

**МЭЙИК НЭҢИЛИЭГЭ АБА ДОЙДУ
УЛУУ СЭРИИТИГЭР**

Мэйик нэһилиэгэ Аҕа Дойду Улуу сэриитигэр

Аҕа дойду Улуу сэриитин кэмигэр Мэйик нэһилиэгэ 2 байыас, «Ворошилов», «Кыһыл Сайылык», «Маай» колхозтарга араһан бурдук үүннэрэн, сүөһү, сылгы ииттэн, күндү түүлээҕи бултаан кыайыыга кырата суох кылааттарын киллэрсибиттэрэ. Сэрии - диэн суостаах сурах хас балаҕан айыы ыараханник иһилибитэ. Улуус кииниттэн Хорохооту (сорук боллур) кытта болумуочунай кэлэн олохтоох партийнай тэрилтэ сэкирэтээрэ Семенов Роман Чириковһы кытта нэһилиэк киинигэр Төбүрүөнгэ дьону мунһан миитин онорон иһитиннэрбиттэр үһү. Саха киһитэ кыстыгын этэннэ туораан күөххэ үктэммит үөрүүтүгэр ыһахтарын кэмнэрэ буоллаҕа уонна үөйбэтэх өттүлэриттэн сэрии ыар сураҕа. Бастакы ынырыкка о.э 1941 сылга кыра нэһилиэктэн 17 чулуу ыччат барбытыттан 5-с эрэ киһи эргиллэн кэлбитэ. Саха сиригэр 1941 сылга түөрт төгүл сэриигэ ынырык кэлбит эбит. Нэһилиэктэн 100-н таһа оту маһы кыайар кулан сүһүөхтэригэр сылдыар эдэр дьон алаһа дьиэлэриттэн араһан арҕаа сэриигэ аттаммытара. Ылтан үстүү бырааттыылар Федоровтар, Яковлевтар, Санниковтар, Степановтар у.д.а Ийэ дойду көмүскэлигэр санаалара да тийбэт, түһээн да баттаппатах сирдэригэр дойду көмүскэлигэр барбытара. Аан дойдуну аймаабыт алдьархайдаах сэриигэ биһиги нэһилиэк 38 толуу мааны ыччата уоттаах кыргыһы толоонугар сырдык тыыннарын толук уурбуттара, сураҕа суох сүппүттэрэ.

Уоттаах сэрииттэн кыл мүччү ордон улахан анаардара араанньылаах 29-с саллаат эрэйи энээрдэринэн тэлэн алаһа дьиэлэригэр алаастарыгар эргиллибиттэрэ. Сэрии кэмигэр кыһыл армия кэккэтигэр 12 киһи, Саха сиригэр 15 киһи үлэ фронугар Ийэ дойдуларын туһугар үрдүк чиестээхтик сулууспалаабытара, үйэ – саас тухары өйдөбүлгэ сылдыһахтаах кинилэр сырдык ааттара кэлэр кэнчээри ыччакка кэрэһит буолуохтаах. 1965-с. Советскай правительство кыайыы буолбута 20 – сылын көрсө фронтовиктары эбүрдэлээһин чиестээһин саҕаламмыта. Онон да буоллаҕа сэрииттэн эргиллибит оччотооҕу саллааттар сэриигэ сылдыһыттары кэпсэммит этилэр. Арай Миитэрэй Дьаахыбылап (Дайбыыр) үйэтигэр кассир, кыладапсыык биридэ эмэ «чэпчээтэбин» Днепр өрүһү туорааһынна иһигэр, атаҕар таптарбытын арынан көрдөрө – көрдөрө улаханник абаланан туран ахтааччы. Барахсаттар, бары да буолуохтаахтарын курдук туттубуттара. Сэрии туһунан уоттанан, күөстэнэн сөһүргээбэттэр этэ. Биһиги кыра сааспытыгар эргиллибиттэр үгүстэрэ баар этилэр. Бары саастаах курдуктара, билигин санаатахха эдэркээн кэмнэрэ эбит.

«2-с Байыас» колхоз биригэдьиэрэ Яковлев Д.П. (Дайбыыр) Днепр өрүһү туорааһынна, Сталинград иһин кыргыһыыга хорсундук сэриилэспитэ, түөрт төгүл бааһырбыта. Улахан наҕараадаҕа түспүтэ биллибэккэ хаалбыт (МО СССР архыып быһаарыыта).

Үс бырааттыы Андрей, Николай, Сергей Санниковтар – Дэлиикэ уолаттара. Улаханнара Андрей Санников 1 Украинскай фронтта сулууспалаабыта, Сталинград көмүскэлигэр эдэркээн олоҕун толук уурбута. Иккис уол Николай – Бырыһыан Бодойбоҕо көмүскэ үлэлэһэ сырыттаҕына сэриигэ ынырыллан сураҕа суох сүппүт. Кыра уоллара Сергей Санников бастакы ынырыкка 1941 сыллаахха умсарыта анньы уолусханнаах уотуттан ордон кэлбитэ. Сэрии кэннэ колхоз председателинэн үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ.

Берлиннэ тийэ сэриилэспит Андреев Г.А. икки төгүл араанньы буолбут. И.В.Сталин махтал суруктаах, ууну – уоту ортотунан ааспыт саха хорсун саллааттарыттан биридэстэрэ буолар.

Тон да маһы тосту тардар кыахтаах эдэр дьоммут эчэйэн, улахан араанньылаах, оспот баастаах эргиллибиттэрэ: Тарасов П.Т., Санников С.М., Гаврильев И.Г., Васильев Л.К., Васильев А.Я., Хабытчаров А.П., Степанов Д.С., Яковлев Д.П., Федоров Н.Ф., Яковлев И.Я. у.д.а Петров З.Г., Андреев Г.А. сүрэхтин туһаайытынан винтовка буулдьалаах сылдыһыта. Бу оспот баастаммыт сэрии буйуннара, биһиги аҕа саастаах убайдарбыт, аҕаларбыт, эһэлэрбит ыраас суобастарынан олоҕу ололорбуттара, кимиэхэ да үнсэргээбэтэхтэрэ, буолуохтааҕын курдук туттубуттара, оччотооҕу ааспыт олох кырдыктаах туоһулар.

Сэриигэ ылбыт сырҕан баастарыттан сыыстаран икки бастын ыччаптыт эргиллэн иһэн аара суолга сырдык тыыннара быстыбыта хайдахтаах хомолтонуй? Айыыһыт Ийэ Хотун аһымматаҕа сүрүн!

Үөскээбит алааһыгар чугаһаан иһэн нэһилиэк бастакы пионер баһаатайа, учуутала Кудальшев К.И. өрүс унуор Үөһээ Бүлүүгэ көмүс унуоҕа көтөбүллүбүтэ. Саха норуотун номоҕор сылдыар бөбөһө Степанов В.И. – Буучугурас 1943с. Иркутскай госпиталыгар өлбүт. Икки баттыгынан эргиллэн иһээхтээбит...

Сис Мэйигиттэн Дьаакып Охонооһойун үс уолаттара Охонооһой, Уйбаан, Аппанаас алаһа дьиэлэрин аанын аһан, кэннилэрин хайыспакка Кэникээн алаастарыттан араһан алдьархайдаах сэриигэ аттамыттара.

Уоттаах сэрии маннайгы сылыгар, 1941 сыллаахха, улахан уол Охонооһой ынырыллыбыта. 1943 сыл Уйбааннаах Аппанаас утуу – субуу бэбиэскэлэрин тутан ийэлэрин Огдооччуйаны, балтыларын Баабыланы харах уулаах хаалларбыттара.

Иван Яковлев Эстонияҕа тийэ сулууспалаабыта. Нарва өрүһү туорааһынна бааһырбыта, «Хорсунун иһин» мэтээлинэн наҕараадаламмыта. Сэрии кэннэ эйэлээх олоҕу тутуһан 23 сыл биригэдьиридээбитэ, коммунистическай партия чилиэнэ этэ. Эргиччи киэн билиилээбэ.

Аппанаас Тиксиигэ үлэ фронугар сылдыбыта. Майгылаах бастыҥа, чаччы дэлэгэй «сайынны» киһи этэ. Кэргэнэ Маарыйалыын атыһыттаабыта. Бар дьонун махталын ылыан ылбыта.

Хоноһо Охонооһой сэрииттэн улахан бааһырылаах кэлбитэ. Онхойго олохсуйбута. Кураанна ылларбатах Кумалаан алааһа олохтоох Орой оҕонньор Оччугуй Сүөдэрин үс турбут уолаттара иккис хомуурга ынырыллыбыттара. Настаачыйа эмээхсин оччугуй уоллаах кыыс оҕолорун кытта бэйэлэрэ эрэ хаалбыттара. Курус, хомолто куустарылаах олохтор хас балаҕан аайы уу – чуумпутук устубуттара, эрэлэ суох күннэр – түүннэр үөскээбиттэрэ. Арҕаа фронтан «хара» суруктар, соһумар биллэриилэр кэлиилэрэ нэһилиэк барытын хомолто, абакката буолбута.

Улахан уол Охонооһой Забайкальскай байыаннай уокурукка сулууспалаабыта, биир дойдулааҕа Тимофеев Федордыын хамандыырдар аттарын бостууктаабыттар (сэрии иннинэ сылгыһыттаабыттар). 1945 сыл сэриилэһэр чааһы кытта айаннаан иһэн аара кыайыы үөрүүтүн үллэстибиттэр. Биир сиргэ айаннаан кирибиттэрэ дьон бөбө үөгүү – хаһыы, ураа үөһэ ураа, бэргэһэлэрин үөһэ бырах да бырах, ким да буоллун куустуһуу, үөрүү – көтүү балысханнааҕар түбэспиттэр.

Орто уол Ньюкулай I Украинскай фронтта сулууспалаабыт, биэс төгүл бааһырылаах, элбэх хорсун соруудахтары толорон командованиеттан хас да төгүл махтал ылбыт. Биир улахан геройствота винтовканан өстөөх сөмөлүөтүн сууларбыт. Украина куоратын босхолоһунна улахан кыргыһыга араанный буолан сыттаҕына Нина диэн нуучча кыыһа дьиэтигэр илдьэн эмтээн – томтоон киһи – хара гыммыт. Кыл мүччү күтүөт буолан хаала да сыспыт, төрөөбүт төрүт сир тардыта күүстээх буолан эргиллибит.

Кыра уол Хабырыыл Япония сэриитигэр сылдьан кыһыл сулус орденнаах эргиллибитэ. (Үөһээ Бүлүү улуугар уоттаах сэрииттэн кыһыл сулус орденнаах 24-т киһи кэлбитэ, олортон биирдэстэрэ Гаврил Федоров). Ити кэмнэ тыыл олоҕо сэрииттэн итэбэһэ суох ыарахана. Сут, кураан сыллар тураннар ас – танас кырыымчыга, үлэ ыарахана барыта түмүллэн элбэх киһи хоргуйуута биһиги нэһилиэк колхозтарыгар эргиччи буолбут этэ. Олортон биир холобурдаах суруйуу билиилээх журналист, биир дойдулаахпыт Егор Афанасьев – Кэпсэтээрэп оҕо сааһын ойуулаан суруйбута. Оччотооҕу кэм кырдыктаах туоһута буолар.

Улуу Кыайыы буолбут үөрүүлээх сураһын Семенов Лука Иннокентьевич Далыр оскуолатыгар үөрэнэ сылдьан истээт да дойдутугар Мэйиккэ диэри быыстала суох хаһыыты, хаһыыты сүүрүүнэн кэлбит. Дойдутугар дьобуннаах сураһын күөмэйэ бүппүт куолаһынан хата нэһиилэ биллэрбит үһү. Ол курдук олус долгутуулаах этэ диэн Лука Семенов сэхэргээччи.

Сыл, хонук аастаһын аайы Улуу Кыайыы кэмэ, күнэ ордук күндүтүйэн суолталанан иһэр. Биһиги кэпкэбитигэр баар оччотооҕу сэрии кэмин оҕолоругар билинни үлэ, тыыл ветераннарыгар улахан чизэ, бочуот болҕомто ууруллара хаһаангытааҕар даһаны күүһүрүүхтээх. Кинилэр, сэрии ыар кэмин тыыннаах туоһулар!

Владимир Федоров

Аба дойду Улуу сэриитигэр 1941 сылга бастакы хомуурга ынырыллыбыттара

Степанов Василий Иннокентьевич – Буучугурас
 Батанов Кирилл Николаевич
 Батанов Данил Николаевич
 Львов Николай Константинович
 Оконосов Илья Афанасьевич
 Ксенофонтов Василий Ксенофонович
 Санников Иван Ефимович
 Санников Николай Михайлович
 Семенов Егор Николаевич
 Семенов Кирилл Григорьевич
 Васильев Алексей Евсеевич
 Васильев Афанасий Яковлевич
 Санников Сергей Михайлович
 Семенов Роман Чирикович
 Филиппов Илларион Иванович
 Тарасов Иван Тарасович
 Тобохов Дмитрий Николаевич

“Тыыннаахтар умнубат сыллара” кинигэттэн, 1990.
 Петр Федоров – Хоринский.

Кинилэр 1942 сыллаахха сэриигэ ынырыллыбыттара

Бу 1942 с. сэриигэ ынырыллыбыт Мэйик нэһилиэгин ыччаттара олоророллор. Кинилэр Үөһээ Бүлүүгэ киирэн борокуот кэлэрин күүтэ сылдьан хаартыскаҕа түспүттэр. Бу хаартысканы 1943 с. ынырыллыбыт Яковлев Иван Яковлевич илдьэ сылдыбыт. Бүгүн биһиги бу 63 сыллааҕыта сэриигэ барбыт, ыар дьылҕаламмыт убайдарбыт тустарынан кэпсиир түгэммит үүннэ. Кинилэр суостаах-суодаллаах алдьархайга эпсэри тардыллан киирбиттэрин тунуй сүрэхтэринэн сэрэйбиттэрэ, ыар санааҕа ылларбыттара мөссүөннэригэр көстөргө дылы. Эдэр киһи, эн бэйэҕин кинилэр оннуларыгар туруоран толкуйдаан көр эрэ...

Бу дьону аллараа бастакы эрээт хангас өттүттэн сабалаан билиһиннэрэбит:

Дягилев Павел Андреевич. Мэйик начальнай оскуолатыгар учууталлыы сылдьара. Винокурова Катя диэн кыһы кэргэн ылбыта, оҕоломмокко хаалбыттара. Катя сэри кэннэ сөтөл буолан өлбүтэ. Павел Андреевич сэри хонуутугар сырдык тыына быстыбыта. Ити курдук эдэр ыал эстибитэ.

Григорьев Алексей Семенович. Нэһилиэк сэбиэтин председателинэн үлэли сылдыбыта. Байыаннай формалаах, пилоткалаах. Кини үлэтин быһыытынан бронялааҕа эбитэ үһү. Ону бэйэтин көрдөһүүтүнэн барбыт. Сэри иннигэр кэргэннэммитэ. Кыыс оҕоломмуттара. Григорьева Татьяна Алексеевна үһүннүк библиотекарынан үлэлээн баран билигин пенсияҕа тахсан дойдутугар олорор. Ийэтэ Сүөкүлэ Ивановна кэргэнин аһыйан кылгас үйэлэммитэ. Алексей Семенович, “Өйдөбүннүк” кинигэҕэ сурулларынан, 1942с. ахсынны ый 9 күнүгэр Москва куорат көмүскэлигэр өлбүт уонна Москва уобалаһын Павловскай оройуонун Ивановка дэриэбинэтигэр көмүллүбүт.

А.С.Григорьевы кытта бастаһан сытар киһи – **Накытов Степан.** Кини сэриигэ ынырыллыбатаҕа, ат төннөрөөччүнэн киирсэ сылдыбыт.

Иккис эрээккэ, эмиэ ханастан – **Федоров Николай Федорович** олорор. Кини 1944 сыл бүтүөр диэри Арҕаанны фронт элбэх туһаайыларыгар түбэһэн сэриилэспитэ. Бараханлык бааһыран госпитальга өр эмтэнэн баран, 1945с. дойдутугар кэлбитэ. Доруобуйата, өйө-санаата улаханлык

эмсэбэлээбитин аахсыбакка совхоз саамай кыайыылаах, сатабыллаах, сүрэхтээх үлэһитинэн сылдыбыта. Сайын от охсоро, кыһын от тийэрэ. Тулаайахтары, кыамматтары, кырдыаҕастары уйаҕас сүрэбинэн өйдүүрэ, көмөлөһөрө. Сэрииттэн кэлэн эрэ баран кэргэннэммитэ, дьиэ-уот тэринэн Кулуһуннаахха олорбуттара. Биир кыыс оҕоломмуттара. Маруся билигин дойдутугар олорор, оҕолоро үтүө, үлэһит дьон, элбэх сүөһүлээхтэр. Н.Ф.Федоров кырыыстаах сэриигэ ылбыт ыар бааһын содулуттан 1978с. күн сириттэн барбыта.

Салгыы **Васильев Яков Никитиһы** көрөбүт. 24 саастааҕар сэриигэ ыңгырыллыбыт. Дойдутуттан, “II-с байыас” колхозтан, ханна да барбатах киһини сэрии балысхан баала Сталинград чугаһыгар илдьэн бырахпыта. Сэриигэ бэргэн ытааччы быһыытынан биллибитэ. Ол сылдьан 1943с. тохсунньу ый 23 к. Царев дэриэбинэ иһин кыргыһыыга өлбүтэ.

Семенов Василий Семенович. Кини “Мунду” күөлгэ кииннээх “Кыһыл сайылык” колхоз ыччата этэ. Биһиги “Мунду” күөлүгэр турбут Мэйик начальнай оскуолатыгар үөрэнэ сырыттаһытына, атаҕар араанныы буолбут, тайаҕынан сылдьар киһи сэрииттэн кэлбитэ. Ол 1945с. быһыылааҕа. Билигин кини кэргэнэ Мария Ивановна уонна элбэх оҕолоро бааһынай хаһаайыстыба тэринэн Мэйиккэ үчүгэйдик олороллор.

Кини кэнниттэн хаартыскаҕа биһиги билбэт киһибит олорор. Кини туһунан тугу да этэр кыахпыт суох.

Салгыы **Яковлев Дмитрий Петрович.** Улуу сэриигэ II-с Украинскай фронт 969 стрелковой полкатын (с.п.) састаабыгар киирсэн сэриилэспит, ыараханлык бааһыран госпитальга эмтэнэн баран доруобуйатын туругунан сыылан, дойдутугар 1944с. эргиллэн кэлбитэ. Д.П.Яковлев сүрдээх сытыы-хотуу, элбэх саналаах-инэлээх киһи этэ. Колхоз, совхоз саҕана уһуннук ысчылаатчытынан үлэлээбитэ. Сэрииттэн кэлэн баран ыал буолбута. Кыһына Тамара Дмитриевна зоотехник идэлээх, Мэйиккэ олорор.

Үһүс эрээккэ хангастан **Тарасов Иван Иннокентьевичи** көрөбүт. Ленинградскай фронтта сэриилэспит, чааһа биллибэт. Сэрииттэн этэннэ эргиллибит. Бэрт сытыы-хотуу киһи этэ. “Уулаах окуопа доруобуйабын сиэбитэ, онно тонмутум кыайан ааспат”, - диэн дьонно кэпсиирин истэрбит. Эдэр сааһыгар сөтөл буолан өлбүтэ. Билигин кини аатын Хороҕо олорор уола Иван Иванович Тарасов ааттатар.

Салгыы **Яковлев Константин Петровиһы** көрөбүт. Сэриигэ 32 саастаах, кэргэннээх, икки уолаттардаах ыал аҕата ыңгырыллыбыт. От охсуутугар суола ырааһын, дьиэ тутуутугар хайа да бэйэлээх бэрэбинэни анар баһын соҕотоҕун көтөҕөрүн сөҕөн кэпсэтэллэрин элбэхтик истэрбит. Ат бөҕө киһи быһыылааҕа. “Өйдөбүннүк” кинигэҕэ суруллубутунан, Ленинградскай фронтта 128 с.п. сэриилэнэ сылдьан өлбүт, Мга куорат кылабыһатыгар көмүллүбүт. Ийэлэрэ эрдэ өлбүтэ. Улахан уол үөрэммитэ, Мирнэй куоракка милиционерынан үлэлии сылдьан оһолго түбэһэн өлбүтэ. Оччугуй уол детдомунан сылдьан үөрэнэн баран дойдутугар кэлбэтэҕэ, кэнники дьылҕатын билбэспит.

Салгыы **Догубев Василий Кириллович.** Кини доруобуйатынан уоттаах сэриигэ киирбэккэ үлэ фронтугар сылдьан баран сэрии бүтүүтэ дойдутугар кэлбитэ. Кэргэннэммитэ, үс уол оҕоломмуттара. Уолаттар билигин үһүн элбэх оҕолоох ыаллар.

Яковлев Илларион Петрович. 42 сааһыгар сылдьар сиппит киһи барбыт. 1943с. алтынны ый бастакы күнүгэр Ленинградскай фронт 533 с.п. сэриилэнэ сылдьан өлбүт, Минскэй оройуон дивизионнай кылабыһатыгар көмүллүбүт.

Алексеев Спиридон Матвеевич. Сэрии иннигэр “Тыгытаххай” диэн алаас илин энэригэр олорбуттара. Кини аҕата Маппыай улахан уус, эйэҕэс-сайаҕас оҕонньор этэ. Уола сэриигэ бардаҕын утаа ыарыһахтаабыта, тосту кырдыбыта. Биһиги кинилэргэ тийдэхпитинэ : “Хайа, тоҕойдоруом, мин эдэр-сэнэх эрдэхпинэ мас ууһа Маппыай, чаалбаан ууһа Чалакаат, собуот ууһа Согдьойо диэммин, оттон эһиги кимнээхтэргитий ?” – диэн баран мичээрдийи турара бу баарга дылы. Кини, кырдык, чугас эргиннээҕи ыалларын чаалбаан, алтан иһиттэрин бэрт үчүгэйдик онорон, абырахтаан биэрэр идэлээҕэ. Уоллара Спиридон Матвеевич Сталинград куорат иһин кыргыһыыга геройдуу өлбүтүн туһунан хомолтолоох сурах 1943с. кэлбитэ. Кэргэнэ Варвара оҕото Марыыналыын тулаайах хаалбыттара. Марыына орто үөрэхтэммитэ, элбэх оҕоломмота, билигин Намна олорор. Маппыйдаах ханна эрэ көспүттэрэ быһыылаах, дьиэлэрэ иччитэхсийбитэ.

Тимофеев Лука Герасимович (Таймас). Олохтоох сэбиэт секретарынан үлэлии сылдьан Даша диэн эдэркээн кыһы кэргэн ылбыта, оҕоломмокко хаалбыттара. Кини дьуохар тыла этэн талаана

арылан испитэ. Оччотооѳуга Мэйик нэһилиэгин киинэ Төбүрүөннэ этэ. Сааскы нуурал киэһэлэргэ ыччаттар мустан сотору-сотору дьуохардыллара. Таймас оһуокай этэн чоргуйдар эрэ элбэх ыччат мустара. Биһиги, кыра оҕолор, эргиир иһигэр киирэн дьуохар ис хоһоонун иһиллиирбит, үөрэрбит-көтөрбүт. Кини ыһахтарга ат сүүрдээчи быһыытынан эмиэ аатыран испитэ. 1942с. санатыгар Ленинградскай фронт састаабыгар киирэр чааска сэриилэспит. 1943с. кулун тутар 7 күнүгэр өлбүтүн туһунан үс муннуктаах бакыат кэлбит. Глажевскай оройуон Черемково дэриэбинэ кылабыһатыгар хараллыбыт. Кэргэнэ эдэр сааһыгар өлөөхтөөбүтэ.

Таймас таһыгар **Андреев Григорий Андреевич**. II-с Белорусскай фронт 149, 172 стрелковой полкатыгар сылдьан 1945с. диэри сэриилэспит. Ити сыл дойдутугар эргиллэн кэлбит. Кэргэннэнэн элбэх оҕоломмуттар. Оҕолоро билигин Мэйиккэ, Мирнэйгэ, Горнайга, Дьокуускайга ыал буолан үчүгэйдик олороллор.

Төрдүс эрээккэ бары тураллар. Хаҥастан бастакы **Федоров Данил Спиридонович**. Аҕата Бычыах диэн сааһырбыт киһи “Бахымахта” диэн дьохуннаах эбэ илин энэригэр олорбута. Оҕо сааһа итиннэ ааспыта. Сэрии иннигэр кэргэннэммит. Вася диэн уол оҕоломмуттар. Данил Спиридонович Волховскай фронт байыаннай чааһыгар сэриилэспит (нүөмэрэ биллибэт). Көмүс унуоҕа ханна көмүллүбүтэ эмиэ биллибэт. Василий Данилович Үһүнэ Бүлүү почтатыгар уһуннук үлэлээбит. Кэргэннэнэн кыыс оҕоломмуттар. Кинилэр кэлинни дьылҕаларын билбэспит.

Салгыы **Санников Андрей Михайлович**. Сталинград куорат иһин кыргыһыга улаханлык бааһыран Камышин куорат госпиталыгар сытан өлбүт. Сэриигэ 44-гэр ынырыллыбыт. Кэргэнэ Сөдүөрэ икки кыыс оҕолоох хаалбыт. Улахан кыыс Борускуо билигин Мэйиккэ оҕолорун, сиэннэрин кытта олодор. Балта Маруся Дүллүкүгэ элбэх оҕо ийэтэ, эбэтэ.

Бускаров Илларион Иннокентьевич. Арҕаа фронт 64-с армиятыгар 924 стрелковой ротаҕа сэриилэспит. 1943с. бааһыран сэрииттэн сыыйылан кэлэн төрөөбүт Сис Мэйигэр “Ворошилов” колхозка үлэлээбитэ. Ыал буолан икки кыыс оҕоломмота. 1947 сыл сааһыгар умайар уот кураанна турбут ойуур баһаарыгар Иллариону буруйдаан хаайыыга ыппыттар. Кини онно өлбүтүн туһунан 1947с. сурах кэлбитэ. Киниттэн хаалбыт биир кыһа оһолго өлбүтэ. Иккис кыыс элбэх оҕолоох, Мэйиккэ олодор.

Салгыы көрөр киһибит **Кондокуутан** диэн. Маайга биригэдьириди сылдьан сэриигэ барбыт уонна эргиллибэтэх. Оҕото суох.

Салгыы **Тартасов Афанасий Федорович**. II “Байыас” колхоз туруу үлэһиттэриттэн биридэстэрэ. 1941 сыллааҕы саас бурдук ыһытыгар биһиги киниэхэ оҕус сиэтэрбит. Оҕус кыайымаары гыннаҕына булуугун уна-ханас хаадыантан, иннин диэки тоҕута түһүөлээн көмлөһөрө. Онон киниэхэ оҕус сиэтэр арыый да чэпчэки курдуга. Сэриигэ ынырыллыан аҕай иннинэ ийэтэ эмээхсин өлөн уола баарыгар хараллыбыт. Афанасий сэриигэ барарыгар утуулар таһаһын эрийэн, хатыс быанан ортотунан курдаан, онно мас суорар сүгэтин кыбытан, ону кытта алтан чаанньыгын ампаарыгар таһааран ыйаан кэбиспитэ үһү. Кэлиэм дии санаахтаатаҕа. Ол кэннигэр хаалбыт баайа хойукка диэри турбута үһү. Оттон А.Ф.Тартасов кыргыс хааннаах хонуутугар сураҕа суох сүппүт.

Салгыы **Александров Николай Григорьевич**. Төрөспүт дьоно Дэбдэн илин баһыгар олорбуттар. Сэнэх дьыэ 50-с сылларга диэри турбута. Оччотооҕу кэмнэ сөптөөх үөрэхтээх, нууччалыы бэйэтин наадатын быһаарсар киһи этэ. Арҕаа фронтта 168 артиллерийскай полкаҕа сэриилэспит. Улаханлык бааһыран 1946с. дойдутугар кэлбит. Колхоз суотчутунан, председателинэн Мэйиккэ өр сылларга үлэлээбитэ. Кэргэнэ Герасимова Анна ветеринар этэ. Кэлин Далырга көһөн үлэлээбиттэрэ. Оҕоломмотохторо. Н.Г.Александров 1973с. олохтон туораабыта.

Тосукаев Петр Софронович. Хаартыскаҕа бүтэһик турар. Түөрт уонун туолуутугар сэриигэ ынырыллыбыт. Кэргэннээҕэ, уоллаах кыыс оҕолордооҕо. Хаартыскаҕа симпит курдук эттээх-сииннээх, үтүө сэбэрэлээх киһи көстөр. Кини хапсаҕайдаһан тустууга В.И.Степанов – Буучугурастан эрэ сабырыйтарара үһү. Тосукаевы Улуу сэрии уоттаах холоруга ханна ыттыан илдьэн бырахпыта, көмүс унуоҕа ханна хаалбыта биллибэт. Уола Петр Петрович Тосукаев биһигиттэн арыый балыс, үтүөкэн доҕорбут этэ. Тустан имитиһэн Саха АССР спордун маастара буолбута. Райсовет аппаратыгар, кэлин араас үлэлэргэ үлэлээбитэ. Петр Софронович кыһа Маайаттан түөрт оҕо хаалбыта. Кинилэр элбэх ыччаттаахтар, куоратынан, тынан олороллор.

Бу элбэх сыллары унуордаан ордон хаалбыт хаартыскаҕа олорор үтүкэннээх ыччаттарбыт тустарынан кылгас ахтыбытын бүтэрэбит. Кинилэр сиэмэх сэрии сиэн иннинэ героической күлүөнэ чаҕылхай бэрэстэбиитэллэрэ этилэр. Эттэрэ-сииннэрэ чиргэлэ, күүстэрэ-уохтара, сытыыларасымсалара, өйдөрө-санаалара ырааһа сөбүмэр этэ. Онон даҕаны адырҕа фашизмы кыайбыттара, Ийэ дойдуларын эрэллээхтик көмүскээбиттэрэ. Чөл олох доктрината кыайан кинилэр курдук көлүөнэ аны үөскүө дуо, диэн санаа киирэр. Мэйик нэһилиэгиттэн сэрии сылларыгар 78 киһи ынырыллыбытыттан анардара эргиллибэтэхтэрэ. Арай сэрии буолбатаҕа буоллун, төһөлөөх ыччат үөскүө, үүнүө-сайдыа этэй?! Былыр Мэйик нэһилиэгин киинэ Төбүрүөн, Кулуһуннаах, Оккуодай эбэлэринэн нэлэйэн-хотойон, тайаан олоҕубута. Сэрии сылларыгар итиннэ дьон-сэргэ, олох-дьаһах тосту уларыбыта. Сааскы сырдык киэһэлэргэ ыччат мустан оонньуура-көрүлүүрү уурайбыта. Тула чуумпурбута, ыар кутурҕан ыга баттаабыта. Саппаҕыбыт, ытаабыт-сонообут сирэйдээх-харахтаах эдэркээн огдооболор... Үс уолаттарын, эдэркээн Федоровтары сэриигэ атаартаабыт Настааччыа эмээхсин эрэйдээх биһиги ийэлэрбитигэр кэлэн: “Күнүм харанардаҕыан, сүрэм-быарым ыгылыннаҕыан, сэгэрдэрим – көмүс сымыйттарым ханнаҕыты ?” – дии-дии, көмүлүөк оһох иннигэр аргыннахтаан олорон, ис-иһиттэн энэлийэн ытыыра биһиги уйулҕабытын хамсаппыта умнуллуо суох. Настааччыа эрэйдээх улахан уола Афанасий кэлбитин кэннэ, икки хараҕынан отой да боруппат буолан, “орон ото” буола сытан орто дойду олоҕуттан баран сынньанаахтаабыта. Икки уола: Николай уонна Хабырыыл кэлин кэлбиттэрэ. Ол ынырык кэмтэн 63 сыл элэннээн ааста. Сэрии саҕанааҕы көлүөнэ тононон бүттэ. Билигин Мэйиккэ кинилэр оҕолоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ олоҕоллор.

Урукку дэриэбинэ олоҕо Төбүрүөн, Кулуһуннаах, Оккуодай иччитэхсийбиттэрэ ыраатта. Улахан дэриэбинэ, үтүкэннээх көлүөнэлэр үөрэ-көтө ньиккирээн олоҕубут суолларын-иистэрин дьуккуччу мэлдьэспиттэр. Эбэлэри ууларын түһэрэ сатаабыттарын үрдүнэн улаханлык угуттаабыттар. Арай ойуур маһа биллэрдик намтаабыт. Уордаах-кылыннаах сүүрбэһис үйэ обургу олоҕу-дьаһаҕы олус да түргэнник уна-ханас тутан уларыталаабыта, үгүс норуоттары курун тыаны кумалыыр курдук дьаабылаабыта. Бу иччитэхсийбит дэриэбинэлэр бордорунан арай муна-тэнэ сылдыар “Коммунизм сибиэнэ” (Компартия манифеста – Энгельс, Маркс үлэлэрэ) тохтоон, сынньана түһэн ааһара буолуо дуо?

Бу кылгас ыстатыйаны Мэйик дьоно Семенов Лука Иннокентьевич уонна Гаврильев Илья Ильич Улуу Кыайы сылынан сибээстээн, ахтылҕаммытын таһааран суруйдубут. Биһиги аҕаларбыт сэрии иннинэ аҕай өлбүттэрэ. Семенов Иннокентий Семенович 1941с. саас, күөл мууһа барыыта, “Уйалаах” соҕуруу кэриитигэр чэй өрүнэр солурчаҕын ортотунан мундугун тиит мутугар ыйаан баран, ол тиит төрдүгэр өлө сытарын булбуттара. “Чэнкийэн” өлбүт диэн быһаарбыттара. “Хоргуйан” өлбүт диэн түмүктээһин бобуулааҕа үһү. Сэрии саҕана хоргуйан, сороҕор суолга, сороҕор ыал-ыалынан өлүүтэ маассабай этэ.

Мин аҕам Гаврильев Илья Гаврильевич 1941 с. кулун тутар ыйга “Мунду” күөл соҕуруу баһынааҕы тыатыгар оскуолаҕа мас бэлэмни сылдьан айаҕынан хаана баран охтубутун оҕус сыарҕатыгар тийэн дьиэтигэр “Оккуодайга” илдьибиттэрэ, ый курдук ыалдьан баран өлбүтэ.

Лука Семенов, Мэйик.
Илья Гаврильев, Үөһээ Бүлүү.
Үлэ, тыыл ветераннара.

Мэйикский наслег

Солдаты, погибшие и без вести пропавшие на фронтах Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг.

№	ФИО, дата рождения и смерти	Фото	Фронтовые сведения. Дополнительная информация	Звания, боевые и прочие награды. Доп. сведения
1	Александров Прокопий Григорьевич 1912 г. – 08.03.1943 г.		Мать Александрова Мария. Работал председателем к-за “П Боец”. Призван Ввил. РВК в 1941 г. Ряд. 6 гв.сд. Погиб 08.03.1943 г. Захоронен в д. Никитовка Мало-Архангель- ского р-на Курской (ныне Орловской) обл.	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Память. Кн. 9. – С. 250. Фёдоров П.Н. Тыннаахтар умнубат сыллара. 1990 г. – С. 10, 48
	Алексеева Марина Спиридоновна 12.03.1942 с.**	Үөһээ Бүлүү улууһа, Мэйик нэһилиэгэ	Кини иннинэ 3 оҕо төрөөн өлбүт. Төрөп-пүттэрэ Спиридон Матвеевич (1942 с. сэриигэ баран өлбүт), Варвара Петровна Алексеевтар – “Ворошилов” х-с үлэһиттэ-рэ. Далыр орто оскуолатын 1961 с. выпуск-нига. Мэйиккэ ньирэй көрөөччү; Үөһээ Бүлүүгэ кууруска үөрэнэн Намна дь/с медсиэстэрэтэ; БПУ бүтэрэн орто анал иитээччи үөрэҕинэн Намна «Сиибиктэ» д/с иитээччитэ, “Көмүлүөк” кырдыаҕастар түмсүүлэрин актыбынай кыттыылааҕа. Эрэ Тойтонов Аркадий Николаевич – Нам, салайар үлэһит	Үөһээ Бүлүү улуунун Нам нэһилиэгэ
2	Алексеев Спиридон Матвеевич 1914 г. – 12.11.1942 г.		Работал счетоводом, налоговым агентом. Призван Ввил. РВК в 1942 г. Ряд. 284 сд. Погиб 12.11.1942 г. Захоронен в братской могиле на Мамаев Кургане в г. Сталинграде. Жена Алексеева Варвара Петровна, осталась дочь Марина Спиридоновна, живет в с. Нам	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Память. Кн. 9. – С. 229: дата гибели 01. 1942 г. Фёдоров П.Н., 1990 г. – С. 48
3	Андреев Александр Андреевич 1911 г. –		Колхозник, учился в ликбезе. Призван Ввил. РВК в 1941 г. Ряд. Погиб 18.03.1942 г. Захоронен в д. Барки Павловского р-на	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Память. Кн. 9. – С.183. Фёдоров П.Н., 1990 г. – С. 48

	18.03.1942 г		Ленинградской обл. Был женат, детей нет	
4	Андреев Михаил Петрович 1919 г. – 24.10.1942 г.		Член к-за «II Боец» Мэйикского н-га. Б/п. Ряд., в составе 252 сд 932 сп под командованием майора Короткова участвовал в обороне Сталинграда и погиб 24.10.1942 г., на подступах к Сталинграду. Захоронен в Грачёва балке Сталинградской обл.	12.03.1943 г. посмертно представлен к медали «За оборону Сталинграда». О нём: Д.Д. Петров, 1968 г. – С. 152. П. Петров. Достояние истории. – С. 81. Фёдоров П.Н., 1990 г. – С. 8
5	Андреев Михаил Прокопьевич 1917 г. – 1942 г.		Уроженец н-га Мэйик. Погиб в 1942 г. (Возможно, Михаил Петрович и Михаил Прокопьевич один и тот же человек – М.М.)	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65
6	Анисимов Михаил Николаевич 1917 г. –		Призван Виллой. РВК в 1943 г. Дата, места гибели и захоронения не установлены	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52: включен в список демобилизованных
7	Антонов Михаил Николаевич 1917 г.–		Призван в 1943 г.	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Фёдоров П.Н., 1990 г. – С. 48
8	Атаков Куприян Иванович 1905 г. – 1943 г.		Мать Атысытова Варвара Андреевна. Член к-за «Май». Призван Виллой. РВК в 1943 г. Места гибели и захоронения не установлены	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Фёдоров П.Н., 1990 г. – С. 48
9	Атысытов Алексей Спиридонович 1913 г. – 24.10.1942 г.		Член к-за «1 Мая». Призван Ввил. РВК в 1943 г. Ряд., в составе 252 сд 932 сп под командованием майора Короткова участвовал в обороне Сталинграда и погиб 24.10.1942 г. на подступах к Сталинграду у Грачёва балки. Захоронен в д. Кузьмичи Сталинградской обл. Дома осталась сестра Атысытова М.С.	12.03.1943 г. посмертно представлен к медали «За оборону Сталинграда» (в документе г.р. указан как 1903 г.). О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Память. Кн. 9. – С. 229. Д.Д. Петров, 1968 г. – С. 152. П.Петров. Достояние истории. – С. 82. Фёдоров П.Н. 1990 г. – С. 8, 48
10	Батанов Данил		Мать Николаева Анна Прокопьевна. Член к-за «1	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65.

	Николаевич 1909 г. – 18.03.1942 г.		мая». Призван Виллюй. РВК в 1941 г. Ряд 6 гв.сд. Погиб 18.03.1942 г. Захоронен в д. Зенино Тосненского р-на Ленинградской обл.	Память. Кн. 9. – С. 184. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 48
11	Батанов Кирилл Николаевич 1911 г. – 14.03.1942 г.		Мать Николаева Анна Прокопьевна. Член к-за «1 мая». При- зван Ввил. РВК в 1941 г. Ряд. 52 особого отряда. Погиб 14.03.1942 г. Захоронен в д. Угны Золучьевского р-на Новгородской обл. Жена Батанова Евдокия Степановна	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Память. Кн. 9. – С. 194 Федоров П.Н. 1990 г. – С. 48
12	Баченков Софрон Иванович 1906 г. –		Призван Виллюй. РВК в 1942 г. Ряд. Дата, места гибели и захоронения не установлены	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Федоров П.Н.1990 г. – С. 48
13	Фокин (Бокинов) Григорий Порфирьевич – (Иннокентьевич) Дырагаадай 1910 г. – 10.1942 г. 1908 г.* – 01.03.1942 г.		Уроженец м. Манаачыйа н-га Одей Нюрбинского р-на. Малограмотный. В 1932 г. вступил в к-з «Твёрдая опора», в 1935 г. – член к-за им. Чкалова. Жена Николаева Мария Николаевна – рассылная Ввил. райсовета (1913 г.р., Акана Нюрбинского р-на). В 1940 г развёлся с женой Марией (остались сын и дочь. Сын Петров Николай Григорьевич и дочь Семенова Марина Григорьевна жили в Нюрбе и Акане.) переехал в Мэйикский н-г Ввиллюй. р-на. На фронт призван Нюрб. (Виллюй.) РВК 01.09.1941 г. (В архиве он записан как Покомов, дата призыва 01.04.1943 г.*) Воевал в кавалерии Сталинградского (Донского) фронта. Вместе с конём погиб в 10.1942 г. при взрыве снаряда (пропал без вести в 08.1942 г). Захоронен в Сталинграде. От второй жены в Верхевиллюйском р-не 2 приемные и 1 родная (Фокинова Мария Григорьевна) дочери.	О нём: Книга памяти Нюрб. р-на. – С. 7. Память. Кн. 9. – С. 230, 335. Үөһээ Бүлүү н-гэ. Ч. 1. – С. 119
14	Бускаров Илларион		Стрелок, в составе 252 д 924 сп уч-вал в обороне Сталинграда и	О нём: П.Петров. Достояние истории. – С. 8.

	Иннокентевич 1902 с. – 21.10.1942 г.		погиб 21.10.1942 г. в Грачёва балке. Погибшие в этот день захоронены на этом месте в д. Кузьмичи Сталингр. области	В список фронтовиков н-га и р-на внесён впервые по свед. из вышеуказанной книги – М.М.
15	Васильев Алексей Евсеевич 1910 г. – 23.08.1943 г.		Призван Ввил. РВК в 1941 г. Погиб 23.08.1943 г. Место захоронения не установлено	О нём: Память. Кн.1. – С. 79. Фёдоров П.Н., 1990 г. – С. 48
16	Васильев Яков Никитич 1916 г. – 23.01.1943 г.		Образ. 5 кл. Бригадир к-за им. Блюхера. Призван Ввил. РВК в 1942 г. Ряд. 6 гв. сд. Погиб 23.01.1943 г. Захоронен в с. Царёв Ленинского р-на Сталинградской обл. Холост	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Память. Кн. 9. – С. 231. Кинилэр 1942 с. сэ-риигэ ынырыллыбыттара» //Үөһээ Бүлүү. –29.03.2005
17	Герасимов Дмитрий Софронович 1911 г. –		Член к-за «Ворошилов». Призван Виллой. РВК в 1942 г. Дата, места гибели и захоронения не установлены. О жене нет сведений, остались дочери Анна и Марина	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Фёдоров П.Н., 1990 г. – С. 48
18	Григорьев Алексей Семенович 1911 г. – 09.12.1942 г.		Работал председателем с/совета в к-зе «II Боец». Призван Ввил. РВК в 1941 г. Ряд. I Укр. фронта. Погиб 19.12.1942 г. Захоронен в д. Большая Ивановщина Полавского р-на Московской обл. Жена Григорьева Фёкла Ивановна, остался 1 ребёнок	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Осипова В. Сэрии ыар тына биһиги аймахха // Үөһээ Бүлүү. – 16.06.2020 с. Память. Кн. 9. – С. 154. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 48
19	Егоров Леонтий Иннокентьевич 1909 г. –		Член колхоза «Красная Заимка». Призван Виллой. РВК в 1943 г. Дата, места гибели и захоронения не установлены. Жена Тимофеева Варвара Дмитриевна, остался 1 ребёнок	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 48
20	Иванов Яков Евдокимович 1923 г. – 03.11.1943 г.		Член к-за «II Боец», агент Госстраха, продавец. Призван в 1943 г. Ввил. РВК. Умер 03.11.1943 г. в ЭГ-1643 Иркутской обл. Захоронен на ст. Мальта в Иркутской обл. Жена Николаева Дария, сын Иванов Николай Яковлевич	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Память. Кн. 9. – С. 326
21	Кононов Дмитрий Михайлович 1907 г. – 02.12.1942 г.		Призван Виллой. РВК в 1942 г. Ряд. 273 сд. Погиб 02.12.1942 г. Захоронен в д. Плеханово Молодотудского р-на Тверской обл. Погиб в боях под Москвой*.	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 48. Воины-якутяне в битве за Москву. Якутск. 2013. –

				112 с.*
22	Ксенофонтов Василий Ксенофонтович 1919 г. –		Призван Виллой. РВК в 1941 г. Дата, места гибели и захоронения не установлено	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 48
23	Львов Николай Константинович 1906 г. – 12.1942 г.		Мать Константинова Анна Иг- натъевна. Член к-за. Б/п. Призван Ввил. РВК 01.09.1941 г. Ряд. 19 лыжной бригады. Пропал без вести в 12.1942 г. Место захоронения не установлено. (По поискам земляков ряд. 673 зсп.41 зсд Заб.Ф., затем 183 зсп – М.М.) Жена Львова Матрена Афанасьевна, 5 детей	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 48
24	Михайлов Афанасий Тихонович 1896 г. –		Призван Виллой. РВК в 1944 г. Дата, места гибели и захоронения не установлено	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 48
25	Николаев Егор Николаевич 1923 г. – 06.1942 г.		Призван в 1942 г. Погиб в 06. 1942 г. Места гибели и захоронения не установлены	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65
26	Николаев Николай Николаевич 1918 г. – 09.1942 г.		Мать Николаева Анна Игнатъевна. Призван 09.1941г. Виллой. РВК.Ряд. Место службы не установлено. Пропал без вести в сентябре 1942 г. Место захоронения не установлено	О нём: Сайт «ОБД Мемориал». Сайт «Память народа» (Хаччагаева Л.М., Иванова Г.А.)
27	Оконосов Илья Афанасьевич 1916 г. – 1941 г.		Член к-за «II Боец». Призван Виллой. РВК в 1941 г. и погиб в том же году. Места гибели и захоронения не установлены	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 48
28	Ороев Алексей Федорович 1900 г. – 06.01.1943 г.		Член к-за «Красная Заимка». Призван Вил. РВК в 1942 г. Погиб 06.01.1943 г. Захоронен в с. Верхняя Ахтуба Сталинградской обл. Жена Ороева Мария Васильевна. (По поиску его земляков погиб 28.02.1943 г. – М.М.)	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 48
29	Самсонов		Член к-за «I мая».Призван	О нём:

	(Семёнов) Кирилл Григорьевич 1914 г.- 13.02.1942 г.		Виллой. РВК в 1941 г. Стрелок 985 сп 226 сд. Погиб 13.02.1942 г. Захоронен в братск. могиле №17 с. Верхний Ольшанец Курской (Белгородской) обл. В примеч. статьи «226 сд» в кн. Д.Петрова в списке безвозвратных потерь серж. и ряд. состава 226 сд за 13-18 февраля 1942 г. значится Самсонов Кирилл Григорьевич (13 февр., с. Верхний Ольшанец)	Мэйик н-гэ. – С. 66. Память. Кн.9. – С. 262: записан под фамилией Самсонов. Д.Д.Петров, 1968 г. – С. 115. Фёдоров П.Н. 1990 г. – С. 49
30	Санников Андрей Михайлович 1898 г. – 06.01.1943 г.		Дэлиикэ уола. Член к-за, охотник. Призван Виллой. РВК в 1942 г. Стрелок 128 сд I Укр. фронта. Умер от ран 06.01.1943 г. в ЭГ-1095. Захоронен в братской могиле на кл-ще г. Камышин Сталинградской обл. (Нач. воен. врач I ранга Рогуля. Похоронка адресована жене Санниковой Федоре Степановне), дочери Прасковья и Мария	Ударник труда. О нём: Д.Н. Гаврильев. Өлбөт өрөгөй. 1990 – С. 336. Магаастар. – С. 101. Мэйик н-гэ. – С. 65. Память. Кн. 9. – С. 240. Фёдоров П.Н. 1990. – С. 39 – 40, 49
31	Санников Иван Ефимович 1910 г. – 26.11.1943 г.		Бухгалтер к-за «Красная Заимка». Призван Ввиллой. РВК в 1941 г. Ряд. 1241 сп 375 сд. Умер от ран в ЭГ-5021 26.11. 1943 г. Захоронен в могиле №137, ряд № 12, участок № 48 на Преображенском кл-ще г. Москвы. Жена Васильева Федосья Семёновна, дочь	О нём: Д.Н. Гаврильев. Өлбөт өрөгөй. 1990 – С. 298. Мэйик н-гэ. – С. 65. Память. Кн. 9. – С. 157, 180 Федоров П.Н. 1990 г. – С. 48
32	Санников Николай Михайлович 1901 г. – 30.07.1942 г.		Был членом к-за “II Боец”. Затем работал в Алдане на прииске. Призван Олекминск. РВК в 1942 г. Ряд. 183 сд. Погиб 30.07.1942 г. Захоронен в д. Ефремович Новосельского правления Старорусского р-на Новгородской обл. (По воспоминанию сестры в 1941 г. пошёл на загон лошадей в Мухтую, оттуда и был призван на фронт. Через какое-то время пришла похоронка из танковой части о том, что он пропал без вести – М.М.). Был мл. брат Санников Василий Михайлович	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Фёдоров П.Н. 1990. – С. 39 – 40, 49

33	Семенов Егор Николаевич 1919 г. –		Призван Ввиллой. РВК в 1941 г. Место службы, дата, места гибели и захоронения не установлены	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 65. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 49
34	Семенов (Самсонов) Кирилл Григорьевич 1914 г. – 13.02.1942 г.		Член к-за «1 мая». Призван Виллой. РВК в 1941 г. Ряд. 985 сп 226 сд. Погиб 13.02. 1942 г. Захоронен в братск. могиле №17 с. Верхний Ольшанец Курской (Белгородской) обл. В примеч. статьи «226 сд» в кн. Д.Петрова в списке безвозвратных потерь серж. и ряд. состава 226 сд за 13 – 18 февраля 1942 г. значится Самсонов Кирилл Григорьевич (13 февр., с. Верхний Ольшанец)	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Память. Кн. 9. – С. 262: записан под фамилией Самсонов. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 49. Д.Д. Петров, 1968 г. – С. 115
35	Степанов Василий Иннокентьевич – Буучугурас 09.1909 г. – 1943 г. 		Уроженец м. Садын Элгээнэ Мэйикского н-га. Родители переехали в м. Хомустаах (ныне уч. Маай Мэйикского н-га), когда он был младенцем. Член к-за “Ворошилов”. Спортивную карьеру начал с 15 лет: хорошо бегал, боролся. На фронт призван Ввил. РВК осенью 1941 г. Ряд. В боях за освобождение г. Воронеж был тяжело ранен и умер в госпитале г. Иркутска в 1943 г. Первый абс. чемпион-хапсагаист ЯАССР (06.07.1936 г.). Первая жена Степанова Мария Петровна, дочь Любовь Васильевна, от неё остался его единственный внук; вторая – Семенова Вера Васильевна	О нём: Буучугурас бөбөс – 2003 г. Мэйик н-гэ. – С. 66 Память. Кн. 2. – С. 158. Память. Кн. 9. – С. 41. Сильные, смелые, ловкие. 2007. – С. 4. Үөһээ Бүлүү – сымсалар, быһыйдар ... – С. 58 – 60. Үөһээ Бүлүү– хапсаҕай төрөөбүт дойдута. – С. 43 – 49. Фёдоров В. Саха АССР хапсаҕайга бастакы абсолютнай чемпиона...//Үөһээ Бүлүү. – 14.02.2020 г. Фёдоров П.Н. 1990. – С. 37 – 38, 49 и др.
36	Тарасов Иван Иннокентьевич 1907 г. – 06.12.1942 г.		Член к-за “II Боец”. Призван Ввиллой. РВК 1942 г. Воевал в составе 38 зсп Ленинградского фронта. Умер от болезни 06.12.1942 г. Захоронен на общем кладбище в г. Можга Можгинского р-на Удмуртской АССР. Жена Осорова Павла Яковлевна, остался 1 ребёнок	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 49
37	Тартасов Афанасий Федорович		Призван Виллой. РВК в 1942 г. Дата, места гибели и захоронения не установлены	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66.

	1907 г. –			Федоров П.Н. 1990 г. – С. 49
38	Тимофеев Лука Герасимович – Таймас 1918 г. – 07.03.1943 г.		Предс. к-за «1 Мая». Призван Виллой. РВК в 1942 г. Ряд. 225 АЗСП. В составе 19 ЛБ участвовал в боях на оз. Ильмень. Умер 07.03.1943 г. в ЭГ-1991 от туберкулеза лёгких. Захоронен в д. Черенцово Киришинского р-на Ленинградской обл., с/с Глажевский. (Нач. ЭГ-1991 воен. врач I ранга Мочалин). Жена Дария	О нём: Д.Н. Гаврильев. Өлбөт өрөгөй. 1990 – С. 355. Мэйик н-гэ. – С. 66. Память. Кн. 9. – С. 192. Л.Семенова, И.Гаврильев. Кинилэр 1942 с. сэриигэ ынырыллы-бытгара // Үөһээ Бүлүү. 29.03.2005 г. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 49
39	Тобохов Дмитрий Николаевич 1913 г. –		Призван Виллой. РВК в 1941 г. Место службы, дата, места гибели и захоронения не установлены	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 49
40	Тосукаев Пётр Софронович 1902 г. –		Предс. к-за «1 Мая». Призван Виллой. РВК в 1942 г. Ряд. I Укр. фронта. Дата, места гибели и захоронения не установлены. Жена Тосукаева Марина Софроновна, 2 детей	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Фёдоров П.Н., 1990 г. – С. 49. Газ. «Үөһээ Бүлүү». – 29.03.2005
41	Устинов Василий Ксенофонтович 1920 г. –		Член к-за «Ворошилов». Призван Виллой. РВК в 1942 г. Последнее место службы 382 зсп 2 зсбр УРВО. Дата, места гибели и захоронения не установлены. Холост	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 49
42	Фёдоров Василий Иванович 1913 г. –		Призван Виллой. РВК в 1942 г. Место службы, дата, места гибели и захоронения не установлены	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 49
43	Федоров Данил Григорьевич 1922 г. – 25.01.1943 г.		Мать Анна Ильична. Бригадир в к-зе «II Боец». Комсомолец. Механизатор. Призван в 1942 г. Нюрб. РВК. Последнее место службы : п.п. 14256. Ряд. Пропал без вести. Член к-за «II Боец». Был бригадиром, милиционером, предс. с/совета. Призван Виллой. РВК в 1942 г. Ряд. 460 сп 100 сд. Умер от ран. Захоронен в могиле № 1, г. Воронеж, ул. 20 лет Октября, вблизи моста	3 благодарности от командования. О нём: Сайт «ОБД Мемориал». Сайт «Память народа». Тыыннаахтар умнубат сыллара... – С. 25 Мэйик н-гэ. – С. 66. Кинилэр 1942 с. сэриигэ ынырыллыбытгара // Үөһээ Бүлүү. – 29.03. 2005

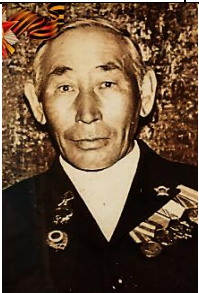

			через Воронежское водохранилище. Жена Федорова Варвара, сын Василий	
44	Яковлев Илларион Петрович 1900 г. – 10.01.1943 г.		Член к-за «II Боец», бригадир к-за «Ворошилов». Призван Нюрб. РВК в 1942 г. Ряд. 533 сп. Погиб 10.01.1943 г. Захоронен на дивизионном кл-ще Мгинского р-на Ленинградской обл. (Ком. 533 сп майор Панин, нач. штаба майор Хазов). Жена Яковлева Дария Николаевна	О нём: Д.Н. Гаврильев. Өлбөт өрөгөй. – С. 373. Память. Кн. 9. – С. –193 (в этих двух книгах он записан как Ларион Петрович Яковлев – М.М.) Газ. “Үөһээ Бүлүү”. – 29.03.2005 г. Мэйик н-гэ. – С. 66. Федоров П.Н. 1990 г.
45	Яковлев Константин Петрович 1908 г. – 16.01.1943 г.		Член к-за «II Боец». Призван Нюрб. РВК в 1942 г. Ряд. 533 сп 128 сд. Погиб 16.01.1943 г. Захоронен на див. кл-ще в раб. пос. № 9 Мгинского р-на Ленинградской обл. (Ком. 533 сп майор Панин, нач. штаба майор Хазов)	О нём: Д.Н. Гаврильев. Өлбөт өрөгөй. – С. 373. Газ. “Үөһээ Бүлүү”. – 29.03.2005 Мэйик н-гэ. – С. 66. Память. Кн. 9. – С. –193. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 49

Мэйикский наслег.

**Солдаты-победители, вернувшиеся на Родину
с фронтов Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг.**

№	ФИО, дата рождения и смерти	Фото	Фронтовые сведения. Дополнительная информация	Звания, боевые и прочие награды. Доп. сведения
1	Александров Николай Григорьевич 1905 г. 1973 г. вставить это фото		Мать Александрова Мария. Работал предс., бухгалтером, бригадиром к-за «II Боец». Призван в 1943 г. Ряд. 163 арт. п на западе. Демоб. в 1946 г. Работал зав. участком, пастухом в к-зе, с-зе Далырского н-га. Умер в 1973 г. Жена Герасимова Анна Васильевна, 1 дочь	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52

2	<p>Андреев Григорий Андреевич</p> <p>1910 г. – 1969 г.</p>		<p>Колхозник, табунщик к-за им. Ворошилова, продавец. Призван 25.06.1942 г. Ряд. 172 сп 149 сд II Белор. фронта. Участник штурма Берлина. Демоб. в 1945 г. Умер в 1969 г. в Далыре. Первая жена Накытова Федосия Семёновна, 4 детей, вторая – Сидорова Варвара Ксенофоновна - доярка</p>	<p>Медали, благодарственное письмо И.Сталина.</p> <p>О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Л.Семенов, И.Гаврильев. Кинилэр 1942 с. сэриигэ ынырыллыбыттара // Үөһээ Бүлүү. 29.03.2005. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52</p>
3	<p>Бускаров Илларион Иннокентьевич</p> <p>1900 г. – 1947 г.</p>		<p>Член к-за им. Ворошилова. Призван в 07.1942 г. Виллой. РВК. Воевал на западе. Ряд. 924 отд. стр. роты в составе 64 А. Демоб. в 1943 г. Кадровый охотник. Умер в 1947 г. Жена Бускарова Ксения Илларионовна, 2 детей</p>	<p>О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Кинилэр 1942 с. сэриигэ ынырыллыбыттара // Үөһээ Бүлүү. 29.03.2005. Сайты «ОБД Мемориал» и «Память народа». Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52</p>
4	<p>Васильев Афанасий Яковлевич – СЫЫКЫР</p> <p>1916 г. – 1973 г.</p>		<p>Приёмный сын Якова Фёдоровича и Евдокии Афанасьевны Васильевых. Член к-за им. Ворошилова. Призван в 1942 г. Нюрб. РВК. Ряд. 86 зсп 35 зсбр. Демоб. 11.02.1942 г. после ранения в боях под Москвой. Долгое время работал продавцом. Умер в 1973 г. в родном н-ге жены Васильевой – Халлановой Дарии Ксенофоновны в с. Онхой, 1 ребёнок</p>	<p>О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66.</p> <p>Төрүт дойдум – Онхойум. – С. 52.</p> <p>Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52</p>
5	<p>Винокуров Василий Васильевич</p> <p>1922 г. – 1957 г.</p>		<p>Призван в 1944 г. Воевал на западе, в/ч не установлена. Демоб. в 1946 г. Работал счетоводом, бухгалтером к-за «1 мая». Умер в 1957 г. Жена Мария, 1 ребёнок</p>	<p>О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66.</p> <p>Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52</p>
6	<p>Гаврилов Илларион Г.</p> <p>1900 г. –</p>		<p>Б/гр, колхозник. Призван Виллой. РВК 03.06.1942 г. Ряд. Фронт, в/ч, дата демоб. не установлены. Жил и умер в Сургулукском н-ге Ввиллой. р-на</p>	<p>О нём: Сведения из ЦАМО предоставил Фёдоров В.Е.</p>
7	<p>Гаврильев Илья Гаврильевич</p> <p>1900 г. –</p>		<p>Член к-за «II Боец». Призван в 1942 г. Воевал на западе, в/ч не установлена. Демоб. в 1944 г. Умер в 1974 г. был женат, 3 детей</p>	<p>О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66</p>

	1974 г.			
8	Гаврильев Иннокентий Егорович 1925 г. – 1978 г.		Призван в 1944 г. с к-за «1 мая». Ряд. 57 сп на Забайк. фронте, в/ч не установлена. Демоб. в 1948 г. Умер в 1978 г.	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Фёдоров П.Н. 1990. – С. 52
9	Гаврильев Кузьма Ильич 1926 г. – 1980 г.		7 кл. образ-ния, комсомолец. Член к-за «II Боец». Призван 20.06.1944 г. Виллюй. РВК. Ряд. 384 сп 112 сд на Забайк. фронте. Демоб. в 1950 г. Умер в 1980 г. (По данным в 4-й кн. «Память» призван в 1942 г. – М.М.) Жена Варвара, 2 детей	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52 Память. Кн. 4. – С. 23. ЦАМО
10	Деляев Николай Фёдорович 22.04.1926 г. – 13.02.1989 г.		Окончил Дальырскую 7-летнюю школу. Призван в 1944 г. Ввил. РВК. Стрелок 934 сп 256 сд Забайк. фронта. По др. сведению он стрелок 91 сп на западе. После победы до конца марта 1945 г. служил в Манчжурии, затем топографом в арт. пул. полку, 2 г. штабной писарь в в/ч 06001. Демоб. в 1950 г. Работал счетоводом к-за. В 1957 г. окончил в Якутске автошколу и работал шофёром в к-зе, с-зе «Верхневиллюйск». Жена Тимофеева Варвара Федотовна (Исит Кангаласского р-на, пекарь, зав столовой в н-ге Хоро), 3 детей. Умер в с. Хоро Верхневиллюйского р-на	Орден Отечественной войны II ст. (№ 39292-83), медаль «За победу над Японией», юбил. медали 20, 30-летия Победы, 50-летия ВС СССР, знак «Победитель соц. соревнования 1974 г.» О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52
11	Евсеев Егор Семёнович 21.04.1917 г. – 17.06.1958 г.		Член к-за им. Ворошилова. Призван в 1943 г. Воевал на западе. Ряд. 318 сд Забайк. фронта. В/ч не установлена. Демоб. в 1945 г. Работал на звероферме, приемщиком мяса ММК. Умер в 1958 г. Жена Евсеева Елена Васильевна, 5 детей	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52. (По др. сведению воевал в пулемётной роте II Укр. фронта – М.М.)
12	Иннокентьев Прокопий Степанович 1925 г. – 1986 г.		Призван в 1942 г. с к-за «1 мая». Ряд. 149 сп 76 сд Забайк. фронта. Демоб. в 1947 г. Работал надзирателем тюрьмы в г. Виллюйске, был лесником, охранником. Умер в 1980 г. Жена Кириллина Екатерина Степановна, 4 детей. (По	Орден Отечественной войны II ст. (06.04.1985 г.) О нём: Мэйик н-гэ. – С. 66. Память. Кн.-мемориал Виллюйск. улуса. 1995. Кн. 1. – С. 44. Фёдоров П.Н. 1990. – С. 52

			данным Вил. книги он 1923 г.р. и умер в 1986 г. – М.М.)	
13	Касьянов Николай Гаврильевич 1926 г. – 1962 г.		Призван в 1944 г. Воевал в Ленингр. обл., в/ч не установлена. Демоб. в 1947 г. Умер в 1962 г.	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 67. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52
14	Кудальшев Капитон Иванович 1920 г. – 1944 г.		Урождённый Васильев, был воспитан в приёмной семье. Работал учителем в Мэйикской нач. школе. На фронт ушёл добровольцем в 07.1942 г. через Вилую. РВК. Воевал на западе, в/ч не установлена. Демоб. в 1944 г. и из-за ранений умер по дороге домой. Холост. (По информации поисков адм. н-га в сайте «Память народа» он ряд. 23 з.лбр, выбыл из военной части 16.09.42 г., но, возможно, это др. человек – М.М.)	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 67. Фёдоров П.Н. 1990. – С. 31, 52
15	Кытарбытов Александр Егорович 1917 г. – 1999 г.		Колхозник к-за «Ворошилов». Призван в 1944 г. Ряд. 152 сп 583 сд на Забайк. фронте. Участник Японской войны. Демоб. в 1946 г. Умер в 1999 г. Жена Яковлева Павла Давыдовна, 1 ребёнок. Адм-ей н-га проверено в сайтах «Память народа» и «Подвиг народа»	Орден Отечественной войны II ст. – 06.04. 1985 г., медаль «За победу над Японией», юбил. медали Победы. Медаль «За доблестный труд. В ознаменование 100-летия со дня рождения В.И. Ленина». О нём: Мэйик н-гэ. – С. 67. Память. Кн. 5. – С. 25. Фёдоров П. 1990. – С. 52
16	Майоров Сергей Иванович 1918 г. – 1948 г.		Призван в 1942 г. с к-за «1 мая». Воевал на западе, в/ч не установлена. Ряд. 19 ЛБ, уч-ник сражения на оз. Ильмень. Демоб. в 1946 г. Предс. к-за «Красная заимка» Умер в 1948 г. Жена Майорова Раиса Семеновна, 1 ребёнок	О нём: Дьбулусхан. Ильмень күүлгэ буолбут кыргы-һыы 75 сыла // Үөһээ Бүлүү – 04.05.2018 с. Мэйик н-гэ. – С. 67. Память. Кн. 4. – С. 23. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52
17	Осоров Лев Яковлевич 1912 г. – 1944 г.		Призван в 1941 г. с к-за «1мая». Военно-пересыльный пункт: 67 зсп 41 зсд ЗабФ. Воевал на западе, в/ч не установлена. Демоб. в 1942 г. Умер в 1944 г. (Из воспоминаний хоринца Герасимова Афанасия	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 67. В 4-й кн. «Память» он записан как Озеров – С. 23. – М.М. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52 Хоролор сэрии сылларыгар.

			Семёновича он воевал с Осоровым Л.Я. на Волховском фронте. – Хоролор сэрии сылларыгар. – М.М.)	– С. 34. Источ.инф.: ЦАМО
18	Петров Захар Григорьевич 1907 г. – 1972 г.		Зав. фермой к-за «II Боец». Призван в 1942 г. Воевал на западе, в/ч не установлена. Демоб. в 1944 г. Умер в 1972 г. Жена Степанида, 4 детей	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 67. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52
19	Санников Сергей Михайлович 1916 г. – 26.12.1951 г.		Призван в 1941 г. Виллой. РВК Воевал на западе, в/ч не установлена. Демоб. в 1943 г. по ранению. Предс. к-за, секр. ПО. Погиб в 12.1951 г. при аварии самолёта, когда возвращался из Якутска с семинара парт. работников. Похоронен в 01.1952 г. в с. Верхневиллойск с др. 8 жертвами аварии. Жена Санникова Степанида Николаевна, 6 детей	Медаль «За отвагу» (23.09.1942 г.). О нём: Мэйик н-гэ. – С. 67. Память. Кн. 4. – С. 23. Фёдоров П.Н. 1990. – С. 39 – 40, 52
20	Семёнов Василий Семёнович 1906 г. – 1974 г.		Колхозник к-за “Красная Заимка” Призван в 1943 г. В/ч не установлена. Участник войны с японцами в составе ЗФ. Демоб. в 1945 г. Разнорабочий. Умер в 1974 г. Жена Алексеева Мария Ивановна, 6 детей	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 53
21	Степанов Данил Степанович 1913 г. – 1976 г.		Один из 3 братьев-фронтовиков. Был членом к-за «II Боец». Перед войной поехал в Алдан-ский р-н к ст. брату, к-ый работал там на прииске золота. Призван в 1942 г. с Алдана. Ряд. в/ч 15844, воевал на западе. ПП 45410. Демоб. в 1945 г. инвалидом: лишился левой руки. В первое время с братом Прокопием работал в к-зе. Женившись на Александровой Вере Павловне (Магасский н-г), переехал в г. Виллойск, вырастили 4 дочерей и сына. Кочегар в СМУ. Умер в 1976 г.	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 67. Память. Кн.-мемориал Виллойского улуса. Ч. 1. 1995 г. – С. 55. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52
22	Тарасов Иван Тарасович		Призван в 1941 г. Воевал на Ленингр. фронте, в/ч не установлена. Демоб. в 1942 г.	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 67.

	1914 г. – 1950 г.		Умер в 1950 г.	Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52
23	Тарасов Пётр Тарасович 1916 г. – 1978 г.		Колхозник. Призван в 1941 г. Виллой. РВК. Прибыл в часть 07.10.1941 г. в Иркут. область. Ряд. 67 зсп 41зсд Заб. фронта. Воевал на западе. Уч-ник битвы на Курской дуге. Демоб. в 1942 г. Умер в 1978 г. Жена Алексеева Варвара Петровна, 2 детей	Медаль «За отвагу», юбил. медали Победы. О нём: Мэйик н-гэ. – С. 67. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52
24	Фёдоров Гаврил Фёдорович 1924 г. – 1981 г.		Призван 21.07.1942 г. Якутск. РВК. Ряд. 30 кп 59 окд. Воевал на Забайк. фронте, в/ч не установлена. Уч-ник войны против Японии. Был ранен. Демоб. и прибыл домой 20.05.1947 г. Работал продавцом в своём н-ге, бригадиром-коневодом. Умер в 1981 г. Жена Тосукаева Мария Петровна, 4 детей	Орден Красной Звезды, медаль «За отвагу». О нём: Мэйик н-гэ. – С. 67. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52
25	Фёдоров Николай Фёдорович 1919 г. – 1971 г.		Призван в 1941 г. с к-за «П Боец». Воевал на западе на Укр. фронте, в/ч не установлена. После лечения в Свердл. госпитале уч-вал в освобождении Украины. Ранен 5 раз. Демоб. в 1945 г. Работал в к-зе, с-зе разнорабочим. Умер в 1971 г. Жена Яковлева Павла Яковлевна – Мэйик, 2 детей	Медаль «За боевые заслуги». О нём: Мэйик н-гэ. – С. 67. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52
26	Филиппов Илларион Иванович 1915 г. – 1945 г.		Призван в 1941 г. Воевал на западе, фронт, в/ч не установлены. Демоб. и умер в том же 1945 г.	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 67. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52
27	Хабытчаров Алексей Павлович 1917 г. – 1976 г.		Призван в 1942 г. с к-за «П Боец». Военно-пересыльный пункт : 206 зсп ЗФ. Последнее место службы 11 гв. сд. Воевал на западе, в/ч не установлена. Ранен 4 раза. Демоб. 15.09.1943 г. Разнорабочий, прораб ПМК. Умер в 1976 г. Жена Татьяна, 2 детей	Юбил. медали Победы. О нём: Источник информации – ЦАМО. Мэйик н-гэ. – С. 67. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 52

28	Хонохо		<p>Был призван на фронт и погиб. Он был старшим братом известного журналиста Афанасьева Егора Афанасьевича, но поскольку у Егора ФИО были вымышленные, настоящих ФИО брата-фронтовика уточнить не удалось – М.М.</p>	<p>О нём: Сэрии сылларын оҕолоро – 3. Дьокуускай. – 2018. – С. 302</p>
29	<p>Яковлев Дмитрий Петрович – Дайбыыр</p> <p>1902 г. – 1981 г.</p>		<p>Родился в бедной семье в м. Иччилээх Мэйикского н-га. До 18 лет был батраком у богача Бочуу. Б/гр, б/п, член к-за. Призван в 1942 г. С 22.07.1942 г. стрелок 546 сп на Ленинград. фронте, 969 сп на II Укр. фронте. Первый бой – 17.03.1942 г. у Нарвы. Уч-ник сражений на оз. Ильмень, за Сталинград и Киев, переправы ч-з Днепр. (По кн. П.Фёдорова и П.Петрова стрелок 932 сп 252 сд. Ранен трижды (в т.ч. в бою за Сталинград 12.12.1942 г.). Лечился в госпиталях Саратова, Киева и Ростова. Демоб. в 1945 г. инвалидом II гр. Бригадир, продавец, предс. к-за «II Боец», кладовщик-кассир к-за, бригадир с-за “Верхневиллюйск”. Умер в 1981 г. в родном н-ге. Женат трижды. Жена Яковлева Валентина Григорьевна, 4 детей</p>	<p>Медаль «За боевые заслуги», «За оборону Сталинграда» (08.03. 1943 г.). Почетная грамота ПВС ЯАССР и бюро Ввиллюй. райкома КПСС.</p> <p>О нём: Кинилэр 1942 сыллаахха сэриигэ ынырыллыбыттара // Үөһээ Бүлүү. 29.03. 2005. Мэйик н-гэ. – С. 67, 81 – 82. Память. Кн. 4.: демоб. в 1944 г. – С. 24. Д.Д. Петров, 1968 г. – С. 152. П.Петров. Достояние истории. – С. 81. Фёдоров П.Н. 1990. – С. 8, 38 – 39, 52. Яковлева М. Холобур оностор күндү киһим // Үөһээ Бүлүү. 2020. – № 38</p>
30	<p>Яковлев Иван Яковлевич</p> <p>14.03.1923 г. – 12.10.2005 г.</p>		<p>Ст. сын Якова Фёдоровича и Евдокии Афанасьевны Васильевых. Образ. нач-ное. До войны член к-за им. Ворошилова. Призван в 07.1943 г. Принял присягу 19.12.1943 г. Ряд. 546 сп на Ленинград. фронте, пулемётчик. 17.03. 1943 г. у Нарвы уч-вал в первом бою. После лечения в госпитале вернулся в свою часть. Сражался за освобождение Латв. ССР. В составе 1223 зсп Ленингр. фронта воевал в Восточной Пруссии. Стрелок, связист. Демоб. в 1948 г. После</p>	<p>Орден Отечественной войны I ст., медали «За боевые заслуги» (06. 1944 г.), «За отвагу» (06.1945 г.), «За победу над Германией. Юбил. медали Победы, к 100-летию Жукова (06.05. 1995 г.) Занесён в кн. Почёта района, уч-ник ВДНХ, Почётные грамоты ВС ЯАССР, Ввиллюйского райкома, райсовета, парткома. Член КПСС.</p> <p>О нём: Мэйик н-гэ. – С. 67. Память. Кн. 5. – С. 28. Фёдоров П.Н. 1990. – С. 52.</p>

			<p>ВОВ 23 года работал бригадиром, счетоводом к-за им. Ворошилова, с-за «Верхневиллюйск», продавцом, коневодитом. Умер в 2005 г. Жена Львова Александра Николаевна (Мэйик), 5 детей</p>	<p>Яковлев И. Күүстээх санаалаах күндү аҕабыт барахсан // Үөһээ Бүлүү – 22.05.2020 г.</p>
--	--	--	--	--

Мэйикский наслег.

Солдаты, служившие в рядах **Красной** Армии во время Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг. без участия в боях

№	ФИО, дата рождения и смерти	Фото	Фронтовые сведения. Дополнительная информация	Звания, награды. Доп. сведения
1	Александров Гаврил Гаврильевич 1923 г. – 1945 г.		Призван в 1943 г. В/ч не установлена. Демоб. в 1944 г. Умер в 1945 г.	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68. Федоров П.Н. Тыыннаахтар умнубат сыллара...1990 г. – С. 53
2	Александров Николай Григорьевич 1918 г. – 1979 г.		Призван в 1943 г. Служил в 76 мотосп 163 сд. Демоб. в 1946 г. Умер в 1979 г. Холост	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68 Фёдоров П.Н. 1990. – С. 53.
3	Васильев Пётр Никитич 1923 г. – 1980 г.		4 кл. образ-ния. Член к-зм им. Блюхера. Призван в 1943 г. Служил в Иркутск. обл., в/ч не установлена. Работал на строительстве товарной фабрики и табачного завода. Демоб. в 1945 г. Разнорабочий к-за “Красная Заимка”, с-за “Верхневиллюйск”. Жена Николаева Мария Николаевна, 7 детей	Ветеран колхозного строительства. О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 53
4	Догув Василий Анисимович 1915 г. –		Призван в 1944 г. Демоб. в 1945 г. Служил в Иркутской обл. (В список участников ВОВ н-га и улуса вносится впервые – М.М.)	О нём: ФФёдоров П.Н. 1990 г. – С. 53

5	<p>Догуев Василий Кириллович</p> <p>1915 г. – 1996 г.</p>		<p>Призван в 1942 г. Автоматчик 980 сп 3-й стр. роты Заб. фронта. Демоб. в 1946 г. Разнорабочий к-за «II Боец», с-за “Верхневилуйск”. Умер в 1996 г. Жена Догуева Федора, 4 детей</p>	<p>Медаль “За победу над Японией” (10.10.1946 г.), юбил. медали Победы.</p> <p>О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 53</p>
6	<p>Донской Никита Гаврильевич – Күүстээх Бөтөҕө</p> <p>1900 г. – 1976 г.</p>		<p>Уроженец Далырского н-га. Призван в 1943 г. с Мэйикского н-га. В/ч не установлена, служил в Читинской обл. Демоб. в 1945 г. Колхозник, предс. к-за “Май”. Умер в 1976 г. в одиночестве: жена Донская Елена Фёдоровна и взрослый единственный сын умерли. В 1930 – 1940 гг. был одним из лучших результативных спортсменов р-на по борьбе хапсагай и лёгкой атлетике</p>	<p>Был хорошим запевалой осуохайа.</p> <p>О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68.</p> <p>Федоров П.Н. 1990 г. – С. 53.</p> <p>Үөһээ Булүү – сымсалар, быһыйдар, күүстээхтэр... – С. 61</p>
7	<p>Иванов Яков Евдокимович</p> <p>1923 г. – 1946 г.</p>		<p>Призван в 1943 г. Переведён на промышл. работу № 01236. Демоб. в 1945 г. Умер в 1946 г.</p>	<p>О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68.</p> <p>Федоров П.Н. 1990 г. – С. 53</p>
8	<p>Тимофеев Фёдор Тимофеевич</p> <p>1900 г. – 1979 г.</p>		<p>Колхозник к-за “Красная Заимка” Призван в 1943 г. Служил в Иркутск. обл. Служил на границе Японии, в/ч не установлена. Демоб. в 1945 г. Умер в 1979 г. Табунщик, разнорабочий. Жена Акимова Ефросинья Дмитриевна, 9 детей</p>	<p>Юбил. медали Победы.</p> <p>О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68.</p> <p>Федоров П.Н. 1990 г. – С. 53</p>
9	<p>Федоров Афанасий Федорович</p> <p>1907 г. – 1986 г.</p>		<p>Член к-за «II Боец». С 1928 г. 9 лет налоговый агент, 4 г. бригадир к-за. Призван в 1943 г. Служил на границе Японии. в/ч не установлена. Демоб. инвалидом III гр. в 1945 г. В 1945-1948 гг. кладовщик, приёмщик ММК 5 наслегов, в 1948-1950 гг. бригадир, 4 года зав. складом, 2 года бригадир, в 1959-1968 гг. кассир к-за, в 1963-1974 гг. кадровый охотник, почтальон. Умер в 1986 г. Жена Федотова</p>	<p>Член КПСС с 1956 г. Юбил. медали Победы, «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг.»</p> <p>О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68.</p> <p>Федоров П.Н. 1990 г. – С. 53</p>

			Марина Се-мёновна, 7 детей	
10	Фёдоров Афанасий Павлович 1914 г. – 1970 г.		Колхозник к-за “Красная Заимка”. Призван в 1943 г. Служил в Иркутской обл., в/ч не установлена. Демоб. в 1944 г. Умер в 1970 г. Жена Догужева Марина Михайловна, 3 детей	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 53
11	Федотов Иван Григорьевич 1906 г. – 20.11.1989г.		Призван в 1943 г. Служил в Монголии, в/ч не установлена. Демоб. в 1945 г. Колхозник, бригадир, продавец. Умер в 1989 г. Жена Федотова Евдо- кия Ивановна, 2 детей	Юбил. медали 30, 40-летия Победы. Отличник Советской потреб. кооперации, с 1972 г. ударник ком. труда, ветеран труда с 1981 г. . О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 53

Мэйикский наслег.

Граждане, внёвшие свой вклад во имя Победы

на трудовом фронте Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг.

№	ФИО, дата рождения и смерти	Фото	Участие на трудовом фронте. Дополнительная информация	Награды. Доп. сведения
1	Батанова (Потапова) Мария Николаевна 1920 г. – 1970 г.		Мать Николаева Анна Прокопьевна. Призвана в 1944 г., будучи членом к-за им. Блюхера. Работала в Сангаре. Демоб. в 1945 г. Умерла в 1970 г.	О ней: Мэйик н-гэ. – С. 68. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54
2	Винокуров Михаил Михайлович 1900 г. – 1947 г.		Призван в 1943 г. Работал в Бухте Тикси. Демоб. в 1944 г. Умер в 1947 г.	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54
3	Герасимов Илларион Софронович 1895 г. – 1989 г.		Член к-за им. Ворошилова. Призван в 1943 г. Работал на острове Нардвиг. Демоб. в 1946 г. Разнорабочий, охотник. Умер в 1989 г. Жена Герасимова Евдокия Николаевна, 3 детей	Юбилейные медали Победы. О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54
4	Егоров Данил Егорович 1900 г. –		Член к-за «1 мая». Призван в 1943 г. Работал в Бухте Тикси. Демоб. в 1944 г. Разнорабочий. Умер в 1960 г. Жена Ирина, 3 детей	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54

	1960 г.			
5	Кытарбытов Макар Иннокентьевич 1909 г. – 1944 г.		Член к-за им. Ворошилова. Призван в 1942 г. Работал в Бухте Тикси. Демоб. и умер в 1944 г.	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54
6	Кытарбытов Михаил Иннокентьевич 1892 г. –		Призван в 1943 г. Работал в Бухте Тикси. Демоб. в 1944 г. Умер в ... (В список уч-ков труд. фронта н-га и р-на включён впервые – М.М.)	О нём: Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54
7	Марахов Андрей Иванович 1898 г. – 1965 г.		Член к-за «II Боец». Призван в 1943 г. Работал в Жиганске. Демоб. в 1944 г. Умер в 1965 г. Жена Мария, 1 ребёнок	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68 Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54
8	Николаев Данил Иванович 1911 г. – 1965 г.		Работал плотником в колхозе “Красная Заимка”. Призван в 1944 г. Работал в Бухте Тикси. Демоб. в 1945 г. Умер в 1965 г. Жена Катерина, 2 детей	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68 Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54
9	Саввинов Гаврил Николаевич 1913 г.– 1978 г.		Колхозник к-за “Красная Заимка”. По его собственному воспоминанию призван в 1940 г. Работал в Тикси оленоводом (год работал с Семеном Винокуровым) и на разгрузке груза с америк. самолётов. Демоб. в 1943 г. Работал кадровым охотником, пастухом. Умер в 1978 г. Жена Мария Николаевна Саввинова (доярка), 2 сына и 3 дочери	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 68 Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54
10	Саввинова Екатерина Павловна 1924 г. –		Отец Саввинов Павел. Секретарь ПКО. Призвана в 1942 г. Работала в Якутске бондарем. Демоб. в 1943 г.	Член ВЛКСМ . О ней: Мэйик н-гэ. – С. 69 Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54

11	Саввинова Мария Ивановна 1925 г. – 1969 г.		Колхозница к-за “Красная Заимка”. Призвана в 1942 г. Работала в Якутске бондарем. Демоб. в 1944 г. Умерла в 1969 г. Муж Софронов Егор Филиппович, сын и дочь	О ней: Мэйик н-гэ. – С. 69. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54 Ытык сэриигэ ынырыллан. 2005. – С. 48
12	Семёнов Николай Семёнович 1899 г. – 1952 г.		Колхозник к-за “Красная Заимка”. Призван в 1943 г. Работал в Жиганске. Демоб. в 1944 г. Умер в 1952 г. Жена Варвара, 5 детей	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 69 Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54
13	Фёдоров Иван Федорович 1898 г. –		Член к-за «II Боец». Призван в 1943 г. Работал в Быков Мысе. Демоб. в 1945 г. Жена Борисова Анна Егоровна, 2 детей	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 69 Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54
14	Фёдоров Софрон Фёдорович 1898 г. – 1946 г.		Колхозник, охотник, плотник к-за “Ворошилов”. Призван в 1943 г. Работал в Сангаре. Демоб. в 1945 г. Умер в 1946 г. Жена Гаврильева Марина Гаврильевна, 4 детей	О нём: Мэйик н-гэ. – С. 69. Сэрии сылларын оҕолоро. 3 ч. – С. 302. Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54
15	Яковлев Афанасий Яковлевич 1926 г. – 1968 г.		2-й сын Якова Фёдоровича и Евдокии Афанасьевны Васильевых (из 10 детей семьи осталось 4). Призван в 1943 г. Работал грузчиком в Бухте Тикси. Демоб. в 1944 г. Разнорабочий, бригадир к-за им. Ворошилова, продавец, плотник. Умер в 1968 г. в родном н-ге. Жена Иванова Мария Степановна (Мэйик), 12 детей	Ударник ком. труда, грамоты, благодарственные письма Ввил. РПС. О нём: Аҕа ууһун ханап-пыт, ийэ ууһун тэниппит... – С. 33. Мэйик н-гэ. – С. 69 Федоров П.Н. 1990 г. – С. 54

Родные братья-фронтовики и участники трудового фронта с Мэйикского наслега Верхневилуйского улуса

1, 2. Александров Прокопий Григорьевич (погиб), Александров Николай Григорьевич. – Мать Александрова Мария.

1, 2, 3. Батанов Данил Николаевич, Батанов Кирилл Николаевич (погибли оба), Батанова Мария Николаевна – участник трудового фронта. – Мать Николаева Анна Прокопьевна.

1, 2. Герасимов Илларион Софронович, Герасимов Дмитрий Софронович. – Мать Герасимова Евдокия Ивановна.

1, 2, 3. Кытарбытов Александр Егорович (фронтовик), Кытарбытов Макар Иннокентьевич, Кытарбытов Михаил Иннокентьевич – воспитаны в другой семье, оба участники трудового фронта. – Мать Акулина.

1, 2. Кудалышев Капитон Иванович (приёмный сын), Майоров Сергей Иванович. – Мать Мария.

1, 2. Николаев Егор Николаевич, Николаев Николай Николаевич – погибли оба.

1, 2, 3. Санников Андрей Михайлович, Санников Николай Михайлович – погибли, Санников Сергей Михайлович. – Мать Санникова Евдокия.

1, 2. Софронов Егор Филиппович, Филиппов Илларион Иванович. – Мать Анна.

1, 2, 3. Фёдоров Гаврил Фёдорович, Фёдоров Николай Фёдорович (фронтовики), Фёдоров Афанасий Фёдорович – участники труд. фронта. – Мать Фёдорова Анастасия Фёдоровна.

1, 2, 3. Степанов (Иннокентьев) Прокопий Степанович, Степанов Данил Степанович. – Мать Степанова Ульяна.

1, 2. Тарасов Иван Тарасович, Тарасов Пётр Тарасович.

1, 2. Яковлев Илларион Петрович, Яковлев Константин Петрович (погибли), Яковлев Дмитрий Петрович. – Мать Яковлева Марина.

1, 2, 3. Яковлев Иван Яковлевич, Васильев Афанасий Яковлевич (приёмный сын), Яковлев Афанасий Яковлевич – участник труд. фронта. – Мать Васильева Евдокия Афанасьевна. +

Честь и слава им на века

**Призванные на фронт из наслегов Мэйик, Ботулу и Хоро в ожидании парохода
в с. Верхневилуйск. 1942 г.**

1. Дягилев Павел Андреевич.	11. Догуев Василий Кириллович
2. Григорьев Алексей Семенович	12. Алексеев Спиридон Матвеевич
3. Накытов Степан Петрович	13. Тимофеев Лука Герасимович
4. Федоров Николай Федорович	14. Андреев Григорий Андреевич
5. Васильев Яков Никитич	15. Тосукаев Петр Софронович
6. Семенов Василий Семенович	16. Федоров Данил Григорьевич
7. Константинов Семен Игнатьевич	17. Бускаров Илларион Иннокентьевич
8. Яковлев Дмитрий Петрович	18. Тартасов Афанасий Федорович
9. Тарасов Иван Иннокентьевич	19. Санников Андрей Михайлович
10. Яковлев Константин Петрович	20. Александров Николай Григорьевич

Фронтовики Мэйикского наслега на ысыахе 30-летия Великой Победы.
Слева: Фёдоров Гаврил Фёдорович, Васильев Лазарь Кононович,
Яковлев Иван Яковлевич, Яковлев Дмитрий Петрович

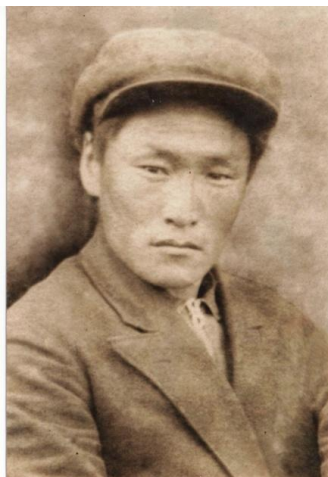
Мэйикский наслег

**Ветераны тыла, награждённые в 1946 – 1950 гг. медалью “За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг.” (“Память” – Кн. 7. Якутск, 1999 г. – С. 116)
Колхоз “II Боец”**

Айбарова Мария Ивановна
 Андреев Захар Андреевич
 Афанасьева Матрена Афанасьевна
 Васильев Иван Васильевич
 Догуев Ананий Федотович
 Донская Елена Федоровна
 Егоров Данил Егорович
 Иванов Никифор Иванович
 Корякин Семен Прокопьевич
 Лукинов Василий Афанасьевич
 Лукинов Григорий Игнатьевич
 Лукинов Николай Афанасьевич
 Марахов Андрей Иванович
 Михайлов Афанасий Михайлович
 Осорова Павла Афанасьевна
 Прокопьева Марина Софронова
 Саввинов Гаврил Николаевич
 Саввинова Анна Софроновна
 Санников Василий Михайлович
 Семёнов Дмитрий Семенович
 Степанов Алексей Степанович
 Степанова Мария Софроновна
 Тимофеев Михаил Тимофеевич
 Фёдоров Афанасий Фёдорович
 Федотов Михаил Федотович
 Яковлев Никита

М.Д. уонна Е.И.Михайловтар, ред.А.С.Поскачин Кыайыы 75 сылыгар таһаарар кинигэлэрин матырыйаала туһанылынна.

Албан аата, ааттана туруоҕа!
Саха АССР хапсаҕайга бастакы абсолютнай чемпиона.
Степанов Василий Иннокентьевич-Буучугурас
(1909-1943)

Хапсаҕайдаһан тустуубут, өбүгэлэрбит үгүс үйэлэртэн илдьэ кэлбит ытык оонньуулар буолар. Омук быһыытынан тыыннаах сылдыарбытыгар айылҕабытыгар олус майгынныыр. Философията олоххо сэрэхтээх, боччумнаах буолууга, икки атаһа бэйэ бодотун тардынан тура сылдыы. Ылгын чыңыйа таарыйыа ыраас хотторуу, ити элбэҕи этэр, сэрэтэр олох биридэ бэриллэрин, эргиллибэтин. В.П.Ноговицын этэн турар: «Хапсаҕайдаһан тустуу аан дойду түмсүүтүн эйгэтигэр саамай кылааннааҕа»—диэн. Хапсаҕайдаһан тустуубут хайа да омук тустуугар тэңнэбилэ суох, ыраас быһаарсыылаах күрэх быһыытынан сыаналанар. Олохпунан олук үктүүр оңоһуулаах, эспитинэн-хааммытынан бэриллибит халбас харата хапсаҕайбыт буолар.

Быдан дьыллартан, төрүт өбүгэлэрбит хоһууннарбыт «тыын өллөй» көмүскэнэр хапсаҕайдара, тутуспакка сылдьан утарылаһаачыгы сыһа туттарыы, хара сири харбатыы. Бүдүрүттүн да бүтэрэбин, диэбит курдук. Былыр хоһуун уһууутугар үс сааһыттан, уон аһыһыгар диэри быһый, сымса, хапсаҕай буоларга анаан үөрэтэллэрэ. Хапсаҕай кылаанын баһылаабыт хоһуун, тоҕус бэлиэлээбинэн бэлиэтэнэрэ.

Тыын көмүскэл толук быһаарсыылаах кириилэргэ хапсаҕайбыт хабыр эбит. Оччотооҕу олохпут оңкулунан, тутулбут ыараханыттан, айылҕабыт чочураан тымныытынан омук быһыытынан хапсаҕайбыт хатарыллыбыта. Саха киһитэ сатабыллаах, хапсаҕай туттуулаах, кыайыылаах буолан, оттон-мастан тардыһан ыарахан кыстыктары туораан күөххэ үктэнэр. Күөххэ үктэни саха киһитигэр олус күүттэриилээх, үөрүүлээх дьыл кэмэ буолар. Күөххэ үктэммит үөрүүтүгэр, хапсаҕайын хаана оонньоон, үрүң тунах ыһаахха тустан, кыайыылаах ааты былдьаһаллара. Улахан мунхаларга, сакалааттаах саат куттарыылаах мөккүөрдээх түгэннэргэ, күүстэрин уохтарын баардаахтарын биллэрэн, ыңырсан тусталлара, туһуннараллара.

Ити кэмнэрдээҕи ыңырсыылаах, күөттээһиннээх тустуулар хабыр соҕустук бараллар эбит, охсуһуу анаардаах, ол иһин хабыр хапсаҕай -диэн ааттаммыта. Оччотооҕу дьоннор тыһылар саһаан үрдүктээх, оччугуйдара сэтинниэр ыйааһыннаахтар. Ол бэйэлээх хоһууннар кутуруктарын төрдүттэн, холбо күрдьэх саҕа сабарайдаабыт ытыстарын суулуу туттан баран, утарылаһааччыларын кулгаах тааска кулукулара уһуллуор диэри тыһаталлар, эбэтэр ытыстарын кырыытынан эңил баска, суон моонньуларыгар, уңа-хаңас тоҕута саайталыыллара. Сүннүлэрин эрийэн мускуйа сылдьан, тобуктарын тоҕута тэбиэлэһэллэр. Итинник түгэннэргэ тойон эрбэхтэн тутан ылааһыннар тахсаллар эбит. Олох тутула тупсан истэбин аайы, хапсаҕайбыт анал быраабыланан, иллээх-эйэлээх күрэххэ сыһа кубулуйан испитэ. Ортотугар курдаһан тустуу эмиэ кириэ сылдыбыта. 1932 сыллаахха, Саха АССР тэриллибитэ уон сылын көрсө, спорт араас көрүннэригэр спартакиада ытыһаллар. Куорат чугас эңээрдэрэ кыттыны ылбыттара, Алдан, Томмот, Өлүөхүмэ, Мэңэ Хаңалас, Хаңалас Саңыйахтаах, Дьокуускай куорат, Динамо общество, ЯНВШ (Дьокуускайдаағы быйыаннай оскуола). Иккис спартакиада 1935 сыллаахха, комсомол тэриллибитэ 15 сылыгар анаан ытыллыбыта, кыттыбыт хамаандалар, Дьокуускай, Мэңэ Хаңалас, Хаңалас, Нам, Уус-Алдан, Амма, Өлүөхүмэ улуустара. Саңа саҕалааһын буолан, иккис спартакиада тухары хамаанданан түмүк тахсыбатах, хаһыакка да

сырдатыллыбатах эбит. Күрэх быраабылата торумнана илик буолан, холобур тустууга, Мэңэ Хаңалас киһитэ С.Слепцов – «Баппай» бастаабыт-диэн кэлин иһилиннэ. Ити кэмнэргэ ыйааһына суох бастакы, иккис, өссө үһүс диэн бириистэргэ хайдыһан тусталлара. Ол спартакиадаҕа, тустуу хайа көрүнүнэн буолта чуоккайа суох. Хапсаҕай эбэтэр, курдаһан тустуу ?

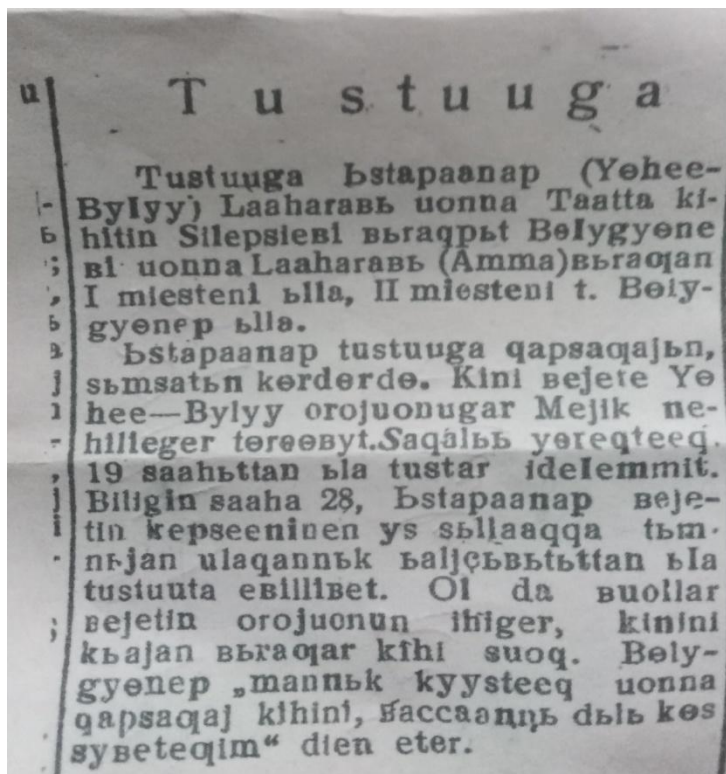
«Туймаада» хаһыакка 2019 сылга «Ытык кырдыаҕаһы итэҕэйэбин»- диэн ыстатыйаны, Россия журналистарын союһун чилиэнэ, Ермолай Скрыбин таһааран турар. «Хаңалас» улууһун ытык олохтооҕо, Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуотун хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, Г.Ф.Саввин «Хаңалас чулуу дьоно»- диэн кинигэтигэр, суруллубут «Чурапчыга үлэлээбитим»- диэн ахтытытын Саха АССР уон сылын бэлиэтиир тэрээһини Дьокуускайга стадионна көрбүтүн бэлиэтээбит. Онно Гаврил Саввин «Чурапчыга үлэлээбитим» - диэн, ахтытыгыгар маннык бэлиэтээн суруйбут. «Тустууга биһиги оччолорго Орджоникидзевскай оройуонтан Семенов (Баһы) кирибитэ. Ол ээрэри Бүлүү бөҕөһө хапсаҕайга эрэ кириһэр, биһиги киһибит курдаһан тустууга эрэ сөбүлэнэр буолан күрэхтэһии буолбатаҕа»- диэн. Салгыы маннык суруллар, «Биһиги Семеновпыт- Баһыбыт, Бүлүүлэр-биһиги Степановпыт- Буучугураспыт 1932 сыллаахха Саха АССР 10 сыллаах үбүлүөйүнэй күрэхтэһиитин абсолютнай кыайыылааҕа буолбута- диэн этэллэрэ олоҕо суох эбит. Бөҕөстөр тустубатахтар. Ол аата 1932 сыллааҕы спартакиадаҕа абсолютнай тустуу буолбатаҕа- диэн ахтыллар. 1935 сыллааҕы спартакиадаҕа тустуу буолбутун туһунан ханан да сырдатыы суох.

Дьиң суруктаах-бичиктээх, судьуйалаах хапсаҕайдаһан тустуу 1937 сыллаахха, Туймаада эбэ хотунна, от ыйын алтыс күнүгэр, күнүс 4 чаастан сағаламмыта. Бүлүү улууһуттан биир бөҕөс талыллан барар сороктааҕа. Барыллааһын хапсыһылар быһаарыларынан туох да саарбахтааһына суох, Буучугурас туста барара чуолкайдаммыта. Чугас баар күүстээх хапсаҕайдыт доҕотторо, Васильев Алексей Петрович- Мордьоно уола, Докторов Никита Константинович- Бычырдаан, Донской Никита Гаврильевич- Бөҕө Бөтөҕө кыайыы көтөллөөх кэлэригэр бағара хаалбыттара. Аҕыс улус талыллыбыт бөҕөстөрө бары бөдөң-садан, толуу-толомон дьоннор көрсүбүттэрэ. Көрөөччүлэр Буучугураһы улаханлык мыына көрбүттэрэ иһиллэр. «Бүлүүлэр бүшпүттэр, оскуола оҕотун ағалбыттар»- диэн. Буучугурас түһүлгэҕэ сүүрүүнэн кириһэрэ да, ол курдук судургутук охтортоон тахсыталаабыт. Утарылаһааччылар да бары бэри-диэн бэккиһээбиттэр, сөрү –диэн сөхпүттэр, сымсата-сыыдама, күүһэ-уоҕа, кириитэ-тахсыта, күлүмнэс тустууну көрдөрбүт. Аатырбыт бөҕөстөр хайдах охтубуттарын да өйдөөбөккө хаалбыттар. Бүлүү энээриттэн кыттыылаах тэрээһиннээх спартакиада дьэ, буолбут.

Республика түһүлгэтигэр-О.Үрүмээһин суруйуута.

1937 сыллаахха Саха автономията тэриллитэ 15 сыллаах юбилейин чизһигэр 3-с бүтүн республикатааҕы спартакиада бары оройуоннары хаһан, киэң далааһыннаахтык ытыллыбыта. Манна Бөҕө Тоңус Амма оройуонун сүүмэрдэммит хамаандатын састаабыгар кириһэн, Дьокуускай куорат улахан түһүлгэтигэр кыттыыны ылбыта. Сэрии иннинэ хапсаҕай тустуу быраабылата саңа торумнанан, Саха сириг үрдүнэн улуу хапсаҕайдыт, Үөһээ-Бүлүү ааттааҕа, Василий Степанов-Буучугурас, киэңник сураҕырбыта. Хапсаҕай олус сайдыбыт, ытыктанар сиригэр, Бүлүү бөлөх улуустарыгар, кистэлэң араас элбэх албастаах, техникалаах чулуу бөҕөстөртөн уһулуччу чорбойон, аатырбыт-сураҕырбыт, дьон батыһа сылдьан көрөр, айылҕаттан айдарыылаах тустуук Степанов кэнниттэн хапсаҕайга Амма бөҕөһө Флегонтов-Бөҕө Тоңус бочуоттаах иккис миэстэни ылбыта. Бу кэмнэ ыйааһыннарда арааран туһуннары кириһэр илик этэ. Онон, дьиң-чыхчы күүстээх, бөдөң дьон кыайыылаах тахсаллара. Бу туһунан оччотооҕу «Кыым»

хаһыакка маннык суруллубута:- «Бу тустууга Степанов (Үөһээ-Бүлүү) Лааһарабы уонна Таатта кинитин Силэпсиэби бырахпыт Фелогонтовы уонна Лааһарабы (Амма) быраҕан 1 миэстэни ылла. 2-с миэстэни таб. Флегонтов ылла. Степанов тустууга хапсаҕайын, сымсатын көрдөрдө. Кини бэйэтэ Үөһээ-Бүлүү Мэйик нэһилиэгэр төрөөбүт. Сахалыы үөрэхтээх, 19 сааһыттан туттар идэлэммит, билигин сааһа 28, бэйэтин оройуонун иһигэр кинини быраҕар киһи суох». Флегонтов:«Маннык күүстээх уонна хапсаҕай кинини баччаанца диэри көрсүбэтэбим»- диэн этэр. 23 (7.1937с.166 (1967)). О.Үрүмээһэп, хаһыат латыныныскай тылынан суруллубут.

Спартакиада кэннэ иккис күнүгэр куорат ыһыаҕар пааркаҕа тустуу буолбутугар, Буучугурас били дьонун эмиэ барыларын, түһүлгэттэн тахсыбакка, субуруччу охтортообут. Бу, Буучугурас бөҕөс тустуута үйэлэргэ умнуллубат түгэн буолар. Саха сирин бары талыы күүстээх бөҕөстөрө талыллан тустубуттара. Бу, кыайыылаах түгэн хаһан да хатыламмат тустуу, анаардас, Үөһээ Бүлүүлэр эрэ үрдүк үөрүүбүт буолбатах, бүтүн Саха норуотун сөбүмэр – сөбүүлээх, хапсаҕайдаһан тустуута бастакыта уонна бүтэһигэ буолбута. Аҕа дойду сэриитигэр ынырыллыбыттара, сорохторо эргиллибэтэҕэ... Алдьархайдаах сэрии суорума суоллааһына, содула улахана, кэлэр көлүөнэ айгырааһына буолбута.

Саха АССР хапсаҕайга бастакы абсолютнай чемпиона, Василий Иннокентьевич Степанов – Буучугурас, Үөһээ Бүлүү улууһугар, Мэйик нэһилиэгэр Түүкээн үрэх үөһэ, Садын Элгээнэ диэн сиргэ 1909 сыллаахха күн сирин көрбүтэ. Бөҕөс быһыытынан түһүлгэҕэ 19 сааһыттан туста тахсыбыта, түөрт Бүлүү ыһыахтарыгар анаан – минээн атах оонньоон, сүүрэн, тустан, анаардастыы аатыран, кыайыы көтөллөөх сылдыбыта. Иэл – тиэл тэннэ тустар бөҕөстөр бааллара үһү да, Буучугурас син – биир баһыйталыыр эбит. Дьон – сэргэ кинини толору кыахтаах кининэн сыаналыыллара. Ыраас хааннаах, кыыс – нарын киһи эбит. Этэ – сиинэ : үрдүгэ – 1 м 70 см, ыйааһына – 90-ча кг.

Ол аата орто унуохтаах, бэйэтигэр сөп эттээх – сииннээх. Кыһаан хааннаах, кэтит сарыннаах, бэгэччэгэр диэри суон, бөкүнүк харылаах. Халаанап Махсыым бөҕөс ахтыыта:“Сыгынньахтаннаҕына былларытта сылдыар быччына суоҕа. Имэрийэн – томоруйан

кэбиспит курдук эттээбэ – сииннээбэ”. Бычырдаан бөбөс ахтыгыта: “100 – бэ чугаһыыр киһилиин туһуннум да, кини курдук тилигирии мөхсөр быччыннаах бөбөһү көрсүбэтэбим . Ытыспар билигин да биллэргэ дылы”.

Степанов В.И.- Буучугурас бөбөс күн сиригэр төрөөн, кэннигэр соботох кыыс оҕону хаалларбыта. (Любовь Васильевна 1939 сыллаабы) аҕатын утумнаан атаҕынан кыанар, сүүрүүгэ республикаҕа миэстэлэспитэ. Уол, Юрий Алексеевич боксаҕа, кик - боксаҕа Россия спордун маастара. Ааспыт сыл, кик - боксаҕа бэтэрээннэргэ аан дойду кубогун үрүн көмүс призера. Утум удьуор салҕанар. Буучугурас бөбөһү курданарыгар дылы сыгыннаах модун көрүнүн, илэ турарын курдук, педагогической үлэ бэтэрээнэ, Р.Ф суруналыһа, худоһунньук, Николаев А.А. (Боотулуу) таба тутан дьүһүйүүтэ, үйэлэри унуордуур үтүө көстүү буолар.

Күүһэ – күдэбэ:

1. Буучугурас 25 бууту, ол эбэтэр 400 кг-х дьааһыктаах бурдугу ат сыарҕатыгар чэпчэкитик уурбутун көрөллөр. Чугас доботторугар «биир баччаны киһи хайыа эбитэ буолла», - диэн дураһайардыы сэмэйдик этэр. Винокуровтар (Өкөстөөннөр) ону истэн Буучугурас күүһүн өссө тургутан көрөөрү, 30 буут бурдук киирэр улахан тирии хааһах тиктэрэллэр, толору бурдук куттаран баран бабаарына ампаар ортоку лаабыһыгар уурарыгар соруспуттар. Көрөөрү гыммыт дьону барыларын таһаартаан баран соруудабы уурарыгар соруспуттар. Көрөөрү гыммыт дьону барыларын таһаартаан баран, соруудабы толорбут. Онно дьонугар – сэргэтигэр дьэ биирдэ аһаҕастык эппитэ үһү: “Киһи соруннабына төһөнү баҕарар көтөбүөн сөп, хата ону, сото унуоҕа уйуо суоҕа”, - диэн сэмэйдик быһаарбыт. Хайдахтаах сөбүмэр кыабый? Бииргэ үөскээбит үөлээннээхтэрэ этээчилэр: “Буучугурас барахсан анаан – минээн көтөбөр күүһүн үрдэлин биллэрбэтэбэ” – диэн. Чахчыта да, тон иниир саһа сылдыар унуох быччын баар киһитэ буоллаҕа. Манна даҕатан эттэххэ, ханыы бараан диэбиккэ диэри, биһиги нэһилиэккэ Тоһуонньа диэн унмат тыһалаах, сүүрүк сылгы, Бүлүү улууһугар анардастыы аатыра сылдыбыта. Ол сылгыны эмиэ анньар унуох быччыннаах диэччилэр. Ол айыы сылгытын дьөһөгөй оҕотун, кэлин кырдыбытын кэннэ, сизрин – силигин ситэрэн, толорулар туомунан толору тутуһан, туттан астаабыттар этэ. Онно ол анньар унуох быччыннаабын чуолкай быһаарбыттар этэ, биһиги да Буучугураспыт быччына оннук буоллаҕа. Айылҕа анаан төрөппүт киһитэ буоллаҕа.

2. Сэрии иннигэр Нам олохтооҕо, Григорьев Евсей (Хабах) дьуохар этэр киһи кэпсииринэн, Намна дьон утуйбутун кэннэ таһаҕас таһар борохуот, 2 трабын холбуу быраҕан баран, түөһүн тылыгар диэри холкутук көтөхпүтүн көрбүт. Биир траб мас 16 буут холобурдаах эбит. Ол кэннэ эбэн эппит: “Киһи элбэҕи көтөбүө этэ, ону сото унуоҕа уйуо суоҕун сөп”, - диэбит.

3. Өрүс кытытыгар чаардаан турар теплоход курдук мас хаппаһы, элбэх нуучча кыайбакка турарын соботоһун соһон биэрбит.

4. Төрөөбүт – үөскээбит Түүкээнин үрдүгэр, Мохсоҕоллоох хайатын үрдүгэр, эрчиллэн ооньуур, күтүр улахан таһа сытар. Хайа да үрдүк, кыахтаах киһи таскайдыр таһа.

5. Атынан айаннаан иһэн, киһи ытыһыгар таба тутуулар хатыннары, уулаһа ыгыллыар диэри илдьи тутар.

6. 2 бууттаах гиирэни, сарайдаах дьэ нөнүө көңүл быраҕаттыыр.

7. Быа түспэтэх 9-таах атыр сылгыны түннэри баттаан сулардаан, үүннээн миинэр.

8. 30-ча бэдэрээт сылгытын үрдүнэн ойуоккалаан бастакы акка тийиитэ.

9. Бэйэтин саастыылара, 10-ча киһи саба түһэн тустууларыгар сабыта тутан, биир сиргэ охтортооһуна.

10. Үөһээ Бүлүү Намыгар, МТС тэриллитигэр, чугуун станиналаах 400-тэн таһса киилэлээх станогу көтөбөн, биэрэк үрдүгэр таһаарбыт.

11. Таһаҕас куруустааһынна, 300 киилэлээх Американскай буючукалары кетөбөн ылан быраҕаттаабыт.
12. Таһаҕас таһытыгар сылдьан, сылайбыт аттар кыайбатах таһаҕастарын, (25 буут) “кимихэ да кэпсии сылдьаайабыт”- диэн баран, соҕотоҕун Марха дабааныгар соһон таһаарбыт
13. 1937 сыллаахха, Бүлүүгэ 30 бууттаах тааһы түөһүн тылыгар диэри кетөхпүт

1.1965–с сылтан хапсаҕайдаһан тустууга Саха АССР бастакы абсолютнай чемпионун Василий Иннокентьевич Степанов – Буучугурас бөҕөс үрдүк аатыгар сүгүрүйэн киһи аатынан күрэхтэһии Саха сиригэр биир бастакынан Үөһээ Бүлүүгэ төрүттэммитэ. Оройуоннааҕы Урожай Д.С.О. председателэ Д.Я.Федотов, райсовет председателэ, М.Т.Егоров, Райком сэкирэтээрдэрэ, С.Е.Софронов, Н.Н.Яковлев, Урожай Д.С.О. уобаластааҕы сэбиэтин председателэ А.Е.Алексеев көбүлээһиннэринэн саҕаламмыта. Ол кэннэ, үс сыл буолан баран, 1968-с сылтан, Баһылай Манчаары аатынан спорт национальнай көрүҥнэригэр спартакиада саҕаланан барбыта. Саха норуотун сомоҕолуур спортивной оонньуута төрүттэниитигэр Үөһээ Бүлүүлэр төһүү күүс буолбуттара умнуллубат!

1965-с сылтан төрүттэммит, В.И.Степанов – Буучугурас бөҕөс аатынан күрэх таһыма үрдээн, кыттааччыта элбээн, 1987 сылтан хапсаҕай маастара нуормата толоруулаах, Республиканскай күрэххэ кубулуйбута. Сүдү бөҕөс күрэхтэһиитигэр хас да сүүһүнэн бөҕөс түһүлгэҕэ тахсыбыта. Үгүс бөҕөс бу түһүлгэттэн өй – санаа, сүр ылынан, олох суолун тутан, үүнэр көлүөнэҕэ үтүө холобуру көрдөрбүттэрэ. Үйэлэртэн илдьэ кэлбит өй – санаа, эт–хаан этитиилээх хапсаҕайбыт, бу күрэхтэн үүнэн, сайдан барбыта.

2014 сылтан нэһилиэк баһылыктара, улууспут баһылыга, В.С. Поскачин тула түмсэн, сүбэлэһэн, күрэх таһымын өссө күүһүрдэн, күрэхтэһиитин аайы массыына туруоран, ыйааһын чемпионнарыгар сэрэбиэй тартаран оонньошпугтара элбэҕи этэр. Республика араас улуустарыттан кэлбит бөҕөстөр, бу түһүлгэттэн үрдүк санаа өйдөбүллээх, өтүк харалаах, илии тутуурдаах бараллар. Былырынны Буучугурас бөҕөс республиканскай түһүлгэтин ыйааһынна чемпионнарыгар массыына сэрэбиэйэ оонньоммута. Нам улуунун бөҕөһүгэр, Айаал Охлопковка баат биэрэн тиксибитэ (75-с чемпионугар). Инникитин да маннык тэрээһин, үтүө үгэһэ салҕанан бара туруоҕа.

Хапсаҕай түһүлгэтэ кэскилэ кэнииригэр, Үөһээ Бүлүү улууһа сана сүүрээһиннэри киллэрэр. Владимир Поскачин, хомуур хапсаҕайа, Виталий Спиридонов, “үс иилээх хапсаҕайы” төрүттээбиттэрэ, республикаҕа киэн сэнгээриини, бийирэбили ылаллар.

2.Хапсаҕай быһаарыытын эрдэ этэн аһарбыттар, эргиллэн өссө эттэххэ. Хапсаҕай – диэн илии-атах оонньоуларын, дьарыктарын толору куоһарбыт тоҕус бэлиэлээх хоһууннар буолаллар эбит.

Биһиги улууспут баһылыга, В.С.Поскачин, Ил түмэн депутата буола сылдьар кэмнэригэр, “Хоһуун”- диэн общественной хамсааһыны тэрийбитэ. Республика өркөн өйдөөхтөрө, бөлүһүөктэрэ тэрийсибиттэрэ.

20-с Манчаары үбүлүөйдээх оонньоуулаара, Үөһээ Бүлүүгэ үрдүк таһымнаахтык, өйтөн-санааттан сүппэт гына, тэриллэн ааспыта. Саха норуотун саргыта, көнүлэ, сомоҕолоһуута түстэммитэ.

Саха норуотун аатырбыт күүстээхтэригэр, буйун бөҕөстөрбүтүгэр, В.И.Степанов – “Буучугураска”, Н.К.Докторовка- “Бычырдаанна”, А.П.Васильев – “Мордьонноохопко” бүтүн бэйэлэринэн, көбүс көбүстэринэн көмүскэһэн турар памятниктары арыллыытынан спартакиада саҕаламмыта.

“Үс хоһуун ” буойун бөҕөс сырдык кэриэстэригэр сүгүрүйэн, улуус баһылыга, В.С. Поскачин, стадиону “Үс хоһуун ”- диэн бэрт бэргэнник ааттаабыт. Үөһээ Бүлүү бөҕөстөрө үүнэн-сайдан, тахсыылаахтык тустууларыгар, үс буойун бөҕөскө анабыллаах күрэхтэр, соргуну түстүүр, түһүлгэнэн буолаллар. Ол курдук, П.Алексеевка, 9-та, федерация кубогар 7-тэ бастааһыннара, хапсаҕай кубога үйэ-саас хаалааһына. Хапсаҕай “сирэ –уота, дойдута, уйата ”- буолбутун толору туоһулуур. В.И.Степанов – Буучугурас бөҕөс, 1941 сыл, бастакы ынырык саллаата. Тыа сиригэр боростуой, үлэһит киһитэ, колхозтаах. Төрөөбүт – үөскээбит ырыттан ыраатан иһээрэн. (Борхотунан айаннаан иһэн.) Бииргэ айаннаан иһэр дьонугар эппит: «Уолаттар, киһи эргийбэт сиригэр баран иһэбит быһылаах. Ханна сытыһар ингири харыстаан, хата тустуоххайын» -диэн, биир үүккэ туран, отуттан тахса араас оройуон кыанар дьоннорун, субуруччу охтортообут. Хапсаҕайдаһан тустууга, ханна да, хайа да киһиэхэ аккаастаабатах киһинэн биллэр. Итинник айаннаан, Заярскаяга тийбиттэр.

3.Араас омук барыта баар эбит, ол иһигэр баппат, бардам да дьоннор. Сахалары астарын былдыаан, үс хонук аччык сырытыннарбыттар. Үөһээ Бүлүү киһитэ, А.П.Васильев – Күүстээх Мордьонноохоп, “ түүл-бит бэрдэ суох, эргиллэн кэлэр суолбут көстүбэт, тыыннаахпытыгар атаҕастатымыабын”- диэн. Онно, Буучугурас эппит: “Сарсыарда ас аҕалар кэмнэригэр мин уруттуоҕум” биэс кыанар аргыстарын ыйаттаабыт – “Кэннибин биэрэйэбит, ыкса кэтээн сылдыаарын”- диэн. Эрэммит дьонноро үксэ Үөһээ Бүлүү дьонноро эбиттэр. Сарсыарда ас кэлиитигэр били дьонноро аска түһэн истэхтэринэ, Буучугурас биир улаханнарын тойоннорун түһүрү тэбэн түһэрээт, икки атаҕыттан ылан ураҕас курдук далбаатаммытыгар, ынараа дьоннор ыксаан атаһа биллэрбиттэр. Баһылай – “ Буучугурас” сахатын дьонун оннук көмүскээн быһаабыта, үйэлэргэ умнуллубат, уос номоҕор хааллаҕа.

1943 сыл, Воронеж куораты босхолоһунна ыараханлык бааһыран, Иркутскай госпиталыгар сырдык тыына быстар. Иитиллибит ийэ сиригэр илгэлээх олоһун чэчирии сайдарын туһугар, эдэркээн сааһын толук уурбута. Сүдү бөҕөс көмүс унуоҕа, төрөөбүт – үөскээбит, хааннаах киһинэ түспүт Ийэ сиригэр харыллыбатабын да иһин, Ураанхай саха удьуордара баарбыт тухары, умнуллуо суоҕа, албан аата ааттана туруоҕа! Саха АССР хапсаҕайдаһан тустууга бастакы мунутуур кыайыылааҕа, Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылааҕа, Степанов Василий Иннокентьевич – Буучугурас бөҕөс! Хаһан эрэ, кини ийэ кута тыын буолан, окко – маска, көтөргө – сүүрүргэ кубулуйан, үйэ эргиригэр сиэн оҕо, Буучугурас Баһылайы майгынныыр киһи эргиллиэҕэ! Албан аата ааттана туруоҕа!

**Буучугурас бөҕөс биир дойдулааҕа, РФ журналистарын сойууһун чилиэнэ,
Владимир Федоров. Үөһээ Бүлүү.**

Бырааттыы Санниковтар

Аҕам, Сергей Михайлович 1911 сыллаахха колхозтаах дьиэ кэргэнигэр төрөөбүт. Төрөппүттэрин туһунан архыыптан – Далыр танаратын дьиэтин докумуоннарыттан булбуһун суруйабын, 1928 сыллаах даннай. Аҕата – Санников Михаил – 60 саастаах сүөһү көрөөччүтэ, ийэтэ – Евдокия Санникова – 59 саастаах дьиэ хаһаайката. Үөһээ Бүлүү оройуонун, уруккута Үөдүгэй улууһун Бүлүү уокуругун Мэйик нэһилиэгин олохтоохторо эбиттэр. Кинилэр алта оҕоломуттар: 2 кыыс, 4 уол – Василий, Андрей, Николай, Сергей.

«Мэйик нэһилиэгэ» диэн 2008 сыллаахха тахсыбыт кинигэттэн – “Үөрэх кыһата - оскуола” диэн түһүмэхтэн ыллым:

... 1930 сыллаахха «Маайга» Хомустаах атаҕар оскуола аһыллыбытыгар пансионна олорон үөрэммит. Кэлин итиннэ үөрэммиттэртэн аҕа дойду улуу сэриитигэр үгүстэрэ дойдуларын көмүскүү барбыттар. Олор истэригэр мин аҕам эмиэ барбыт. Манна 4 кылааһы бүтэрбит.

1934 сыллаахха Степанида Николаеваны кэргэн ылбыт. Сэриигэ барыан иннинэ 4 оҕоломмуттар, 2-тэ өлбүт, онтон сэрииттэн кэлэн баран 2 кыыс, 2 уол оҕоломмуттар: Николай, Татьяна, Тоня, Зоя, Кузьма, Аркадий.

“Мэйик нэһилиэгэ” диэн кинигэттэн «Маннайгы колхозтаахтар» диэн түһүмэхтэн: Санников Сергей Михайлович – колхуос председателинэн, ферма заведующайынан, ветеринарнай санитарынан үлэлээбит. Кини элбэх сангалаах, күлүүлээх – оонньуулаах,

сытыы киһи этэ... – диэн ахталлар.

... Үөһэ ааттаммыт маннайгы 4 колхозка 1939 сылтан 1951 сылга дылы салайааччыларынан, колхоз председателинэн барыта 18 киһи үлэлээбититтэн, аҕам 5 сыл үлэлээбит эбит, 1947 – 52сс. дылы.

Аҕа дойду сэриитигэр бастакы ынырыкка бырааттыы Николай, Сергей барбыттар. Нөнгүө сылыгар Андрей барбыт. Николай сураҕа суох сүтгэ диэн 3 төгүл биллэри кэлбит, онтон Андрей эмиэ сураҕа суох сүтгэ диэн сурук кэлбит. Улахан убайдара Василий тыылга кыайыны уһансыбыта, хайа баҕарар үлэҕэ маастар этэ: биригэдьиэр, колхоз председателэ, тутууга маастар, булчут. Тыылга үчүгэй үлэтин иһин медалынан наҕараадаламмыта.

Кэнники сылларга сураҕа суох сүппүттэри көрдөөһүн күүскэ бара турар. Ол курдук аҕам сураҕа суох сүппүт бырааттары 2015 сыллаахха ханна көмүллэ сыталлары буллулар.

Николай – Новгородская уобалас Новосельское поселение Старорусское муниципаление Захоронен 30.07.1942.

Андрей – умер от ран 06.01.1943г. захоронен в с.Камышино Волгоградской области – диэн кэлбитэ.

Түгэнинэн туһанан биир дойдулаахтарыбытыгар, убайдарбыт ханна хараллыбыттары булбуттарыгар улаханник махтанабыт.

Аҕабыт, Сергей Михалович 1941 сыллаахха от ыйыгар ынырыллан, 2-с Белорусской фронна, 171 дивизияҕа, 266-с стрелковой полкаҕа стрелогунан сылдыбыт. Смоленской уобаласка буолбут өстөөхтөрү утары улахан киирсиигэ 1942 сыл олунньу 23 күнүгэр ханас санныгар ыарахан эчэйиини ылан, госпитальга сытан эмтэнэн 1943 с. эргиллэн кэлбит.

Сэрииттэн кэлээт промкомбинатка үлэлиир. Онно үлэлии сылдьан, тэрилтэтигэр куораттан таһаҕас аҕалан иһэн, Сангар анныгар баржата тимирэн, бэйэтэ нэһиилэ тыыннаах хаалар. Онтон райсоветка инструкторынан үлэлии сылдьан төрөөбүт нэһилиэгэр колхоз председателинэн, партийнай тэрилтэ секретарынан ананан үлэлии тахсар. 1945 сыллаахха партияҕа киирбит. Оччолорго колхоз председателлэрин, тыа хаһаайыстыбатын үлэһиттэрин биир ыйдаах семинарга ыталлар эбит.

Маннайгы сырытыгар кэлэн иһэннэр самолеттара умайан түһэн истэҕинэ ыстанан дьолго от үрдүгэр түһэн тыыннаах хаалбыт. Дьон кэпсириинэн аҕам бэйэтин кыанар сытыы-хотуу эбит. Ол иһин даҕаны ыстаннаҕа дии. 1951 сыл ахсынньы 27 күнүгэр эмиэ Дьокуускайга семинарга барар буолбут. Барарыгар “түүлүм-битим куһаҕан, тыыннаах эргиллибэтим буолуо» - диэн чугас дьонун кытта быраһааыдаһан барбыт. Оннук да буолбут. 9 киһи көтөн иһэллэриттэн

мин аҕам эрэ ыстаммыт үһү. Похоронаҕа биһиги аҕабыт хоруоба ыарахан этэ диэн кэпсииллэрэ. Ийэбитигэр хоруобун аһан көрдөрбөтөхтөр этэ.

Мин, аҕам өлөрүгэр 5 саастаах этим. Онон аҕабын үчүгэйдик өйдөөбөппүн. Арай наар кителлээх сылдыарын өйдүүбүн уонна суруксуттууругар биһигини айдаардыбат этэ. Аҕабытыттан толлор этибит. Ийэбит, ылыы-ыллыы иистэнэр этэ, ыһыахха сана ырбаахы кэтээри кэтээрбин өйдүүбүн. Аҕам кэнниттэн ийэбит 2 эрэ сыл олорбута, онтон ыалдьан өлбүтэ. Инньэ гынан 6 оҕо буолан тулаайах хаалбышпыт. Онон убайдаах эдьийбит ийэлээх аҕабытын солбуйан хаалбыттара. Кыһынын ийэбит эдьийин аахха кыстыырбыт, онтон интернат баар буолан онно кыһынын олорон үөрэммиппит. Кэлин эдьийим Таня үчүгэй баҕайы киһиэхэ Николай Көмүстүүрүпкэ кэргэн тахсан, убайым Коля үөрэнэн, үлэһит киһи буолан биһигини үөрэттэрэн, ыал буоларбытыгар көмөлөһөн дьон онорбуттара. Онон биһиги кырлар убайдаах эдьийбитигэр махталбыт улахан.

Үөһээ Бүлүү дэриэбинэтигэр самолет авариятыгар оһолломмуттары барыларын биир сиргэ көмпүттэр этэ. Сэрии сылларыгар уонна сэрии кэнниттэн дойдуну чөлүгэр түһэриигэ үлэ бөҕөнү үлэлээбит дьоннор көмүллэ сыттахтара. Ону билигин сөргүтэн, улуус салалтата үчүгэй памятник оноруохтар эбит дии саныыбын.

Аҕабыт Сергей Михайлович сэриигэ сылдыбытын туһулуур биһиэхэ туох даҕаны суох. Арай Бүлүү оройуонун военкоматыттан 2015 сыллаахха Наградной лиис кэлбитэ – 1948 сыл ахсынньыга суруллубут. “За боевые заслуги” мэтээлгэ 1948 сыллаахха ахсынньы 4 күнүгэр түһэрilibит, онтон 1949 сыллаахха кулун тутар 1 күнүнээҕи уураабынан “За Отвагу” мэтээлгэ достойнай диэн түһэрilibит. Бу мэтээллэр бэрilibиттэрэ биллибэт.

Аҕам, Сергей Михайлович кини бииргэ төрөөбүттэрэ Аҕа дойду сэриитин кыттылаахтара Николай Михайлович, Андрей Михайлович, тыылга үлэлээбит убайдара Василий Михайлович сырдык ааттара үйэлэргэ умнуллуо суохтара. Кинилэр олохторун оҕолоро, сиэннэрэ хос сиэннэрэ салгыыллар.

Ахтыыны суруйдум, кыра кыһа Саха Республикатын культуратын туйгуна
Луковцева – Санникова Зоя Сергеевна. 08.12.2019 сыл. Дьокуускай к.

НАГРАДНОЙ ЛИСТ медалью “За Отвагу”

Санников Сергей Михайлович
Солдат

Находится в запасе, уволен из Армии по ранению, в сентябре 1942г.

ПРЕДСТАВЛЯЕТСЯ к медали “ЗА БОЕВЫЕ ЗАСЛУГИ”

2. Национальность Якут

с июля 1941 по сентябрь 1942г.

5. Участие в боях /где и когда/

Смоленское направление с ноября 1941г. по 23 февраля 1942г.

6. Имеет ли ранения и контузии Тяжелое ранение, ранен 23.2.1942г.

7. Чем раннее награжден Не награждался

8. Каким РВК призван Вилюйским ОРВК Якутской АССР

КРАТКОЕ КОНКРЕТНОЕ ИЗЛОЖЕНИЕ ЛИЧНОГО БОЕВОГО ПОДВИГА ИЛИ УСЛУГ

Находился в действующей Армии на протяжении 4 месяцев в составе 266 стрелкового полка 171 стрелковой дивизии Смоленского направления /2 Белорусский фронт/ в должности стрелка.

Тов. Санников принимал участие в оборонительных боях Смоленской области. В составе своей роты тов.Санников отбил несколько контратак противника за один день и в период отбития контратаки немцев 23 февраля 1942 года получил тяжелое ранение в левое плечо, где был эвакуирован с поля боя.

За участие в оборонительных боях Смоленской области и полученное ранение в боях против немецких захватчиков тов.Санников достоин награждения медалью “За боевые заслуги”.

П.
И.о. Вилуйского райвоенкома
Капитан: /Моисеенков/

4 декабря 1948 года

Сталинград сэриитин кытгылааба

Мин 1932 сыл балабан ыйын маннайгы күнүгэр Мэйик нэһилиэгин “2 Боец” колхозка, ийэм Санникова Федора Степановна, аҕам Санников Андрей Михайлович диэн ыалга Ойбон күөлгэ от тэллэхтэнэн маннайгы оҕонон күнү көрбүппүн. Сэттэ оҕоттон билигин икки кыыс баарбыт.

Аҕам, Санников Андрей Михайлович сытыы, турбут-олорбут, үлэһит киһи этэ, ол да иһин буоллаҕа стахановец этэ. Онтон 1942 сыл бэс ыйыгар Аҕа дойду сэриитэ буолбутугар онно барбыта уонна 1943 сыл олунньу ыйга Сталинград сэриитигэр сылдьан, госпиталга сытан өлбүтүн туһунан ийэбэр биллэрик кэлбитэ. Миигин илдьэ сылдьан аҕам оҕус сиэттэрэрэ уонна от харбатара онно уончалаах оҕо этим, онтон ийэбэр улахан киһи буолан колхозка үлэлээн көмө киһи буолтум. Сарсыарда эрдэ киэһэ хойукка дылы үлэлиирбит. Сэрии сыллардааҕы оҕолор курдук эрэйдэниллибитэ. Биһиэхэ кутуйах хасааһа да көнүллэммэт кэмэ этэ. Онтон аһа-танһа суох буолан олордохпугуна сэбиэттээн олорор Николаев Николай Николаевич сэбиэт остуораһынаан ылта ол кэмнэ бурдук уонна чэй биэрэллэрэ. Онтон ийэм кыра бурдугуттан ыалга бэрсэр этэ, иннэ гынан көннөрү хонуталыыр этибит. Мин оҕо сааспар оҕо курдук үөрэн-көтөн оонньоон аһарбатах киһибин.

Сэрии бүшпүтүгэр аҕата өлбүт оҕо диэн танас ыппыттар этэ, хантан кэлтин билбэтим, олус үчүгэй ырбаахылар, халтан сон, былаат уонна атах танһа этэ. Ийэм 1947 сыл саас Маһаас кырдыаҕас оҕонньоругар эргэ барбыта. Оҕонньор сарсыарда туран бу кыһыны уола Сэргэйдээххэ илдьиэххэ, 3-4 киһини иитэр кыаҕым суох диэн буолла. Иннэ гынан биир хоммутум кэһнэ ыалга баран 14 сүөһүнү көрөн кыстаатым. Мэйиктэн таннан барбыт танаспынан хотонно сырыттым, ол сырыттаһына саас ийэм быраата бу кыыс иэдэйбит диэн, дойдутун булларабын диэн буолла. Иннэ гынан дойдубун бултум. Мин, Сис Мэйигэуолугар Павлов Василий Николаевичка эргэ баран сүүрбэ алтыс сылбытыгар өлбүтэ. Онтон икки кыыстаахпын уонча сиэннээхпин. Улахан сиэммин эһэтин аатынан Андрей дэппитим.

Ажам, Санников Андрей Михайлович Сталинград сэриитэ бүпшүтэ 60 сыла буолбут эбит онно кыттыыны ылбытынан киэн туттабын. Ажам “Өлбөт Өрөгөйө” диэн кинигэбэ киирэ сылдыар.

Үлэ, тыыл ветерана, сэрии тулаайажа П.А.Санникова

Ажабьттан биир эрэ сурук кэлбит

Мин ийэм Варвара Петровна Алексеева 1917 сыллаахха Сис Мэйигэр син кыанар ыалга төрөөбүт. Ажата Бүөччээ Бүөтүр диэн сүрдээх булчут эбитэ үһү. Ийэтэ Огдооччуйа Ньурбаттан төрүттээх. Эһэтэ баай Макаров сүөһүнэн байбыт, Ньурбажа кэлэн олохсуйбут поляк, эбээтэ тигиилээх сирэйдээх тунгус омук төрүттээбэ үһү. Кинилэр алта оҕоломмуттар, биэс кыыс, биир уол. Улаханнара Огдооччуйа Сис Мэйигэр кэргэн барда диэн Ньурба архыыбыгар баар үһү. Түөрт кыыс Ньурбажа ыал буолан олорбуттар уонна оҕолонон – урууланан тэнийбиттэр. Уоллара ыал буолбатах, итини мин аймахтар көрсүһүлэрин ыһыагар Дьокуускайга сылдьан билбитим.

Ийэм ийэтэ Огдооччуйа Сис Мэйигэр олорор Бүөччээ Бүөтүргэ кэргэн тахсан олохсуйбут, кинилэртэн мин ийэм төрөөбүт. Ийэбиттэн дьонун туһунан ыйыттапына: “Ийэлээх – ажалаах буолан төрөөтөбүм

ди, ол былыр өлөн хаалбыт дьону тобо ыатардым”, - диэн аньыыржаан кэпсээбэт этэ. Ийэм мин ажабар Спиридон Матвеевич Алексеева кэргэн тахсан түөртэ оҕоломмут, үс улахана кыраларыгар өлбүттэр, төрдүс оҕо, мин, ажам 1942 сыллаахха сэриигэ барарыгар үс ыйдаах оҕо хаалбыппын. “Сталинград оборонатыгар киирээри окуопажа сытабыт. Үрдүбүтүнэн буулдыа бөбө быыстала суох ыйылыыр, буюмба эстэр тыаһа бөбө. Мантан тыыннаах ордор биллибэт. Куттанан – куттанан симмитигэр түһэн куттаммат буоллубут” диэн ажабьыттан биир эрэ сурук кэлбит. Уонна ууга тааһы бырахпыт курдук, туох да сурах кэлбэтэх. “Багар кэлбитэ буолуо, ону оччотооһу сэбиэттэр сүтэрэн кэбиһэн, биэрбэтэхтэрэ буолуо” диэччи. “Суража суох сүпшүт” диэн ийэм судаарыстыбаттан туох да көмөтө суох аччык дьыллары аһаран, аччыктаан эрэй бөбөнү көрөн, эмийин үтүнэн аһатан миигин улаатыннарбыт. Мин кэлин 1968 сыллаахха Сталинградка сылдьан, Мамаев Курганга өлбүттэр испийһэктэриттэн Сталинградка көмүллэ сытар диэни булбутум. Кэлин “Память” кинигэбэ эмиэ Сталинградка өлбүт диэн баара.

Ажам ажата Матвей Алексеев кырдыаас холкуостаах, тугу багарар уһанар этэ. Былыр тимири уһааран булуук онорор эбит, кэлин үрүн көмүһүнэн харыйа ытаржа диэн улахан ытаржа онорорун көрбүтүм. Маһынан тугу багарар онорооччу. Мэйиккэ олон, сүүһүгэр чугаһаан баран өлбүтэ. Кыһа Варвара Матвеевна Намна кыһыгар олон өлбүтэ.

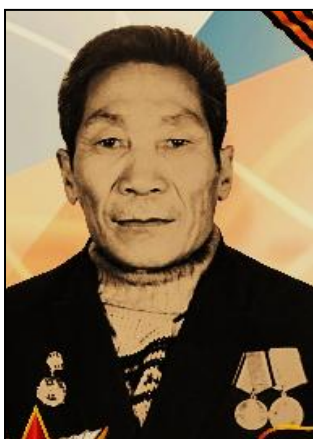
Ийэм 1949 сыллаахха, миигин үөрэттэрээри, Мэйиккэ түөрт кылаастаах оскуолажа көһөн кэлэн, интэринээккэ асчытынан үлэлээбитэ. 1954 сыллаахха улахан бырааппын Егор Петровиһы төрөппүтэ. Мин төрдүһү бүтэрэн, Далыр оскуолатыгар барбытым кэннэ, төттөрү Сис Мэйигэр тахсан, пиэримэ ис-тас үлэтигэр үлэлээбитэ. 1956 сыллаахха сэрииттэн кэлбит инбэлиит Петр Тарасович Тарасовка кэргэн тахсыбыта, онтон икки уол оҕоломмота. 1962 сылга Сис Мэйигиттэн көһөн киирэн, Маай учаастагар олорбуттара. Ийэм, ажам иккиэн сүрдээх булчуттар этэ. Ажам кадровай булчут буолан, кыһын андаатардаан туттарара. Ийэм куска ажабьынаагар ордук ытара. Саас куска тиргэлиир, күһүн куобахха тэптиргэлиир этэ. Ажам күһүн тайахтыыр, соробор иккиэн тайахтыы барааччылар. Ажам сэриигэ ылбыт бааһа, өтүгэр снаряд оскуолката түһэн, тайахтаах этэ. Онон өрүү ат үөһэ сылдыааччы, ийэм сатыы сылдьан бултуура. Бултарын этиттэн Маай ылын матарбат этилэр. Эбиитин оччолорго ааннара сабыллыбат, чаанныктара оһох үөһэттэн арахпат этэ. Ийэм лэпшиэскэ бөбө буһарааччы, кус үргүү охсон буһаран аһаталыы охсооччу. Сайын кус этэ, кыһын тайах этэ остуолга толору турааччы уонна эбиитин быырпах кутар,

онтугар ойууртан, хонуутган от хомуйан кутан көөнньөрөөччү, быырпабын амтана үчүгэй да буолааччы, саахар кутааччыта суох. Көөннүбүт быырпабын баабынан онкучахха уурара. Бэйэлэрэ сүөһүлээх этилэр, онон сайын аайы оттууллара. Оттуу барбыттарын да иһин, суохтарыгар Мэйиктэн, Боотулуутган кэлээччи – барааччы айанныгытар сынньанан аһаан – сиэн, хонон барааччылар, билинни чайной курдук. Оччолорго массына суох, суол куһаҕан, тыраахтар түһэ-түһэ айанныыра. Онон элбэх кинини аһаппыт, сыннаппыт ыал этилэр. Ону билигин өйдүүр кырдыаҕас баара дуу, суоҕа дуу? Арыый эдэрдэр, баҕар, өйдүүллэрэ буолуо.

Аҕам эрдэ өлбүтэ, ийэм 84 сааһыгар өлбүтэ. Билигин өтөхтөрүгэр улахан уоллара дьиз туттан олорор, тула элбэх сиэннэрдээх. Онон мин ийэлээх аҕам дьон дьоно этилэр.

Улахан кыыстара, Үөһээ Бүлүү Намыгар олорор
Марина Тойтонова, үлэ бэтэрээнэ, коммунистической үлэ
удаарынныыганан, нэһилиэгин бочуоттаах олохтооҕо.

Бырастыы гын, аҕаа, - диэн үөрдүбэтэхпэр

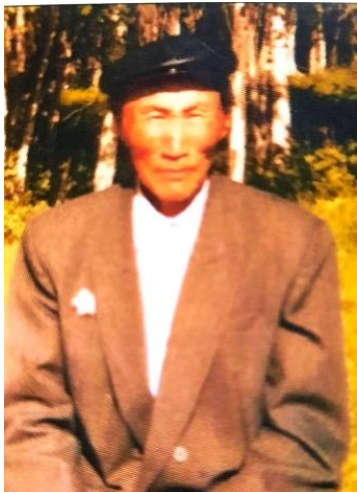
Кириинньэн аҕам Тарасов Петр Тарасович туһунан ахтыы.

Кинини дьонно биллэринэн Бүөчүм диэн ааттыыллара. Бүөчүм сэрии буолуон иннинэ Сынныкылар диэн ыаллар кыыстарын дуу, аймахтарын дуу кэргэн ылбыт, онтуката оҕолоноору өлбүт. Кини аҕыйах кылаас үөрэхтээх этэ, хаһыаты, кинигэни ааҕара. 1942с. сэриигэ барбыт, онно Курскай уобаласка сэриилэспит стрелковай дивизия састаабыгар сылдыспыт. Онно Үөһээ Бүлүүттэн Докторов Иван Игнатьевичтыын сылдыбыт. Кэлин манна биһиэхэ кэлэ сылдьан Иван Докторовы көрсөн, кэпсэтэн барбыттаах. 1943 сыл өттүгэр снаряд буулдьата түһэн, госпитальга эмтэнэн баран дойдутугар баттыктааах, тайахтаах инвалид буолан төннөн кэлбит. Өлүөр дылы тайаҕа суох олох хаампат этэ. Мин сэттискэ сырыттаһына мин ийэбин кэргэн ылбыта. Икки оҕолоох дьахтары онтон бэйэлэрэ икки уолламмытгара. Ийэбинин иккиэн тайахха да, куска да бултууллара, аҕам атынан, ийэм сатыы сылдьан бултааччылар. Үчүгэй баҕайы куоластаах этэ тойук туйааччы, сайын аайы оҕолорбун илдьэ кэлэн сайылаан барааччыбыт, дьизэлэрин-уоттарын, танастарын-саптарын сууйан барааччыбын. Миигин биирдэ да мөхпөтөх-эппэтэх киһи. Мин кинини аҕаа- диэн ыңырбатах буруйдаахпын. Куруук өйбөр бэйэм аҕам кэлиэ диэн санаалаах буолааччыбын. Оҕолорбун эһээ дэттэрээчибин, эһэбит диэн. Ону кини “чэ, оҕом бэйэтэ аҕаа да диэбэтэр оҕолорун эһээ дэттэрэр, онон сиэннэрдээхпин” диэччи. Кыһынын кадровой булчут андаатардааччы, ийэм көмөлөһөн сүлээччи, ыраастааччы, күтүөтүн, мин кэргэммин кытта тапсааччы иллээх-эйэлээх этилэр, уопсайынан киһиэхэ барытыгар амарах сыһыаннаах буолааччы. Уолаттара кыра кылааска үөрэнэ сырыттаһтарына олохтон туораабыта. “Бырастыы гын, биирдэ да аҕаа” диэн үөрдүбэтэхпэр диэн хоруобун үрдүгэр туран хомойбутум, ытаабытым”.

Ииппит кыһа, сэрии тулаайаҕа, үлэ ветерана Марина Алексеева

Кырыктаах өстөөбү кыайбыппыт

Тыыннаах буоллаахха дьыл-хонук дииллэрэ чахчы эбит. Сыл-хонук элэстэнэн аһан иһэр, ол эрэн, Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ бэриллибит норуот сиэртибэтэ, оччотооҕу тыйыс

кэм кыһалҕата – кыһарҕана, өлүүтэ – сүтүүтэ, тыаһа – ууһа, сыта – сымара киһи өйүттэн тахсыбат, дууһаттан араһат гына оспот баас буолан инэ сылдьар.

Мин сэриигэ 1943 сыллаахха ынырыллыбытым, маннайгы 1941 сыллааҕы ынырыкка барыахтаахпын 1,5 метр үрдүгү кыайбакка, иккис 1942 сыллааҕы ынырыкка ыараханнык ыалдьан сыыйыллан хаалбытым. Үлэбэ сырытыннаран, байыаннай үөрэххэ эрийэн баран уоттаах сэриигэ киллэрбиттэрэ. Саллаат олоҕо диэн иэдээннээх олох, сырыттааххына сылдаабын, өлөрдөхтөрүнэ – бүттэбин ол. Сэриигэ киридин да сыалын биир: инники барыы, бирикээһи толоруу, элбэх кэпсэтии суох. Саллаат эбээһинэһин толоруохтааххын, кыргыһыттан тыыннаах табыстааххына – дьолун. Мин таспар сылдыбыт, олоҕорбут-турбут дьону снаряд оскуолага эбэтэр буулдыа

табан, көрөн турдахпына быстаахтыыллара.

Миигин аҕабынан буулдыа курдаттыы ааһан, онно өлүөхпүн, биир саллаат лазарекка илдьэн, эмтээннэр тыыннаах хаалбытым. Илинни Пруссияҕа тийэн сэриини түмүктээбитим.

Ол кээнэ Армияҕа сулууспалаабытым. Төрөөбүт дойдубар 1948 сыл сааһыгар эргиллэн кэлбитим. Ахтылҕаннаах “Кэникээммэр”, Сис Мэйигэр кэлбитим. Онтон эйэлээх олох үлэтигэр тугу сатыырбынан, күүһүм кыайарынан, өйүм хоторунан кыттыбытым. Үгүс сыллаах, үтүө суобастаах үлэм элбэх бочуотунай грамоталарынан, махтал суруктарынан бэлиэтэммитэ.

Билигин төрөөбүт нэһилиэкпэр бочуоттаах сынньаланна олоҕорбун. Сэри ветераннарыттан соҕотоҕун хааллым. Сэри ааспыта ырааттаабын аайы ол ынырык кэмнэргэ олоҕорбут, сэриилэспит дьон аҕыһаан иһэллэр. Ол эрэн, немецкэй фашистары кыайыт Советскай Союз бары норуоттарын Аан дойду иннигэр үтүөлэрэ – өнөлөрө умнуллуо суоҕа. Билинни көлүөнэ ыччат бэйэлэрин аҕа көлүөнэлэринэн киэн туттар, кытаанах олоҕу туораан, араас ыарахаттары ааһан сана, сырдык олоҕу илдьэ кэлбит, бэлэхтээбит эбэлэригэр, эһэлэригэр махталлаах санаалара күүстээх буолуохтаах.

Итиниэхэ мин маннык этиилэрдээхпин. “Үөһээ Бүлүү” хаһыат б.д. олунньу 10 күнүнээҕи №-гэр Хороттон Николай Винокуров, Николай Струкин улуус Мунньаҕын депутаттарыгар Аһаҕас суруктара бэчээттэммитэ. Онно кинилэр Чаллыр биэрэгэр үйэлээх монумент сэргэни туруорарга этии киллэрбиттэрэ. Мин кинилэр этиилэрин толору өйдүүбүн. Өрүс хагас энэрин, билиннинэн 9 нэһилиэк ньургун уолаттара Чаллыр биэрэгиттэн чугас дьоннорун, дойдularын кытта быраһаайдаһан сэриигэ барбыттара. Мин тыыннаах туоһу буолабын. Ити монумент сэргэ буоларыгар сөбүлөһөбүн. Бары ити Чаллыр биэрэгэр атынан кэлэн, Бүлүү эбэбитин туораан сэриигэ атаарылар этибит. Ким тыыннаах эргийэн кэлбит эмиэ бу биэрэгинэн туораан дойдularыгар, дьиэлэригэр – уоттарыгар тийэллэрэ.

Урукку нэһилиэктэр кииннэригэр уонна колхозтар түмсэр сирдэригэр бэлиэ туруоруохха наада. Маны нэһилиэктэр баһылыктара тэрийэн олоххо киллэрэллэрэ сөп этэ. Түмүккэ Улуу Кыайыы уоттаах сэриититтэн эргиллэн кэлбит сэри ветераннарыгар, тыылга кыайыыны уһансыбыт тыыл ветераннарыгар Кыайыы 60 сылыгар чэгиэн, доруобай тийэллэригэр ис дууһабыттан баҕарабы.

Иван Яковлевич Яковлев, сэри кыттылааҕа 2 группалаах инбэлиит.

Кыайыыны арҕаа Пруссияҕа көрсүбүтэ

Билиги аҕабыт Сис Мэйигэр 1923с. кулун тутар 14 күнүгэр сарсыарда саһарҕа сандаарар саҕахтаах, күнүһүн күөрэгэй көрүлүүр хонуулаах, киһэтин күн үнүкүүлүүр күөх тыалаах Кэникээн диэн алааска төрүт – уус, үлэһит дьэ – кэргэннэ иккис оҕонон күн сириин көрбүтэ.

Эрдэ тулаайах хаалан, былыргы оҕо сиэринэн, соҕотох ийэтигэр кыратыттан көмөлөһөөччү, көмүскээччи буолбута, ийэтинэн убайдаах,

эдийнээн, быраатынаан олох олорор, киһи буолар туһугар дьүккүйбүтэ. Ийэтэ оҕолорун үөрэттэрэр баҕаттан сүөһүнэн, сылгынан аяхтаан ыалга олордон барыларын начальнай үөрэхтээбитэ. Ол эрэн салгыы атын нэһилиэккэ барар кыахтара суох буолан оҕолор үөрэхтэн уурайан, үлэ үөһүгэр түспүттэрэ.

Аҕабыт бастаан Сис Мэйигэр “Ворошилов” колхозка араас үлэҕэ сылдыбыта. Онтон суруйарын – суоттуурун көрөн, биригэдьииргэ, суотчуттарга көмөлөһөөччүнэн ылбыттара. Бу үлэҕэ маннайгы учууталларынан аҕабыт Иванов Степан Ивановичы (Тэһиттэх), Винокуров Николай Николаевичы ааттыра. Кэлин “2 Байыас” холкуоска, “Маай” учаастагар, “Үөһээ-Бүлүү” совхозка биригэдьииринэн, сылгыһытынан, сорох кэмгэ Мэйигинэн, Онхойунан атыһытынан үтүө суобастаахтык, үрдүк таһаарылаахтык үлэлээбитэ.

Ордук ситиһиилээхтик кини “Маай” учаастагар үрүн илгэни үксэтэргэ, хороҕор муостааҕы элбэтэргэ биригэдьиирдээбитэ. Онно бииргэ үлэлээбит дьонноро: Алексеева А.Я., Васильев С.В., Васильев С.М., Герасимова А.Д., Львов С.Н., Павлов А.Н., Санникова Е.Е., Санникова М.В., Титова А.Н., Семенов Л.И., Федорова Т.С., Федоров Н.Ф., Яковлева А.Я. о.д.а этилэр. Аҕабыт биригэдьиирдиир кэмигэр Мэйик нэһилиэгин дьонун – сэргэтин үлэтин – хамнаһын Анисимов И.Д., Илларионов С.П., Донской Д.С., Павлов В.П., Федоров А.Ф., Федотов И.Г., Львов П.Н., Винокуров Н.П., Прокопьева М.Е., Борисова И.Б. иилээн – саҕалаан сылдыбыттара. Аҕабыт бу дьоннору истинник ахтара. Эрдэ туран, хойут утуйан үлэтигэр мэлдьи эппиэтинэстээхтик сыһыаннаһара, бары үлэни аттаран, үлэһиттэргэ тылын ылыннарар, дьону үлэҕэ көбүлүүрү.

Биһиги оҕолор “аҕабыт күн таһаара барда” диэни көнөтүнэн ылынан хаһан күнү таһаарарын кэтэхэр – манаһар буоларбыт. Түбүктээх үлэ үчүгэй түмүктэрдээх буолбута. 70-с сылларга аҕабыт салайар биригээдэтэ ыччат сүөһүнү төлөһүтүүгэ республикаҕа бастын көрдөрүүлэри ситиспитэ, бүтүн Союзка биллибитэ.

Аҕабыт чиэһинэй уонна ситиһиилээх үлэтин иһин Саха АССР Үрдүк Сэбиэтин Президиумун Бочуотунай Грамоталарынан, ССКП Үөһээ Бүлүүтээҕи райкомун, райсовет исполкомун, совхоз парткомун, дирекция советын Грамоталарынан, өйдөбүннүк бэлэхтэринэн наҕараадаламмыта. 1973 сыл Үөһээ – Бүлүү оройуонун Бочуотунай кинигэтигэр киллэриллибитэ, Дьокуускай куоракка передовиктар слеттарыгар, Москваҕа НХБСБ-гар баран кыттыбыта.

Аҕа дойдуну көмүскүүр уоттаах сэрии толоонугар аҕабытын 1943 сыл бэс ыйын 12 күнүгэр ыһы үлэтигэр сырыттаҕына ынырыллыбыта. Эбэм ол ыарахан кэмнэргэ дьиэтигэн 3 уолун фронтта атаарбыта: Охоноһойу, Уйбааны, Аппанааһы. Аҕабыт кэпсииринэн, онно эбэм “эргиллэн кэлиэхтэрэ” диэн эрэл санаалаах хаалар эбит. Кыайыһыны Восточнай Пруссияҕа көрсүбүтэ. Сэриигэ кини стрелогунан, сүөһүһүнэн сылдыбыта. Нарва өрүһү туоруурга ыараханлык бааһырбыта. Онно өлүөх киһини нуучча саллаата лазарекка илдьэн, эмтээннэр тыыннаах хаалбыт. Сэрии кэнниттэн 3 сыл Советскай Армия кэккэтигэр сулууспалаабыта. Саллаат Иван Яковлев Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ Кыайыһыны аҕалсыбыт хорсун кыттыыта “За отвагу”, “За боевые заслуги” бойобуой мэтээллэринэн бэлиэтэммитэ.

Биһи аҕабыт сүрдээх судургу, көнө майгылаах, кытаанах характердаах, эспитин булгуруппат, принципиальной, олоххо туспа көрүүлэрдээх, өйдөбүллэрдээх киһи этэ. Олоҕун тиһэх кэмнэригэр дылы сананы сэргии, сонуну билэ – көрө, олоххо тардыһа сылдыбыта.

Улахан кыһа Яковлева Тамара Ивановна СР үөрэбириитин туйгуна.

Днепрь өрүс туорааһыныгар, Ильмен күөл кыргыһытыгар

Аан дойдуну атыяхтаах уулуу аймаабыт Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии биһиги аҕабыт олоҕор ыарахан баас буолан хаалбыта. Аҕам Яковлев Дмитрий Петрович өрөгөйдөөх Кыайыһыны бэйэтин этинэн-хаанынан уһансыбыт буолан, сэрии туһунан мээһэ элбэҕи кэпсээн оностон кэпсээбэт этэ. Аҕабыт олоҕун түгэннэриттэн быстах ахтыһыны саҕалайам.

Дьаданьттан тахсыбытым,

Эрэйнэн иитилибитим,
Аччыктыыры амтаһыйбытым,
Тонору толкуйдаабытым,
Оҕо сааһым устатыгар
Ойуу-бичик олоххо
Оонньоон улааппатаҕым-

диэн тыллар биһиги аҕабыт олоҕун итэҕэтиилээхтик көрдөрөллөр. Кини 1902 сыллаахха Чуолбаҕа дьаданы дьиэ кэргэннэ үһүс оҕонор төрөөбүтэ. Кыратыттан аччыктыыры амтаһыйбыт, тонору толкуйдаабыт үлэһит дьон кэккэтигэр үөскээн, эрэйи энэринэн тэлэн улааппыта. Аҕата Хара Дьаакып диэн ыалга хамначчытынан сылдьара, ийэтэ Хороттон төрүттээх дьахтар эбитэ үһү. Бииргэ төрөөбүттэр төрдүөлөр эбиттэрэ үһү. Саамай улахан убайа Болтуо, иккис убайа Никиитэ, быраата Көстөкүүн уонна биир балыстаахтара. Хос эһэбит (эһэм аҕата) сирэйин анаара кып-кыһыл, анаара хап-хара дииллэрэ. Ол кыһыла үһүн баҕайы түүлээбэ үһү, ол иһин да буолуо “Хаччаҕай” диэн ааттааҕа. Биһиги эһэбитин төрөһпүт дьонно кыайан көрөр кыахтара суох буолан сэниэ, Бочуу диэн баай ыалга айаҕар ииттэрэ биэрбиттэр, ол аата былыргы ыраахтааҕы саҕана уол оҕо сир кылаастаах (туһунан сирдээх) буолан ол баай ыал ииттэ ыллыбыт диэн ааттааннар хамначчыт онорбуттар, онон кыратыттан хара үлэбэ сылдьар, 18 сааһыгар диэри ол ыалга хамначчыттыыр.

Туһааннаах өлүү үлэтин толорботоҕуна аһаабат, утары дьонун сагардаҕына сынныыллара үһү. Советскай былаас олохтонон кыра-хара дьон сырдыкка тахсан, сомоҕолоһон, артыалы аан бастаан тэрийсэн баайдары утары үлэ ытар. 19 сааһыгар дьонно тахсар. Колхуостааһын саҕаланар, аан бастакынан чилиэн буолар уонна күргүөмнээх үлэтэ саҕаланар. Бастакы кэргэнэ Бүөтүр оҕонньор эмээхсинэ Маарыйа (Васильева Дуня ийэтэ). Бу эмээхсинниин Оккуодай алааһыгар 40 хонук ыал буолан олороллор, 41 күнүгэр Маарыйа ойбонно сүөһү уулата киирэн баран төннүбэтэх, Бүөтүр оҕонньор күрэтэн илдэ баран хаалбыт. Онтон бэйэтиттэн 20-чэ сыл аҕа чүөчэни ойох бэрдэрэллэр. Кутакка 10-ча сыл олороллор, бу чүөчэ сөтөл буолан өлөр. Оҕолоро суохтар. Онтон үһүс ойуун Дабыыт кыһа Баабыланы ойох ылар (билингитэ Кытарбытова Валя ийэтэ) итини кытта сэриигэ барыар дылы олорор. “2 байыас” колхозка, “Жданов” аатынан колхозка биригэдьиридиир, онтон 1942 сыллаахха сэриигэ барар. 4 төгүл уоттаах сэрии хонуугулар араанныы буолар: Сталинград иһин кыргыһыыга, Киев куораты босхолоһунна, Днепр өрүс туорааһыныгар уонна 1943с. Ильмен күөл кыргыһыытыгар. Ити сэриилэргэ госпитальтан тахса-тахса тус-туһунан чаастарга тийэн иһэр. Үөрэбэ суох буолан, сорох наҕараадаларын ылбакка хаалбыт. Билэр тыллара “Вперед за Сталина!... Лопата!” диэн тыллар эбит. Оннук сэриилэһэн кыайыы буолуон иннинэ контузия ылан 2-с группалаах сэрии инвалида буолан төннөн кэлэр. Кэлэн колхоһугар киирэн үлэлээбитинэн барар. Биригэдьиридиир, атыһыттыыр, онтон өлүөр диэри совхозка ыскылааччытынан, кассирынан үлэлиир. Үөрэбэ суох да буоллар 3 сыл иһигэр кимиэхэ тугу биэрбитин чопчу билэринэн сөхтөрөрө. Өлүөр диэри үлэлии, хамсыы, сүүрү-көтө сылдыбыта. Өлөр сарсыардатыгар Иччилээхтэн сатыы баран, от быһарын аҕалан баран, отун кыбыытыгар атырдыаҕар өйөнөн туран анараа дойдуга айаннаахтаабыта.

Кыһа Яковлева Тамара Дмитриевна үлэ ветерана, партия чилиэнэ.

Үс бырааттыылар Степановтар Аҕа дойду сэриитигэр

Биһиги аҕабыт сэрии кыттыылааҕа, бэтэрээнэ Степанов Данил Степанович (Ботуонка) 1913 сыллаахха Үөһээ – Бүлүү оройуонун Мэйик нэһилиэгэр күн сирин көрбүтэ. Кини бииргэ төрөөбүт убайдаах уонна бырааттаах. Кинилэр үһүөн сэриигэ ынгырыллыбыттар. Онтон мин аҕам 1942 сыллаахха сэриигэ барбыта. П/п 45410 А в/ч 15844 маннык чааска сулууспалаан 1945с. Мин аҕам Данил Степанович ханас илиитэ суох буолан, быраатын Иннокентьев Прокопий

Степановиһы кытта дойдуларыгар төннөн кэлбиттэрэ. Убайдара сэрии толоонугар охтубута. Онтон колхоз араас үлэтигэр үлэлии сылдьан Үөһээ – Бүлүү Мангаас нэһилиэгэр олобун аргыһын Александрова Вера Павловнаны көрсөн ыал буолан олорбуттара. Онтон 1952 сыллаахха Бүлүү куоратыгар көһөн кэлэн Седалищева Мария Гаврильевнаһы “Уотуттан” төрүттээх эмээхсиннэ олорон 5 оҕону төрөппүттэрэ. Ийэм балыаһаҕа, аҕам араас үлэлэргэ үлэлиир: мас кэрдэр, СМУ «Холбос» охранныктыыр, таһаҕас таһар, кыһынын хачыгаардыыр. 1964с. быраата дьиэтин убайыгар хаалларбыта. Аҕам анаар илиилээх да буоллар, атын дьоннортон хаалсыбакка тэннэ үлэлээччи. Уһун унуохтаах, бытыктаах, сүрдээх күүстээх, байанайдаах булчут, турку сылаасканнан куобаҕы томточчу аҕалааччы, туулааччы, балыктааччы. Аҕам ынырык ыалдытымсах буолан биһиги дьиэбитигэр наар элбэх киһи буолааччы. Онтон 1970 с. тынатыгар уу үөскээн улаханлык ыалдыбыта. 1974с. бастакы сиэнэ төрөөбүтүгэр балыаһаттан таһаарбаппыт диэбиттэригэр Өлөөннө баран кыстыыр. Онтон 1975 с. кэлэн балыаһаҕа ситэри эмтэнэн баран, саас порт нефтебазатыгар охранныктаабыта. Ол сылдьарын тухары симбиир туһаҕын көрөр – истэр этэ. Ол кыһыныгар 1976 сыллаахха ахсынны 24 күнүгэр сырдык тына быстыбыта. Биһиги аҕабыт “Ботуонка” сырдык санаалаах, чэнчис, дьон – сэргэ убаастыыр, чэбдик киһи этэ. Билигин даҕаны биһиги аҕабыт туһунан күүстээх, кыахтаах киһи этэ диэн ахталлар. Биһиги оҕолор ийэлээх, аҕабыт сырдык мөссүөннэрин кэнэҕэски кэнчээри ыччаттарбытыгар тириэрдэспит.

Оҕолоро, аймахтара.

Наш отец

Наш отец Иннокентьев Прокопий Степанович родился 15 марта 1923 года в с.Мэйик Верхневилуйского района. Призван в 1943г. в службу 76 стрелковый МСП, 149 СП Забайкальский фронт. Демобилизован 1947 году. Награжден орденом Отечественной войны 2 степени, с 1947 года по 1970 года работал в милиции города Якутска и Вилуйска тюремщиком потом милиционером Верхневилуйске. Дослужился до старшего сержанта милиции 1965 года.

1951 году женился на моей Матери Кириллиной Екатерине Степановне и родили четверых детей, три сына и одна дочка. Наш отец был очень сильным и одаренным спортсменом-борцом в 50-60-х годов XX столетия. Чемпионом зональных соревнований Вилуйских районов в 1949-1960г. Чемпионом Якутии в 1955г. по борьбе национального вида “Хапсагай”. 1955г. занял 1 место в Республиканской летней спартакиаде. 1950г. в зональной спартакиаде группы Вилуйских районов занял первое место до 70кг. по борьбе “Хапсагай”. С 1970 года работал лесником райлесхозе по Андреевскому участку Верхневилуйского района. За активное участие в заготовке кормов и уборке урожая в совхозах района летом 1971г. был награжден почетной грамотой в честь праздника дня работников сельского хозяйства. Летом мы помогали отцу собирать сосновые шишки, чтобы зимой отделить от них семена. Раньше каждому леснику давали план задание сдачи семян. Отец был очень активным, веселым человеком, никогда не унывал. На пенсии вышел, но все равно работал охранныком в МПМК, до последних дней смерти. Умер в 1986 году от тяжелой болезни. По его стопам пошли сын и внук. Сын Степан Иннокентьев мастер спорта ЯАССР, чемпион Якутии. Внук Иннокентий Иннокентьев мастер спорта Международного класса, мастер спорта РФ, серебряный призер чемпионата Европы в 2007г. по вольной борьбе среди молодежи, многократный чемпион Республиканских соревнований. Мы всегда будем помнить нашего отца, у него сейчас двенадцать внуков и 9 правнучков.

Наталья Прокопьевна Иннокентьева-дочь.

Берлингэ тийэ сэриилэспитэ

Мин, аҕам Андреев Григорий Андреевич 1910 сыллаахха Үөһээ Бүлүү оройуонун Мэйик нэһилиэгэр “Тыытаххай” диэн алааска төрөөбүт. Бииргэ төрөөбүттэр 4-тэр, сэниэ ыаллар эбит. Сэриигэ барыан иннинэ колхозка араас үлэбэ, сүрүннээн үүт эрийээччи энин эбит. Сэриигэ быраата Андреев Алексей Андреевичтын уонна ийэбинэн таайым Григорьев Алексей Семеновичтын бииргэ барбыттар. Быраата бараат да сураҕа сүппүт, ханна көмүллэ сытара биллибэт. Аҕам сэриигэ иккитэ араанныы биирэ атаҕар, биирин саннын хаптаҕайыгар бааһыран госпитальга сыппыт. Уна илиитин кыайан өрө көтөхпөт этэ, ханас илиитинэн сирэийн суунааччы, атаҕынан доҕолон этэ. Салгыы сэриилэһэн Берлингэ тийэ кыайыы үөрүүтүн – көтүүтүн билбит. Сэриигэ сылдыбытын туһунан оскуолаҕа энин ынырыллан кэпсээн бөҕө буолааччы да, өйбөр улахан элбэх хаалбатах. Поеһынан айаннаан иһэн

утуйа сытан орденын, мэтээлин сүтэрбит этэ. Ол да буоллар кыра сылдьан элбэх баҕайы орден дуу, мэтээл дуу бөҕөнөн оонһуурбутун өйдүүбүн. Өссө аһыыр остуол үрдүгэр, араамаҕа таас нөнүө туох эрэ кумаахылары ыйанан турар буолааччылар. Ол онтон подпийын “И.В.Сталин” диэни өйдөөн хаалбыппын. Ону Василий Санников (Чуускун) Сталинтан махтал суруктар бааллара диэччи. Эдьийим Григорьева Таня кэпсээбитэ: “Аҕам аах Берлингэ кириэппэни босхолуу сылдьаннар 1 хоско киирбиттэрэ, немец дьахтара оҕотун кууһан баран ытыы олорорун, туох эрэ диэн немецтии көрдөһөрүн өйдөөбөтөхтөр. Ону илдьэннэр массыынаҕа укуптар. Дьахтар баһыыбалаан тонхонноон бөҕө буолбут. Ону биһиги советскайдар оҕону – дьахтары өлөрбөт этибит, дьонноругар утаарбыппыт диэн кэпсээччи” диир Таня. Аҕам сэрии кэнниттэн кэлээт да, икки оҕолоох дьахтары, ийэбитин Феодосияны ойох ылбыта. Колхозка өр сылларга сылгыһытынан үлэлээн, бастың сылгыһыт, кулун деловой төрөөһүнүн 99% ыланнар, оччотооһуга “стахановец” аатын ылбыта, элбэх грамоталар, махтал суруктар бааллара. Кини уһуйбут уолаттара: Николай Прокопьев (Марыынабыс), Алексеев Василий (Мотос), Николаев Николай эмиэ ситиһиилээхтик үлэлээбиттэрэ. Далырга кэргэн ылан баран, онтон Маай учаастагар, уунан сылдьан атыһытынан хара өлүөр диэри үлэлээбитэ. Эдэр сылдьан ханна эрэ үөрэнэ сылдыбыт, ол хаартыската баар да, суруга былыргы алфавитынан суруллубут, суураллыбыт ким да кыайан аахпат. Сэриигэ баран иһэн, сэриигэ сылдьан түспүт хаартыската барыта баар. 4 оҕотуттан 18 сиэннээх, 34 хос сиэннээх, онон олоҕо салҕанар. Билигин баара буоллар, бу сылга, кыайыы 65 сылыгар 100 сааһын томточчу туолуох этэ.

Кыыһа Мария Григорьевна Андреева үлэ ветерана.

“Сэрии – диэн алдьархай буоллаҕа”

Петров Захар Григорьевич 1904 сыллаахха Сис Мэйигэр төрөөбүт. Барыта биэс бырааттыылар эбит, үс кыыс икки уол. Аҕам саамай кыралара. Тулаайах хааланнар бары тус-туһунан ыалга иитиллибиттэр. Аҕабыт Мэйиккэ Өкөстөөн Бүөтүрэ диэн баай киһиэхэ иитиллибит. Аҕам икки кылаас үөрэхтээх этэ. Бэйэтин туһунан тугу да кэпсээбэт этэ. Хас сыллаахха ыал буолбутун биобэппин. Ийэбит Петрова Степанида Иннокентьевна 1916 сыллаахха төрөөбүт. Бииргэ төрөөбүт быраата Степанов Иннокентий Васильевич сэриигэ сураҕа суох сүппүт. Төрөөбүт сирэ Онхой быһыылаах, чуолкайын билбэппин. Ийэбит уонтан тахсата оҕоломмут да, үксэ кыра эрдэхтэринэ ыалдьан өлбүттэр. Биһиги кыра

сырыттапхытына 1968 сыллаахха бу күн сириттэн барбыта. Онтон түөрт буолан ордон хаалан билигин иккиэйэхпит. Улахан убайбыт Петров Василий Захарович 1939 сыллаахха Мэйик нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Иккис убайбыт Петров Степан Захарович 1945 сыллаахха Мэйик нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Петрова Тамара Захаровна 1956 сыллаахха Мэйик нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Балтым Петрова Екатерина Захаровна 1958 сыллаахха Мэйик нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Убайым Баһылай Далыр орто оскуолатын бүтэрэн баран, үрдүк үөрэххэ туттара барбыта, Благовещенской куоракка агроном идэтигэр. Үрдүк үөрэҕи бүтэрэн кэлэн төрөөбүт дойдутугар кэлэн агрономунан, управляющайынан үлэлээбитэ. Амманнан, Үөһээ Бүлүү Намыгар агрономунан үлэлээбитэ. Кэргэннээх, оҕолоох этэ. Кэргэнэ Семенова Люба (Буучугурас кыыһа) этэ. Оҕоломмуттара уол. Эмиэ аҕатын туйаҕын хатаран тыа хаһаайыстыбатын үрдүк үөрэҕин бүтэрбитэ. Убайым сымнаҕас, үлэһит киһи этэ. Эдэр сылдьан бу күн сириттэн суох буолбута. Кыра убайым Ыстапаан эмиэ эдэр сааһыгар күн сириттэн суох буолбута.

Аҕабыт Сахаар оҕонньор 1941 сыллаахха сэриигэ барбыта уонна 1943 сыллаахха араанһын буолан кэлбитэ. Сэрииттэн кэлэн баран председателинэн, атыһытыннан уонна кулуубка остуораһынан үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ. Сэрии туһунан тугу да кэпсээбэт этэ. Ыйыттаахха, “ону тоҕо ыйытаҕыт, сэрии диэн алдьархай буоллаҕа диэн” саба сангаран кээһэрэ. Аҕам көнө, сымнаҕас оҕонньор этэ. Хаһан да кыһырыбат, үчүгэй майгылаах. Ийэбит өлбүтүн кэннэ ийэни солбуйан ийэ буолан, үлэлээн бараахтаабыта. Күһүн мин онус кылааска үөрэнэ киирэрбэр 1972 сыллаахха бу күн сириттэн барбыта. Оҕо – уруу тэнитэн ытык иэспитин толордубут.

Кыргыттара Тамара, Хаача Бөтүрүөбэлэр.

Украинаны босхолоспута

Мин, аҕам Федоров Николай Федорович дьаданы бааһынай кэргэнигэр үһүс оҕонн төрөөбүтэ. Төрөөбүт оҕо сааһа ааспыт сирэ – Кураанах Кумалаан.

Кини 5-с саастааҕар аҕалара ыараханлык ыалдьан өлбүтэ. Убайа Охонооһойдуун күөллэригэр киирэн куйуурдаан, ынахтарын үүтүгэр эбинэн ололорбуттара.

Биирдэ идэһэлэрин эттиир кизэһэлэрэ буолбут. Былыр кыра да, улахан да дьон эттэммит эттэн кырбаһынан сиикэйдии сиир буолаллара. Үгэстэринэн быраата Хабырыыллыын эт эттиир убайдарын кынастаһан чохчохон ололдохторуна, Охонооһой, хороччу улааппыт уол, алҕаска сыһа туттан Ньюкулайы уна саннын лаппаахытыгар сүгэннэн ууран ылбыт. Ийэлэрэ Настаачыйа эрэйдээх куобах түүтүн уокка кэриэрдэ охсон, уола хаана барарын тохтотоору саба баайан кэлгийэн кэбиспит. Килэриччи оһо сылдьарын аҕам биһиэхэ көрдөрөр буолара.

Сэриигэ 20-лээх уол барбыта үһү. Бастакы бааһырытын Свердловскай госпиталыгар эмтэммит. Украинаны босхолоспут. Сэрии хонуутугар бааһыран сытарын, Нина диэн нуучча кыыһа санитарка булан быһаабыт. Ол кыыска махтанаары кэлин туоһуласпыт да булбатах. Кыыс толору аатын билбэттэн хомойор этэ. Оччолорго быһаппыт санитаркаларын аймахтарын курдук күндүтүк саныыллара.

Украинаҕа эмтэнэн сэниэ ылынан тохтообут. Кыыстаах оҕонньор ыгыран ололордубуттар. Ол дьон аатын эппитэ да, мин кыра буолан умнан кэбиспиппин. Кэлин ыйыталаспатаҕым. Дойдутугар курдары тартаран кэлэригэр, ол ыала тохтото, ааттаһа сатаан хаалбыттара үһү.

Дойдутугар бэрт уһундук, эрэйдээхтик айаннаан 1946 дуу 1947 сыллаахха дуу кэлбит.

1948с. мин ийэбинээн Павлалыын холбоспуттар. Сис Мэйигэр сылгы куонньуктуур, аһатар этилэр. Онтон “Байыаска Кулуһуннааҕар” көһөн кэлбиппит. Мин оскуолаҕа киириэм төһө эмит иннинэ ийэм үүт эрийээччи, аҕам хотонно тас үлэһит этилэр. Күһүн сыарҕалаах атынан дохуот арыы, эт, бурдук тиэйэн кэлэрэ үөрүүлээх да буолара. “Оччо хара күннэ, бачча хара күннэ”, - диэн кэпсэтэр буолаллара.

Биһиги дьуккаахтаспыт ыаллар кыра оҕолоро, дьоммутун батыһа сылдьан ынах хомуйсан, ньирэй этэрэн, мас эрбэспитэ буолан, мас кыстаан көмөлөһөр этибит. Билинни курдук ону гынаар, маны гын диэн дьаһал суох буолааччы.

Мин ийэлээх аҕам олус иллээхтэр этэ. Этиһэ, кыһырса сылдыалларын да көрбөтөбүм. Мин 9-пар Володяны ииттэ ылбыттара. Онтон ийэм ыарыһахтаан балыһа киһитэ буолбута. Онон үксүн дыиэбитин, сүөһүбүтүн, тагаспытын эбэбит Огдооччуйа көрөн-харайан олоһбута. Аҕам эбэбитин “Ийээ” диэн ыгырара, кини тылыттан тахсыбата. Эбэм миигин үтүлүк, кэтинчэ тигэргэ үөрэтэрэ, ынах ырыгар мин үөрүүнэн тахсыһааччыбын. Эбэбит кыһырыахха да сөптөөххө холку, киэн, кими да мөнүттүбэт буолар. Үнсэри, мыынары олох сөбүлээччитэ суох.

Аҕам биһикки саас айы ойуурга саһаан охсор идэлээх этибит. Үлэни саҕалаатын да ситэрэн тэйиэхтээҕин быһыытынан, охторбут маспытын, мутугун чохчолоон, эрбээн, хайытан ол күннэ саһаан туруоран бүтэрэн кээһэрбит. Субуруччу 3-түү күн маска сылдыааччыбыт. Оччолорго “Дружба” эрбии туһунан истибэт да этибит. Аҕам хайа баҕарар оҕоҕо амарах, аһыныгас буолааччы. Сэри туһунан куттаныххыт, туох үчүгэйи истээри гынабыт диэн кэпсээбэт этэ. 5 мэтээл баарын өйдүүбүн, араһа, оонньоон мин да сүтэрдим ини...

1970 сыл саас Ньурбаттан биирдэ кыһыл суолдьуттар суруйбуттара. Кинини кытары сэриигэ сылдыбыт киһи ахтыытыгар олоһуран. Онно хардарыам диэн сылдьан, ыараханлык ыалдьан Якутскайдаабыта.

Мин, аҕам күлүүлээх-оонньоулаах, бэһиэлэй, амарах, дьонно сымнаҕас, колхозка бастын үлэһит киһи 51 сааһыгар 1971 с. ыарахан ыарыыттан хомолтолоохтук өлбүтэ уонна Якутскайга көмүллүбүтэ.

Кыһа Мария Спиридонова үлэ ветерана.
Ыам ыйын 6 к. 1989 сыл.

Сэри буолбатын !

Аҕам Федоров Гаврил Федорович. Мэйик нэһилиэгэр 1924 сыллаахха төрөөбүт. Эдэр сааһа сэриигэ ынырыллыар дылы колхоз сайдытыгар ааспыт. 1943 сыллаахха 19 сааһыгар Кыһыл Армия кэжжэтигэр ынырыллан барбыт. Бу бириэмэҕэ икки бииргэ төрөөбүт убайдара Афанасий, Николай Федоровтар сэриигэ 1942 сыллаахха ынырыллан утуу-субуу барбыт кэмнэрэ этэ. Хайдах сылдыбытын, сэриилэспитин туһунан улаханник кэпсээбэт этэ, туоһулаһары сөбүлээбэтин билэн ыйыталаспат да этим. Арай командирдарын хайҕааччы, урут сэри диэни билбит дьон буолан биһигини харыстыылар этэ диэччи. 1943 сыллаахха ынырыллан баран Читаҕа сулууспалаабытым диирэ, армияҕа кавалерияҕа түбэспитим диэн кэпсиирэ. Аттара монгольскай боруода буолан кумахтаах степкэ үөрүйэх буоланнар абырыылара диэн үөрэрэ. 1945 сыллаахха СССР сэриини Японияҕа биллэрбитигэр, уһун походка туруммурут, улахан кумахтаах сирдэри ааһыталаан син утарылаһар өстөөбү кыайталаан иннибит диэки тохтоло суох барар этибит түүннэри-күннэри диэн сэхэргээччи. “Хайдах быһыылаахтык сэриилэспиккитий?” -диэн ыйытарбар, бастаан самолеттар бумбалыылара, онтон артиллерия ытара ол кэннэ танкалары кытта кавалерия барара, биһиги кэннэ пехота кэлэрэ диэн быһааран биэрэрэ. Өстөөх кэтэһэн бэлэмнэммит сиригэр биир-икки күн утарсара уонна билиэн бэринэрэ, иннэ гынна да тохтоппокко инни диэки ытталара диирэ. Улаханник күнүс да буоллун түүн да буоллун кыра-кыра өстөөх этэрээттэрэ, биирдиилээн снайпердара сабыта түһэллэрэ уонна ытыалыылара инники диэки барарбытын атахтыыра, мэхэйдииллэрэ диэн кэпсээнин түмүктүүрэ. Оннук биир тохтобулка снайпер взводом командирын ытан өлөртө диэн командирын аһыйара. “Кыһыл Сулус ордены, За

	<p style="text-align: center;">НАГРАЖДЕНИИ</p> <p>← К предыдущему результату поиска К следующему результату поиска →</p> <p>Федоров Гаврил Федорович</p> <p>Год рождения: __.06.1924 рядовой в РККА с ____ 1943 года Место рождения: Якутская АССР, Верхне-Вилуйский р-н, Менский наслег</p> <p>Номер записи: 1102945702</p> <p>Перечень наград</p> <p>1 1/н 31.08.1945 Орден Красной Звезды Показать документ о награждении</p>	<p>Звание: красноармеец в РККА с 1943 года Место призыва: Якутский РВК, Якутская АССР, Якутский р-н</p> <p>Место службы: 30 кп 59 окд</p> <p>№ записи: 40274171 Архивные документы о данном награждении</p> <p>I. Приказ(указ) о награждении и сопроводительные документы к нему</p> <ul style="list-style-type: none"> - строка в наградном списке - наградной лист <p>II. Учетная картотека</p> <ul style="list-style-type: none"> - данные в учетной картотеке <p style="text-align: center;">Орден Красной Звезды</p> <div style="text-align: center;"> </div>
--	--	---

отвагу медали туох уһулуччуну онорбуккар наҕарадалаабыттарай”- диэн интириэһиргээбиһпэр “Кыһыл Сулус ордены өстөөх оборонатын көнү көтөрбүтүгэр инники күөҥнэ сылдыбыһпэр” диэбитэ, онтон “За Отвагу” өстөөх сааһа сытар сири булан суох гыныы иһин диэбитэ. Сэри кэнниттэн Забайкальеҕа 1947 сылга дылы сулууспалаан дойдутугар төннүбүтэ. Сэрииттэн кэлэригэр эбии За победу над Германией, За победу над Японией диэн медальлары биэрбиттэр этэ. Сэри бүһүтүн кэннэ Японияҕа АХШ атомнай бумбаны бырахта онон сэри бүгүн – сарсын салгыы барар диэн бэлэмнэни бөҕө буолта диирэ, атомнай бомбаттан техниканы, аттарбытын, бэйэбитин хайдах көмүскэнэргэ күн аайы дьарыктанарбыт, сыл курдук

Монголия сиригэр сылдыбышпыт,онтон атыттар солбуйаннар читинскай уобаласка көһөрбүттэрэ уонна онтон демоблизацияламмытым диэн сэхэргиирэ. Сэри кэмигэр улахан эчэйиини ылбатабым,арай аппын буулдыа табан бүлгүммүн үлтү түһэн балачча эрэйдэммитим диэн илиитин имэринэр буолара.Биир кэпсээниттэн өйдөөн хаалбытым;олус да кырыһыабай истиэнэ көбүөрүн онорор да буолаллар эбит диирэ,танка курдары ааспыт буорунан сыбаан онорбут дьыэлэрин истиэнэтигэр ыйанан хаалбыт көбүөрү түөрт гына саабылланан быһа охсон ат ыныырын анныгар уктарбыт диэн. Демоблизацияланан кэлэрбэр трофейнай портсигар бэстилиэппин Читаҕа комендатураҕа былдыаан ылтара диэн кэмсинэр этэ. Бу кэлин Центральной военной архивтан билбитим 30 кавалерийскай полкаҕа, 50 отдельнай кавалерийскай дивизияҕа сулууспалаан сэриигэ кыттыбытын туоһулаппытым чуолкайдаан. Бу дивизия Японскай милитаристары утары сэриигэ уһулуччулаах көрдөрүүтүн иһин 1945 сыллаахха Хинганская диэн бочуоттаах аат инэриллибит.Докумуоннар туоһулуулларынан бу дивизия советско-монгольскай конно-моторизованнай группа састаабыгар киирбит уонна Забайкальскай фронт биир боевой самостоятельной единицата буолбут уонна Монголия-Маньчжурия кыраныссатыгар от ыйын19 күнүгэр сэриигэ бэлэм буолан кэлбит. Бирикээс атырдыах ыйын 1 күнүгэр 1945 сыллаахха кыраныссаны туораан диэн кэлбит. Бу группаны Москва оборонатын сағана бастакыннан аатырбыт ,генерал-полковник Плиев Исса командалаан дьаһайбыт. Дивизия турбут сыалынан Молцок-Хид диэн Монголия оруйонуттан Маньчжурия Доллонор диэн куоратын туһаайытынан атакалаабыттар. Плиев суруйарынан суол-иис суоҕа,японнар,монголлар иһэр ууну атарабыы гыналлара улахан мэхэй буолбут.Командующай суруйарынан бу интернациональной конно-моторизованнай группа фронт атын чаастарыттан биир өтгө 250 км тэйиччитэ биир өттүгэр сэриилэхэр советскай чаастар суохтара ,эрдэ атакалыыр сирдэрэ разведкаламматахтара улахан сэрэҕи үөскэтэрин тоһоҕолообут.Иннин диэки барарбыт тухары Маньчжурия сэриитэ тула өттүбүтүттэн саба түһэллэрэ диэн ахтыытыгар суруйбут. Тохтоло суох атакалаан кыра поселениялары ылаттаан хас да куораты босхолоон ол иһигэр Калган диэн куоракка баар укрепрайоны ылан атырдыах ыйын20 күнүгэр Чэндэ,Аньцзянтунь диэн куораты ылан Улуу Кытай Истиэнэтигэр кэлэн өрүһү туораабыттары кэннэ тохтоон диэн команда кэлбит.Плиев этэринэн Бэйпин(Пекин) куоракка тийэрбит 78 километр хаалтын кэннэ сэриини тохтотун, өрүһү төптөрү туораан Кытай истиэнэтин бэтэрээ туораан диэн команда кэлбит.Ити аатырбыт командующай ахтыытыттан билистэххэ аҕам Пекин куораты босхолоонунна кыттыан хаалбыт эбит. Бу ахтыыга сурулларынан сорох чаастары алтынныга, сэтинныгэ атын дойду сириттэн Советскай Союз территориятыгар төннөрбүттэр.

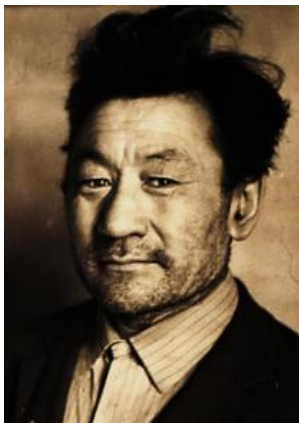
Аҕам 1947 сыллаахха сэрииттэн кэлбитигэр икки убайдара тыыннаах сэрииттэн эргиллибиттэр эбит. Бу эмиэ бэйэтигэр киһи олоҕор биирдэ бэриллэр случай буолар.Үс быраатты уоттаах сэриигэ баран активной кыттыыны ылан баран тыыннаах,эчэйиитэ суох эргиллэн кэлэн төрөөбүт нэһиликтэрин,колхозтарын сайдарын туһугар күүстэрин харыстаабакка,пенсияҕа тахсыахтарыгар дылы үлэлээбиттэрэ. Аҕам столяр,ветсанитар курсугар үөрэммит этэ. Бэрткэ диэн уһанара,кыра сылдьан ветсанитарга биэрбит инструменнара буолуо микроскоп,араас колбаларынан,пробиркаларынан оонньуурбут.Балачча кэмнэ хонуу бригадырынан,магазин атыһытынан үлэлээбитэ.

1950 сыллаахха,сэрии толоонугар хаалбыт Тосукаев Петр Софронович кыһын Марияны кэргэн ылбыта, бастакы үс оҕото биир саастарын туолар-туолбат төрөөн баран суох буолаахтаабыттар этэ.Кэнники түөрт оҕоломмуттара икки уол оҕолоро Якутскай куоракка,кыыс Мэйиккэ, биир уол Чурапчыга ыал буолан иккилии-үстүү оҕону төрөтөн, улаатыннарар сорох хос эһээ, атыттар эһээ эбээ аатын ылан эйэ дэмнээхтик олоробут. Дьоммутун олус диэн күндүтүк саныыбыт,көрүстэхпитинэ куруук ахтан-санаан ааһабыт.Ордук мин аҕам сааланарга, аты дьаһайарга үөрэппиттэн махтана саныыбын.Биир саамай үөрэппит түгэнинэн,бэйэтэ улаханлык аргыны иһэр киһи эрээри,биирдэ да миэхэ остуолга аргы туруорбатаҕа да кутан да биэрбэтэҕэ.Ийэм да ону тутуһара. Армияттан, кийиит аҕалбыппар, үөрэҕи бүтэрэн офицер да буолан кэлбиппэр аргы диэни мин дьонум кутан биэрбэтэхтэрэ. Мин эмиэ ону тутуһабын үс оҕолорбор, күтүөттээх,кийииппэр бырааһыннык да буоллун аргы куппаппын да, остуолга да туруорбаппын. Ону аҕам үөрэҕэ диэн кинилэргэ тиэрдэбин.

Ахтыбын бүтэрээри туран манныгы этиэхпин баҕарабын, сэрии буолбата буоллар диэн. 90-с сылларга буолбут военной, межнациональной конфликтар миигин эмиэ таарыйбыттара. 1991 сыллаахха, Ис Дьыала Министерствотыгар үлэлии сылдьан Отряд специального назначения диэни үлэлиир службам иһинэн тэрийбитим, бу отрядка доруобай туруктаах, спортсмен уолаттар баҕа өттүнэн киирэн үлэлээбиттэрэ. Ити эдэр уолаттар бары бастакы чеченской компанияҕа кыттыбыттара. Сэрии сүтүгэ суох, эчэйиитэ суох буолбат ити отряд уолаттара син биир итинник суолламмыттара. Дьону сэриигэ барабын диир чэпчэкигэ суох, онтон сэрии хонуутугар оҕуттабына, эчэйэн кэллэбинэ дьонугар тиэрдэр олус ыарахан. Кэлин атын үлэбэ үлэлии сылдьан иккис чеченскэй компанияҕа үлэһиттэрбин бирикээс быһыытынан ыталаабытым, кэргэттэрин, төрөшүттэрин араас тылларын истибитим, туох да үчүгэйэ суох тыллары. Итиннэ этиллэр тыллары истиэх кэриэтэ бэйэ барбыта ордук курдуга. Хата мин дьолбор бары эчэйбэккэ төннүбүттэрэ. Ол гынан баран ити сокуоннайа суох буолбут сэрии дьон олоҕор улахан охсууламмыта. Тарбах иһинэн аабыллар ахсааннаах уолаттар олоххо ориентирдарын сүтэрэн кээспиттэрэ, аргы, наркотик сиртибэлэрэ буолтара, оҕолоруттан ойохторуттан араас мээһэн баран хаалтара. Сэрии буолба...

Улахан уола Федоров Анатолий Гаврильевич МВД ветерана, полковник.

Сааһырдабым ахсын аҕабын, ийэбин уйадыа суохтуубун

Аҕам, Федоров Николай Федорович 1919 сыллаахха Мэйик нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Бииргэ төрөөбүт убайа Федоров Афанасий Федорович сэриигэ кыһыл армия кэжкэтигэр сулууспалыыр. Быраата Федоров Гаврил Федорович Япония сэриитигэр сылдьан “Кыһыл Сулус” уордьанынан наҕараадаламмыта. Аҕам Николай иккис ыгырыкка эдэр сааһыгар арҕаа сэриигэ аттаммыта. Сэрииттэн элбэх наҕараадалаах, биэс араанньылаах тыыннаах эргиллибитэ. Кэлэн баран Яковлева Павла Яковлевнаны кэргэн ылан ыал буолбуттара. Оҕолоро биһиги иккибит. Эдьийим Спиридонова Мария Николаевна. Аҕабыт колхозка кыайыгас-хотугас үлэһит киһинэн биллэрэ. Сайын от үлэтигэр Семенов Лукалыын звено тэринэн былааннарын аһара толорон бириэмийэ, дохуот бөбөнү аахсааччылар. Кыһынны өтүгэр ферма кыстыгар кыстыырбыт.

Күбүндэнэн, сорох дьыл Ойбонунан, Кумачаанынан, Тытаахайынан олоро сылдыбышпыт. Мэйик урут Төбүрөөнүнэн, Кулуһуннаабынан кииннэнэн олоро сылдыбыта. Билигин Кыһыл Сайылыкка кииннэнэн олорор.

1956-57сс. Кулуһуннаахха хантан эрэ дьэ көһөрөн аҕалан туттубута. Оччотооҕу мин сана хааман эрэр уолбун. Тоотолооҕу кытта дьуккаах олорбут. Онтон сүүсчэ мизтэрэлээх сиргэ уһаайба ылан дьэтин тутта сылдьан аҕам ийэбэр үөгүлээн табаҕын ылларда. Хамсалаах табахсыт этэ. Ийэм сапыйалаах табаҕын миэхэ биэрдэ уонна “сыччыый аҕаҕар маны илдьэн биэр” диэтэ. Мин уһуннук да айаннаан тийдим, охто-охто. Оо, онно аҕам үөрүүтэ бөбө “уол оҕо барахсан борбуйун көтөхтө да туһа киһитэ буоллаҕа бу” диэн. Кини уол оҕону үрдүктүк тутара. Аҕам быраата Гаврил уола Туоланы кытта бэргэнэ кэтэрдэн баран туһуннаран бөбө буолааччылар. Туола миигиттэн балтараа ый балыс. Бэргэнэбитин кэтин диэн буолла да кэтэн баран түсүһэн кээһэбит. Кэлин алтыс кылааска үөрэнэрит саҕана тыраахтар кареткатынан штанга онорон онон астарара. Кэлин санаатахха эт-хаан өттүнэн сайыннара сатыыр эбит. 1963 сыллаахха 16-х ИЖ-58 диэн сабыс-сана саа ылбыта. Саас бараах кэлтин кэннэ акка мэнгэстэ сылдьан бараабы ыттарара. Хайдах үөмэргэ, ханан көрөн ытарга. Бэйэм да кырам саам үрдүгүн саҕа быһыылаабым. Саам ыарахана сүрдээх. 1964с. ийэм Павла ыарахан ыарыыттан от ыйыгар тыына быстыбыта. От үлэтигэр аҕам бэйэтин кытта илдьэ барааччы. Күһүөрү кус түһэр сиригэр илдьэн күөл кытытыгар хомус быһыгар ордон кээһээчи. Ууга, үөскэ мас тоһоҕо анһан

баран “бу тоһоҕо бэтэрээ өртүгэр баар кустары ытаар, өлөрдөххүнэ ылаайаҕын бэйэм ылыам, ууга киирэйэххин” диэн баран үлэтигэр барааччы. Сааҕа, куска уһуйбут аҕам буолар. 1966с. быһыылаах “Ойбон” ферматыгар кыстаан олордохпутуна Пинизоров диэн киһи Мэйиккэ баран иһэн хонон ааспыта. Оччотооҕуга сылдыар ыалдьыт, хонор хоноһо диэн күндү буолааччы. Араас сэхэн, кэпсэл бөҕө буолар. Киһэ оронно сытан сэрии энин туһунан кэпсэппиттэрэ. Аҕабыттан сэрии туһунан ыйышпытын “өлө” сыспыт түгэнин кэпсээбитэ. Ол маннык: Немец хотторон чугуйан эрэр кэмэ эбит. Хайа эрэ кыра куораты босхолоһунна кыттыбыт. Кини биир таас дьибэҕэ үөһээ этээскэ хас да буолан тахсан истэхтэринэ автомат тыаһа битигирии түспүт. Иннигэр испит дьоно сылбах курдук охтон түспүттэр. Тыас хоту бинтиэпкэбинэн хаста да ыттым. Саам ыстыыктаах. Өрө сүүрэн тахсан истэхпинэ төрөл баҕайы доруобай немеци кытта утары көрүстүбүт. Киһим ыстыыктаах саалаах эбит. Хардары-таары анныһа сылдьан биирдэ атаҕым ньир гынна. Киһим атаҕын кирилизскэ мүччү үктээтэ быһыылаах, үрдүбэр суулан эрдэбинэ саабын ыһыктан уолуктаһан үөһэттэн аллара төкүнүстүбүт. Уолдьах мин аллара буоллум. Киһим күүһэ сүрдээх, илиитин өттүгэр илдэ сатыыр, мин туох да иһин ыппакка буолабын. Өттүгэр быһахтаах быһыылаах, онтун ылла да миигин сиир диэн толкуйдаахпын. Хата ол кэмнэ “Хэндэ хох” диэн санга сатарыйда. Киһим ыһыктан илиитин уунан туран эрдэбинэ автомат тачыгыраата. Немесим үрдүбэр суулан түстэ. Киһибин халбарыччы анһан туран иһэн атаҕым ыарытыттан олоро түстүм. “Ты ранен ?” “Да” диэтим. “Аа, рядовой Федоров” онтум бэйэм взводум хамандыра эбит. Саан диэбитин үөһэ ыйдым. Киһим сүүрэн тахсан саабын ылан биэрдэ, бэрэбээскилээтэ. Таһырдыа тахсан санитардары бул хаамар кыахтааххын дуо?-диэтэ. Инньэ гынан өлөр өлүүттэн хамандырым быһаан турар. Ол онон эрэ бүппэтэ. Саабын тайахтанан тахсан ол-бу диэки көрүөлээтим. Тула саа тыаһа сүрдээх. Хайа диэки барыахпын билбэккэ туран көрбүтүм иннибэр уборнай турар. Немецтэргэ киирэн биэриэм диэммин уборнайга олорорго сананым. Аанын арыяаппын кытта сырайбар уот чабылыс гынна кулгааҕым таһынан буулдыа сир гынна. Соһуйан тиэрэ кэлэн түстүм. Уборнайым иһиттэн биир киһи ойон тахсан сүүрэн атаҕын тыаһа битигирии турда. Биһиэнэ эрэ, немец эрэ, харанаҕа хантан билиэххиний? Сонно эмиз икки төгүл кыл саҕаттан тыыннаах хааллым баччаҕа тийиэх быабар быһылаах-диэн түмүктээтэ. Өссө манныгы кэпсээбиттээх: Госпитальга сытан биир чугас соҕус олорор кырдыаҕас ыалга көмөлөспүт. Тугу да гынара суох буолан. Биир бэйэтин бараллаата кыыстаахтар эбит. Ону кытта билсибиттэр. Хат сэриигэ барарыгар дьоно сэрииттэн тыыннаах ортоххуна булгу биһигини булаар диэбиттэр. Сэрии бүппүтүн кэннэ дойдутун ахтара бэрт буолан сылдыбакка кэлбит этэ. Онно оҕолоох буолуохпун сөп этэ диир этэ. Хайдах эрэ кэмсинэр курдук тыллаһааччы. Аҕам хайа өлүөр диэри совхозка хара үлэһитинэн Сис Мэйигэр “тыла суох” маҕаһын диэн баара онно атыһыттаабыта. Үлэни кыайа хото тутар буолан дьон убаастабылын ылыан ылбыта. Өссө даҕаны аҕам туһунан сырдык өйдөбүллэри суруйуом этэ да элбэҕэ бэрт. Кини эмискэ куртаҕынан ыалдьан 1971 сыллаахха Дьокуускай куоракка өлбүтэ. Кини оннооҕу кладбищаҕа харалла сытар. Оччотооҕу кэмнэ кыайан аҕалар кыах суох буолан. Чэ мин манан түмүктүүм. Мин сааһырдаҕым ахсын аҕабын, ийэбин суохтаан уйадыа санаахтыбын.

Уола Иванов Владимир Васильевич үлэ ветерана.

Сталинград Курганыгар испиэһэккэ аахпытым

Мин аҕам Алексеев Спиридон Матвеевич 1914с. Мэйик нэһилиэгэр төрөөбүт. Аҕата Алексеев Матвей 90 сааһын ааһан баран өлбүтэ. Ийэтэ эрдэ өлбүт. Биир балыстаах. Мэйик оскуолатыгар үөрэнэн баран Далыр оскуолатыгар алта кылааһы бүтэрбит. Үөрөспит учуутала Еремисов Василий Семенович эбит. Далырга үөрэнэ баран баран Василий Семеновичтан истибитим. 7-с кылааска үөрэммитин өйдөөбөспүн. Оччолорго Мэйиктэн күн аайы сатыы баран Далырга

үөрэнэллэр эбит. Онон сорох оѳолор ону кыайан тулуйбакка үөрэхтэрин бырахпыттара диэбитэ. Онтон кэлин аѳам Сис Мэйигэр олорон ийэбин кэргэн ылбыт. Ийэм киниттэн түөртэ оѳоломмут, үс инники оѳолор кыраларыгар өлбүттэр. Сэриигэ барыан иннинэ ааѳар балаѳанна үлэлии сылдыбыт. Сэриигэ иккис ынырыкка бэс ыйыгар барбыт. Мин төрөөбүтэ үс ыйдаах оѳо хаалбыппын. Сэрииттэн биир сурук кэлбит онно “ Сталинград оборонатыгар кимэн киирээри окуоппаѳа сытабыт. Үрдүбүтүнэн буулдыа быыстала суох ыйылаан олорор. Куттанан – куттанан симмитигэр түһэн куттаммат да буоллубут. Мантан тыыннаах ордорбут биллибэт” – диэн суруга кэлбитэ, диэн ийэм кэпсиирэ. Уонна сурук да, өллө да диэн туох да кэлбэтэѳэ диирэ. Оччотооѳу сэбиэттэр соруйан дуу, сүтэрэн дуу баран эппэтэхтэрэ диирэ. Инньэ гынан сураѳа суох сүппүт диэн сылдыбышыт. Ийэм “Сталинградская битва” диэн киинэни көрөн баран: “ити айылаах снаряд эстиитэ, дьиэлэр сууллан ол анныгар хаалбыта буолуо” – диирэ.

Онтон кэлин мин ыал буолан баран 1974 сыллаахха герой куораттарынан поёһынан күүлэйдии бара сылдьан Сталинград Курганыгар испииһэккэ аахпытым. Араспаанньата А буква буолан түргэнник булбутум уонна онно тыыннаах сибэкки ууран кэлбитим. Онтон кэлэн баран ийэбэр кэпсээбитим. Ийэм “чэ, саатар өлбүт сирэ биллэр эбит”, диэн үөрбүтэ. Кыра сылдьан аѳалаах оѳолорго ымсыылар этим уонна мин, аѳам ханна эрэ сылдьан баран кэлиэ дии саныырым.

Ахтыыны суруйдум Марина Тойтонова үлэ ветерана.

Курскай тоѳой кыргыһытын кыттылааѳа

Убайым, Хабытчаров Алексей Павлович 1917 сыллаах төрүөх. Абаѳам Иванов Григорий Ивановичка санаһым Иванова Аксиния Ивановнаѳа иитийэх уоллара “Илиптээн” диэн алааска олорбуттара. Хабытчаров А.П. сүүрбэ биэс саастааѳар 1942 сыллаахха саас бэс ыйыгар сэриигэ ынырыллан барбыта.

Сэриигэ тийэн 308, 206 стрелковой полка састаабыгар, маннай Калининскэй уобаласка, онтон аатырбыт Москва аннынааѳы кыргыһыга кыттан, ыараханлык бааһыран, икки анаар ый госпитальга сытан эмтэммит. Үтүөрэн 33 гвардейскэй стрелковой полка састаабыгар киирсэн, “Курскай тоѳой” историяѳа киирбит ынырыктаах кыргыһыларыгар кыттан, эмиэ ыараханлык бааһыран госпитальга эмтэммит. Онтон үтүөрэн, 11-с гвардейскэй дивизия 4-с полкатын 3 ротатын састаабыгар ылыллан Смоленскэй уобаласка Кошельскэй куораты босхолоспут. Ити кыргыһыга “Бойобуой үтүөлэрин иһин” медалынан наѳараадаламмыт. Эмиэ бааһыран уһуннук госпитальга сытан, эмтэнэн баран 1944 сыллаахха дойдутугар сааһыары эргиллэн кэлбитэ.

Дьонугар аѳыйах хоммута. “Кыһыл – Сайылык” колхозка суоччутунан үлэлээн сылдыбыта. Онтон “Аһыкайтан” кэргэн ылан, ол диэки олохсуйан иһэн, Бүлүү куоратыгар көспүтэ. Онно райсоюзка прорабынан, кэргэнэ маѳаһыынна үлэлээбиттэрэ. Кэргэнинээн хас да сыл олорбуттара да оѳоломмотохторо, арахсыбыттара.

Кэлин төрдө Сунтаар дьахтары Шураны кэргэннэммитэ. Андрей, Алешка диэн уолламмыттара. Билигин олор куорат олохтоох ыаллара.

Хабытчаров А.П. салгыы Бүлүү оройуонун “Мастаах” совхозугар эмиэ прорабынан үлэлээбитэ.

Кэлин доруобуйата айгыраан, Москваѳа баран көрдөрүнэн быарыгар снаряд үлтүркэйэ хатаммыта сылдыарын быһааттаран, инвалид буолан, массыына ылбыта.

Хабытчаров А.П. Бүлүү оройуонун Халбаакы нэһилиэгэр олорон, ыалдыан 1976 сыллаахха өлбүтэ.

Быраата Иванов В.Н. тыыл ветерана. 2010 сыл тохсунньу ый.

Үтүө холобур буола туруохтун

Улуу аҕа дойду сэриитин кыттыылааҕа бис орден Кавалера Васильев Лазарь Кононович туһунан оҕолоро кэпсээн ааһыахпытын баҕардыбыт.

Лааһар 1917с. кулун тутар 15 к. 1 Үөдүгэй нэһилиэгэр Кулуһуннаах диэн бэрт кэрэ айылҕалаах 10-ҕа тийэр талах – мас арыылардаах түөлбөҕэ күн сириҥ көрбүтэ. Төрөппүт дьонноро элбэх оҕолоох буоланнар кыамматтарыгар кыһарыттаран кыһыл оҕону оҕолоро суох оҕоҕо баҕарар Куонааннаах диэн ыалга ииттэрэ биэрбиттэрэ, ол ыаллар салгыы 2 уол оҕону ииттибиттэрэ, сүөһү ииттэн быр – бааччы олорбуттара. Ол саҕана оскуола 8 биэрэстэлээх Кыһыл Сайылыкка баара, онно Лааһар үөрэнэн 4 кылааһы бүтэрбитэ, салгыы үөрэммэтэҕэ. Ииппит аҕата Куонаан эрдэ ыалдьан олохтон туораабыта, дьонун тулаайах хаалларбыта. Иитиллибит ийэтэ Марыына эмээхсиннэ

күүс көмө буолан сүөһү ииттэн Трудовой Кулуһуннааҕын арҕаа баһыгар Мэйиктиир аартыкка олорбуттара.

Марыына эмээхсин иккис ииппит уола Күүстээх Көстөкүүнүнэн биллэрэ. Кини атаҕар кыанарынан, тустуугунан лаппа биллэн – көстөн иһэн эдэр сааһыгар туберкулезтаан Дьокуускайга үөрэнэ барыахтааҕа хаалан, ыал буолан баран 1949с. өлбүтэ. Кини аатын сүгээччилэр уоллаах, кыыс хаалбыттара, уола Васильев Василий Константинович – Хороҕо ыал, кыыһа Николаева Агафия Константиновна – Кырыкыйга 8 оҕо ийэтэ. Оттон үһүс иитиллибит уол Чөккөөкү Уйбаан дэнэрэ. Кини тимир ууһа, тракторист, шофер этэ. Үөһэ Бүлүүгэ ыал олорон өлбүтэ, икки уоллаах; - улахан уола Чыккымай Көстөкүүн тустууга спорт маастара, Эдьигээннэ милициялыыр. Иккис уола чыккымай Анатолий Дьокуускайга олорор, үлэлиир.

Дьэ, ити курдук Лааһар соҕотох ийэтин кытта балачча үчүгэйдик олодохторуна Аҕа дойду сэриитэ саҕаланар. Бииргэ үөскээбит табаарыстара үгүстэрэ сэриигэ ынырыллан барбыттара. 25-тээх холхуос бэрэстээтэлэ Лазарь Кононович 1943 сыл бэс ыйыгар аан дойдуну аймаабыт алдьархайдаах сэриигэ айанныыр буолбута. Төрөөбүт төрүт буора, дыкти кэрэ айылҕата, холхуоһун дьоно – сэргэтэ өстөөбү кыайан – хотон эргиллэн кэлээр диэн алгыы хаалбыттара. Сэриигэ барааччылар аҕыйах хонукка аһыыр арыылаах лэппиэскэлэрин ботуонкаҕа ыһыктанан атынан айаннаан Бүлүү эбэ Хотунна тийбиттэрэ. Бүлүүнү мас оноһонон туораан Үөһэ Бүлүүгэ мустан мас эрдиилээх борокуотунан сүүрүк хоту айанна туруммуттара. Сэри ыарахан тыһын дуораана эрдэттэн иһиллэн эдэр, эрчимнээх уолаттар өстөөххө абалара – саталара күүһүрүн иһэр кэмэ этэ. Ити кэмнэргэ өстөөх хотторон кэннин диэки чугуйар сураҕа уолаттары кыайыыга кынаттыыра. Бүлүү Хотун дохсун сүүрүгэр уйдаран эҕирийэн ылар энсилгээннээх Элиэнэ – Эбэ Хотун күүстээх сүүрүгүн утары өксөйөн унуора – манаара туман буолан көстөр Туймаада Эбэ Хотунна тийэллэр. Онтон салгыы өссө элбээннэр Ийэ дойдуларын көмүскүү баран иһэр уолаттар Өлүөнэ өрүс кытыллара араас киэргэлинэн симэммитин, халлаанна харбыалаһар очуос таас хайаларын, көрдөххө сүрдээх кыараҕас кыбычыын миэстэлэрин сөҕө – хайгыы көрөн айаннаабыттара. Баҕар, сорохтор дойдуларын айылҕатын бүтэһиктээх көрүүлэрэ буолуон сөп этэ. Ол эрэри ким да саллыбыт, санаата түспүт көрүннэрэ суох этэ. Дьэ, ити курдук төрөөбүт – үөскээбит дойдуларыттан араһан тимир суол станциятыгар тийэн поездка олорон тус арҕаа бэрт тиэтэллээхтик айанныылар. Урут манньк айаны билбэтэх дьонно барыта интэриэһинэй курдуга. Аара тохтоон хас да ый байыаннай үөрэххэ үөрэнэллэрэ. Онтон айаннаан истэхтэрин ахсын сэрии урусхаллаабыт дэриэбинэлэрэ, куораттара, толоонноро уолаттар абатыйбыт санаалара өссө күүһүрэн испитэ.

Лазарь Васильев аан бастаан хаан тохтуулаах сэриигэ 1944с. кулун тутарга буолбута. Дьэ – уот умайан күүдэпчилэнэ, күл көмөр буола турарын быһыгар дьон кыа хаана тохтубутун, өлүктэр сылбахтана сыталларын илэ хараҕынан көрөн өстөөбү өлөрөр санаата күүһүрбүтэ. Өстөөбү экирэтэн Псков куорат туһайыытынан баран испиттэрэ. Кинини кытта биир ротаҕа

Бүлүү оройуонун Тааһаҕар нэһилиэгин кинитэ пулеметчик Николай Яковлевич Яковлев уонна Якутскай куорат таһынааҕы Тулагы Киллэм кинитэ эмиэ пулеметчик Егор Егорович Ныканов бааллара, кинилэри кытта доҕордоспута. Үһүөн биир синиэли тэлгэнэн, иккис синиэли саптан утуйаллара, тугу булбуттарын тэннэ үллэстэн аһыыллара. Хас да суукка тохтоло суох өстөөбү экирэтэр кэмнэригэр арааһы барытын көрөллөрө. Ол курдук биир кырдыаҕас оҕонньору сүүскэ түһэрэн өлөрбүттэрин, кини таһыгар уончалаах кыыс оҕону өлөрөн сытыарбыттарын сөбө, дыулайа көрбүттэрэ. Фашистар хотторон куоталларыгар иннилэригэр туох түбэхэрин өлөрөн, алдьатан, уоттаан иһэллэрин өйдөөбүттэрэ.

Биир сарсыарда халлаан сана сырдаан эрэрэ. Сыыр үрдүгэр дэриэбинэ дьиэлэрин хоруобуйалара бачыгыраан көстүбүттэрэ. Васильевтаах чаастара сыыр тэллэбинэн айаннаан истэхтэринэ эмискэ сыыр үрдүттэн өстөөх күүстээх уоту аһар. Биһиэннэрэ харда уоту аһаллар. Күн ортого ааһыар дылы быыстала суох икки өттүттэн балысхан ытыалаһыы буолар. Яковлевтаах, Ныканов пулемет уотун харса суох тибиирдэллэр, өстөөх атаакалааһынын харгыстыылар. Саха хорсун буойуна пулеметчик Е.Е.Ныканов саһар, кирийэр диэни билбэккэ өһөгөйдөөх өстөөбү ыстаал буулдыа ардаҕынан тинийэр. Кини пулеметун бэргэн буулдыатыттан уонунан фашистар хара буору уоппуттара. Өлөрү тиллэри умнан туран Ийэ дойдутугар биэрбит бигэ андаҕарын, чиэстээхтик толоро сылдьан, бу тэнэ суох кыырыктаах кыргыһыыга саха уола Егор Ныканов хорсундук охтубута. Доҕоро охтоотун пулемету Лааһар Васильев үлэлэтэн барбыта. Күн киэһэриитин саҕана дэриэбинэни босхолообуттара. Өлүү – сүтүү икки өттүттэн элбэх этэ, ордубут өстөөхтөр кэннилэрин диэки чугуйарга күһэллбиттэрэ. Онтон сынньалан биллэрбиттэригэр чугас соҕус кэбиһиилээх от тобоҕо баарыгар Лааһардаах онно баран сынньанарга быһаарыммыттар, тийбиттэрэ атын саллааттар урут кэлэн сынньанарды тэриммиттэрин иһин атын сиргэ барардыы быһаарынан 30-40 хаамыы тэйбиттэрин кэннэ кэннилэригэр өстөөх снарядтара дэлбэритэ ыстаммыттара. Били урутаан кэлбит эрэйдээхтэр бары өлөөхтөөбүттэрэ. Ол өлөр түгэнтэн кыл мүччү тыыннаах орпугтарын туһунан куруутун ахтааччы. Кинилэр үс суукка тохтоон сынньанан баран били босхолообут дэриэбинэлэригэр чочумча буолаат фашистар бомбардировщиктара көтөн кэлэн буомбалаан суккуйаллар. Сир – халлаан дьигиһийэн олороро, туох да инчэҕэй эттээҕэ ордуо суох курдук буолбута. Сир дойду буруонан сабыллыбыта, ол быһыгар уот кытаранныыра, өрө уһуутаан тахсара. Васильевтаах тыыннаах ордуохтарын быатыгар өстөөх самолеттара буомбаларын кинитэ суох кураанах сиргэ тэбээбиттэрэ.

Иккис күннэрэ үүммүтэ. Дьэ аны биһиги советскай артиллерияларбыт күргүөмнээх ытыыны саҕалаабыттара. Дьикти сырдык уоттар субуруннаһаллар, ол улуу кыайыыга кынаттаабыт катюшалар снарядтара өстөөххө көтөллөрө көстөллөр эбит. Сүүрбэччэ мүнүүтэ ааспытын кэннэ автоматчиктары үрдүгэр олордубут биһиги танкаларбыт атаакаҕа туруналлар. Ону кытта тэннэ Васильевтаах иннилэрин диэки дылуһаллар. Өстөөх бэриммэт, атын сириэн атаакалыырга бирикээс кэлэр. Ытыалаһыы намырыыр. Өстөөх чугуйбат. Кулун тутар 8 күнэ буолар түүнүгэр атын сириэн атаакалааһын саҕаланар. Ракеталар ыас харана түүнү сырдатан күндээрдэллэр, уоттаах буулдыалар субуруһаллар, снарядтар дэлбэритэ ыстаналлар, дьиэлэр умайан өрө күүдэпчилэнэн тахсаллар. Бу түүнү атаакалара ситиһиилээх түмүктэнэр, фашистар оборонаттан тахсан чугуйан биэрэллэр. Лазарь Васильев бу кимэн кириигэ ханас илиитин бэгэччэгинэн ыараханлык бааһыра. Кинини Ленинград госпиталыгар биэс ый устата эмтииллэр. Эмчиттэр барахсаттар кыра оҕо курдук бүөбөйдээн үтүөрдэллэр. Ити кэнниттэн Л.Васильев фронтна иккиһин төннөр уонна сотору кэмминэн ханас бүлгүнэ ыараханлык эмсэбүлэнэн госпиталга киирэр. Онно арыый да аматыйбытын кэннэ анал комиссия кинини дойдутугар демобилизациялыыр. Дьэ ити курдук поһынан, массыннан, атынан, дьяамынан 1945с. муус устар ый 15 күнүгэр уот сэриигэ икки сыл сылдьан баран Л.К.Васильев төрөөбүт – үөскээбит алааһыгар эргиллэн кэлбитэ.

Мин абаҕам Лааһар сэрииттэн эргиллэн кэлиитигэр 4 саастаах оҕо өйдүүрбүнэн арай биһиги дьиэҕэ дьон – сэргэ балачча мустубут, Лааһар дэриэбинэҕэ кэлбит холхуоһун дьонун кытта көрсүһэ сылдьар, сотору дьиэтигэр кэлиэ дэһэллэр. Эт, алаады буһарбыттарын өйдүүбүн. Сааскы халлаан сылаас соҕус, күн чабылыннас этэ, сотору – сотору ааны аһан сыарҕалаах ат

хотутган кэлэрин кэтэһэллэр быһыылаах, мин дьон быһынын эмиз көрө сатыбын. Арааһа күн ортото чугаһаан эрдэбинэ, иһэллэр дэстилэр. Онно ийэтэ Марыына эмээхсин сирэйэ – хараба сырдаан сылаас салгынынан тыынар курдуга. Дьон – сэргэ элбэбэ. Араас кэпсэтии, үөрүү – көтүү күөстүү оргуйбутун үһү – бадах курдук өйдөөн аһарбыттаабым.

Сэрии сылларыгар кыра дэриэбинэбэ үлэни кыайар – хотор киһи ахсааннааба. Лааһары сотору кэминэн холхуос араас үлэтигэр сыһыаран үлэлэтэн барбыттара. Үөрэхтээх да киһи суоҕа, “Ворошилов”, “Трудовой” холхуостарга бухгалтерынан, биригэдьиirinэн уонна ферма сэбиэдиссэийинэн үлэлээбитэ.

Кыайыыга аналлаах Улуу тунах ыһыах 1947 сыллаахха Трудовойга тэриллибитэ, итии куйаас күн этэ. Дьон-сэргэ, ас-үөл элбэбэ, үөрүү көтүү бөбө, дьон түөһэ барыта И.О.Сталин төбөлөөх мэтээлинэн килэбэчийэ түспүтэ. Кыра оҕолор биһиги көрүөхпүтүгэр олус үчүгэй да этэ.

Лааһар эдэр эрдэбиттэн булчутунан биллэрэ, сарсыарда 4-5ч. сабана туран кустаан эбэтэр куобахтаан кэлэрэ, хайаан да илии тутуурдаах, өттүк харалаах кэлэрэ. Күһүн үлэ үмүрүйбүтүн кэннэ тайахтаан үөрэн – көтөн кэлээччи. Саас аайы Иччилээххэ эбэтэр Кулуһуннаахха түүнүн кус маныыра, күнүһүн бурдук ыһытыгар, бүтэй сабытыгар үлэлиирэ. Бэрт абыһаах чаас утуйар быһыылааба. Далыртан ааттаан – суоллаан сэбиэт, холхуос бэрэстээтэллэрэ Герасимов Захар Матвеевич, Трофимов Семен Трофимович, Илларионов Спиридон Петрович уонна оройуон бэрэстэбиитэллэрэ 1-2 хонон кустаһан барааччылар. Түүн аайы 40-50 күһү өлөрбүт буолааччылар. Булдугар дьэллэминэн биллэрэ.

Лааһар ханнык бабарар хара үлэттэн толлубата. Кыһынын фермаларга от тэийитэ, Хомосов Акымы кытта 3-4 көлөнөн уон бэрэстэлээх Сэлли күөлүттэн -50-60 кыраадыс тымныыга от тэийэллэрэ. Сайынын илиинэн от охсуутугар иннин кимиэхэ да биэрбэтэ, хайаан да бастаан ходуһаны тэлэрэ, эдэр ыччаттары Н.Көмүстүүрэби, Н.Давыдовы, С.Семеновы о.д.а. батыһыннара сылдыра, декада ахсын арыынан биһирэбиллээх буолааччылар, ол аата биирдии гектартан итэбэс охсубаттара. Эбэтэр от кэбиһитэ буолла да түөрт оҕуска кыдамалыыра. Күһүн бурдук буста даһаны икки кыахтаах атынан оччолорго самоскид диэн ааттанар массыынанан биирдии баайы бурдугу түһэрэн биэрэн иһэрэ, кини кэнниттэн 10-ча киһи бурдугу баайан солук онорон туруоран иһэллэрэ, ол барыта ахсааннаах күрэстэһиилээх буолааччы. Кэлин сылларга ол массыына оноһуллубатты алдыаммытын кэннэ ат охсор массыынагыгар дуоска ордон (лабырыайка) эмиз баайы бурдук гына-гына тарыйан түһэрэн иһэрэ, онно мин буосаһыт быһыытынан икки күһүн сылдысытыым.

Мин 9-10ка үөрэнэр сылларбар республикаба тийэ биллибит рационализатор тимир ууһа Догоров Алексей Фомич от охсор массыына хотурун 30см. уһатан онорбут массыынагынан бэрт таһаарылаахтык үлэлээбиттэрэ, киэн сэнээриини ылбыттара. Итинник эһпиэттээх ыарахан үлэлэри Лааһарга эрэнэн биэрэн иһэллэрин аны санаатахха үлэбэ сабабыллаах уонна лаппа илиитигэр сэниэлээбин иһин киниэхэ биэрэллэр эбит.

Оччолорго баайылаах бурдугу үлтүрүтэр молотилка диэн баара, алта ат эргитэрэ, сэреэһтээх уонна күүстээх үлэ буолара. Саһа дьыл иннигэр молотилка күргүөмнээх үлэтэ сабалаһара, хонуу үлэһиттэрэ бары кытталлара. Сайын үүннэрбит бурдуктары барытын соломоттон арааран, ыраастаан, суортаан ыскылаакка куталлара уонна соробун сизмэбэ, соробун атыга уураллара, соробун аахсыбыт үлэ күннэригэр дохуот быһыытынан үллэстэллэрэ. Ол сабана ити үөһэ ааттаммыт үлэлэр барыта тиэтэллээхтэрэ, биир да күнү куоттарбат туһугар харанаттан харанаба үлэлиир этилэр.

Лааһар сэрииттэн кэлэн баран 1947 күһүнүгэр тулаайах иитилибит холкуостаах Саввинова Маарыйа Петровна кытта сурэхтэрин сөбүлэнинэн ыл буолбуттара. Дьибит иһэ ыраһынан, сырдыгынан сыдыайбыта, араас астар астанар буолбуттара. Урут Марыына эмээхсин сүөһүлээх – астаах киһи барытыгар хантан тийинээхтиэй. Ол сабана холкуос түбүктээх быһымаһ үлэтэ хаһан бүтүө баарай. Төһө да оноһостоох сырыттар от – мас тэийитэ, ферма ис – тас үлэтэ, баһынаба ноһуом киллэриитэ, эбиитин дьибэ бараммат үлэтэ, танас – сап буолар сүөһү – сылгы тириитин танаһаан кыһын ичигэс танас, сайынын этэрбэс тигиитэ, бүтүн бурдугу хатаран ыраастаан суорунаба мэлиттэрэн лэппиэскэ, хааһы буһарыта мэлдьи эдэр ыал

ийэтигэр Маарыйаа буолуохтаабын курдук буолара. Оннук да буоллаа, ким да кимиэхэ да үнсэргээбэт бириэмэтэ этэ.

1950 сыллартан саҕалаан олох хаамыыта арыый да тупсан испитэ. Маҕаһыннарда син ас – танас кэлитэлээн нуорма быһыытынан дьон-сэргэ тииһинэр буолбута. Эдэр ыччаты үөрэхтээһин политиката дойду үрдүнэн күүскэ туруоруллубута. Оҕолорун иитиитигэр, үөрэхтээһиннэ ийэлэрэ төһө да үөрэҕэ суоҕун иһин өйүн – санаатын оҕолоро үөрэхтээх, үлэһит, ыал – күүс буолалларыгар кырата суох кылаатын киллэрбитэ, ону биһиги бары билэбит, киниэхэ махталбыт улахан.

Урукку сылларга эдэр ыалга таһара барахсан төһө оҕону биэрэринэн үөскүүрү, харыстанарга ханнык да эмп-том суоҕа чаччы. Лааһардаах алта төгүл оҕоломмуттара о.и. икки төгүл игирэлэр баар буолбуттара. Билигин биэс оҕолоро үөрэнэн улаатан бары үлэһит ыал буолбуттара, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ эбиллэ тураллар. Ити оҕолору улаатыннарыыга Лааһар ийэтэ Марыына эмээхсин үтүөтэ – өнгөтө умнуллубата чуолкай. Үксүн дьиэҕэ эбээлэрэ баар буолан, кини көрүүтүгэр хаалан улааппыт оҕолор буоллаа, дьэ ити, курдук Эбээ Марыына сааһын ситэн сиэннэринэн угуттанан 98 сааһыгар олохтон букатыннаахтык бараахтаабыта. Киниэхэ анаан бараммат – хороммот баараҕай баһыбабытын аныбыт. Маарыйа Петровна төһө да ыарахан кэмнэри аастар 2004 сылга 82 сааһыгар күн сириттэн букатыннаахтык аттанан үөскээбит Трудовойун Кулуһуннааһар тапталлаах Лааһарын таһыгар кэккэлэһэ сыталлар.

Күндү түүлээҕи бултааһынна холкуостарга үөһэттэн элбэх сууммалаах былааннары тиэрдэр буолан барбыттара. Эдэр эрдэҕиттэн булка дьобурдаабын иһин Л.К.Васильевы 1955-60 сыллартан кадровой булчутунан анаабыттара. “Бултааһын чопчу бириэмэлээх, кэмнээх кэрдиистээх. Ону кыратык мүчү туттааһына улахан сүүйтэриилээх хаалыаххын сөп. Бэйэн бултуур сирдэргэр киэнник ырданан тэлэһийдэххинэ, тыалы-тымныыны аахсыбакка өйгүн-санаабын, мындыргын холбоотоххуна эрэ бултуйабын. Бултааһын элбэх мускууру-эрири эрэйэр. Арыт бытарҕан тымныыларга кутаа таһыгар хонуон, ыйы ыйдаан сымнаҕас оронно сыппакка, сылаас дьиэҕэ сыраммакка сылдыан, ол сылдыан хастыы да хонукка халтайга хаамыан, сииккэ сиэлиэн турдаа дии. Хас биирдии булка тус туһунан сыһыаннаһылыахтаах. Булт быһыытын майгытын, сырыытын уонна айанын, ханнык сиргэ булт аһылыга баарын билиллиэхтээх, хайдах дьылга-күһүнэ, ханнык сиргэ олохсуйуохтаабын, табан ааһыахтаабын, түүтэ, өнгө-таһаата төһө ситэрин үчүгэйдик үөрэтиллиэхтээх. Онно сөп түбэхэр үчүгэй бултуур тэриллээх эрэ буоллааха булт ордук тосхойумтуо буолар” – диэн Л.Васильев бултаабыт опытыттан дьонно кэпсириин истээччибит.

Лааһар булчут быһыытынан холкуоһугар, оройуонугар бастыһынар ахсааннарыгар кирибитэ, өссө республикаа, Союзка тийэ биллибитэ уонна араас таһымнаах грамоталар, махтал суруктар уонна “Бочуот знага” – икки , Үлэ кыһыл знамята – биир уордьаннар кавалердара буолбута, социалистическай куоталаһы кыайылааҕа хас төгүл буолбутун ааһан сипшэкин. Ити бултуур сылларыгар Орто Халыматтан Социалистическай Үлэ Геройа буолбут булчут Н.Волковы кытта хас да пятилетка устата күрөстэспитэ. Лааһар бултуур ньымата республикаа бастыһыттан опыт – брошюра быһыытынан тарҕаммыта. Бүтүн союзтаағы тыа хаһаайыстыбатын Ситиһитин Быыстапкатын үрүн көмүс медалиһа буолбута. Өссө кини түөһүн “Аҕа дойду сэриитин 1 степеннээх” уонна “Кыһыл Сулус” уордьаннар, уонунан ааһыллар үбүлүөһүнэй мэтээллэр кизгэтээллэрэ. Олору барытын Улуус историческай уонна этнографическай музейыгар туттардыбыт.

Лазарь Кононовиһы бочуоттаах сынныаланна атаарбыттара. Бултууругар илдьэ сылдыбыт тапталлаах атын совхоһун салалтата тус бэйэтигэр бэлэхтээбитэ. Пенсияа тахсан баран быар куустан олоҕотоҕо. Төһө даҕаны сэриигэ эмсэҕэлээтэр, төһө да сааһырбытын иһин кыһынын бултаан бүтүтэ да сайынын от үлэтигэр звеноларга бэйэтин атынан ыһыктарын таһара, хаһыат, сурунаал тиэрдэрэ, солбуллубат агитатор буолара.

Дьэ, ити курдук биэс уордьан кавалера Аҕа дойду сэриитин кыттылааҕа, байанайдаах булчут Л.К.Васильев 1995с. 78 сааһыгар Улуу Кыайы 50 сылыгар кыайан тийбэккэ бу Орто дойдуттан суох буолбута.

Биһиги аҕабыт дьонно сэргэбэ үтүө-мааны сыһыанынан хаһан да сирдэрбэтэбэ. Олорор нэһилиэгин биэс төгүллээх депутата буолан быыбардааччыларын кыһалгаларын тэннэ үллэстэрэ, партийнай группа секретара, ыччат наставнига, художественнай самодеятельность актыыбынай кыттыылааба этэ. Дьиэ кэргэн өбүллүбэт өһүөтэ, хотоннообот хоһуун ыал аҕата, булгас талыгас мындыр өйдөөх киһи быһыытынан биһиги оҕолоро бары үрдүктүк сыаналыыбыт.

Аҕа дойду Улуу сэриитин актыыбынай кыттыылааба, хорсун буойун, бастын үлэһит уонна байанайдаах булчут Л.К.Васильев олоххо, үлэбэ билинни көлүөнэ эдэр ыччаттарга төрөппүт оҕолоругар, сиэннэригэр үтүө холобур буола туруохтун.

Оҕолорун ааттарыттан суруйдум иитилибит быраата
Васильев Василий Константинович. Тохсунньу. 2005с.Хоро. Үөһээ Бүлүү.

Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылааба

1917 сыллаахха ахсынны ый 25-р Семенов Кирилл Никитич уонна Ирина Федотовна дьиэ кэргэтэригэр төрөөбүт. Ону биллэбэр Догуев Ананий Федотовичка ииттэрэ биэрбиттэр, онон Догуев диэн араспаанньаламмыт. 1931сыллаахха колхозтар тэриллииһиригэр “2 боец” колхозка киирбит. Сэриигэ 1942 сыллаахха ыңырыллыбыт, Молотов куорат таһыгар байыаннай үөрэххэ сылдыбыт, онно сылдьан ыалдьан госпиталга киирбит. 1943 сыллаахха дойдутугар төттөрү ыппыттар. Ол айаннаан иһэн поездка докумуонун уордарбыт. Дойдутугар кэлбитин тутан Бүлүү түрмэтигэр хаайан кэбиспиттэр. Чааһыгар ыйытык ытаннар ол кэлиэр диэри хаайыыга сыппыт, онон бастакы сэриигэ барытын докумуона суох. Иккиһин бэс ыйыгар 1944 сыллаахха Забайкальяга 980 стрелковой полкага автоматчыгынан ыам ыйын 1945 сыллаахха дылы сулууспалаабыт. 1945 сыл бэс ыйыттан 1946 сыл ыам ыйыгар дылы 396 сборно-пересыльной пуунна рядовойунан сулууспалаабыт. 1946 сыл ыам ыйын 30-гар дембэллэммит. Уоттаах сэриигэ кыттыбатах. Дьоппуону кыайыы кэннэ, 3 ый дьоппуон пленнайдарын харабыллаабыттар, ону өлүөн иннинэ кэпсээбитэ, урут кэпсиирин өйдөөбөтүм. Арааһа сборно-пересыльной пууннар диэннэ буолуо. Онтон кыайыы мэтээллээх кэлбит. Аҕам “Кыайыы 25”, “Кыайыы 40”, “Кыайыы 50” мэтээллээх, “50 лет Вооруженных сил ССР” мэтээллээх, тыыл, үлэ ветерана. Аҕа дойду сэриитин кыттыылааба.

1937 сыллаахха ыал буолбут Манаас Чинэжититтэн Умсахова Федора Алексеевнаны кэргэн ылан түөрт уол оҕону төрөппүттэрэ. Онтон үс уол баарбыт. Сэрии иннинэ кыыс оҕо төрөөн өлбүт. Сэрии кэннэ колхозка араас үлэбэ сылдыбыта. Сүннүһүнэн тутууга үлэлээбитэ Догуев Василий Кириллович.

1996 сыллаахха кулун тутар 24 күнүгэр 80-с хаарыгар өлбүтэ.

Уола Догуев Петр Васильевич үлэ ветерана. Ыам ыйын 04 күнэ 2010с.

1943 сыллаахха аҕа дойду сэриитигэр ыңырыллыбыта

Биһиги аҕабыт Тимофеев Федор Тимофеевич “Угдаһар” таһыгар баар “Хампа” диэн сиргэ олорбуттар. Аҕатын кытта. Алданна барарыгар аҕата соботоһун хаалбыт. Ону ийэм Күүлэттэн кэлэн ыарыылаан аҕам кэлиэр дылы олорбут. Онтон устунан холбоһон олорбуттар. Уоллаах, кыыс оҕоломмуттар. Онтон 1943 сыллаахха биир дойдулааба Федоров Афанасий Федоровичтыын сэриигэ ыңырыллан кыһыл армия кэккэтигэр сулууспалаабыттара. Нууччалыы билбэт буолан, хайдах эрэйдэммиттэрин куруук

кэпсэтээччилэр. Тэлиэгэлээх атынан ас таһытыгар сылдыбыттар. Ол оннугар бэйэлэрэ аччыктаан, түүн бааһынаҕа киирэн хортуоска энин уоран үтэн сиэччибит диэн кэпсэтээччилэр. Аҕам атын аһынан хаһан да тэлиэгэҕэ олорсубат үһү. Ону нууччалар сөбөр этилэр диэн табаарыһа кэпсээчи. Аҕабыт үйэтин тухары сылгыһыт этэ.

Ийэбит Оппуруос икки кыра оҕолоох хаалан баран, фермаҕа үлэлээн сылдыбыт. Бүөтүр оҕонньордооҕу кытта дьуккаахтаһан бииргэ олорбуттар. Бүөтүр оҕонньор эмээхсинэ аҕам бииргэ төрөөбүт балта. Хоргуйан өлүөх дьон Бүөтүр оҕонньор сылгытын маска айанна диэннэр ону өлөрөн тыын салҕаммыттар. Оннооҕор дьон бэйэтин сүөһүтүн – сылгытын санаабыттарынан өлөрөн сиэбэттэр эбит. Дьон бөҕө хоргуйан өлбүтэ диэн кэпсэтэллэрин өйдүүбүн. Ийэлээх, аҕабыт 9 оҕолонон, сиэннэрин көрөн сыл быысаһан 1972-1973сс. өлбүттэрэ.

Анна Тимофеева үлэ ветерана.

Аҕабытынан киэн туттабыт

Мин аҕам Федоров Гаврил Федорович 1924 сыллаахха төрөөбүт. Бииргэ төрөөбүттэр биэстэр. Улаханнара Афанасий Федорович, Николай Федорович, Гаврил Федорович (аҕам), Туттуук, онтон соҕотох кыыстара Анна. Аҕабын аймахтара ииттэ ыла сатаабыттарын ийэтэ Настаа биэрбэтэх, ол оннугар кыһын күүһүнэн биэрбит. Оччотооҕуга кыыс өлбүтэ сирэ суох эбит ол иһин. Аҕам уонна Ньюкулай оччоттон мэник-тэник эбиттэр. Биирдэ Хантаров Соппуруон кэлбитигэр саһан хаалбыттар, онтон баран эрдэҕинэ тахсан ыыстыылар үһү, ону Хантар көрдөөн-көрдөөн дьааһык иһиттэн булбут, дьааһыктарыгар киирбиттэрин кэннэ хатанан хаалбытын төннөн кэлбэтэҕэ буоллар тумнастыа эбиттэр диирэ Хаантар оҕонньор.

Ийэлэрэ Настаа хараҕа улахан мөлтөх буолан иистэнээри гыннаҕына иһитин долбуурга уураһын сыҕарытан иһэллэр үһү. Онтон аҕам оскуолаҕа киирэрэ буолбутугар ийэтэ Настаа учуутал кэллэҕинэ 7 сааһын туола илик диир эбит үс сылы быһа, ол иһин 7-ин туола илик оҕо диэн күлэллэрэ үһү. Оскуолаҕа киирэн баран Кумалаантан Сайылыкка ууна сылдьан үөрэммит, онно кыттыһыннаран ара суолтан Санникова Маарыйаны илдьэ кэлэр эбит, тоҕо диэтэххэ ол ыалга аһаталлар кэлэ-бара. Ол да оҕону дьоно көрбөт сирдэригэр сорун сордуура үһү, саатар атаҕа маадыаҕар буолан кыайан сүүрбэт эбит, ону сүүрдэр, онтон дьоно чугаһаатаҕына хаамтаран аҕалара үһү. Аһаахха эмиэ наада диэччи. Бэйэлэрин аҕалара эрдэ өлбүт буолан улахан убайдара Афанасий Федорович кыһыннары – сайыннары бултаан, балыктаан аһатар буолан улаханник убаастыыллара, эппит тыла кинилэргэ сокуон үһү.

Аҕам, Гаврил Федорович оскуолаҕа киирэн 5 кылааһы бүтэрбит. 18 саастааҕар сэриигэ барбыт, онтон 20 сааһыгар “Кыһыл Сулус” орден ылбыт. Аҕам соччоҕо да нууччалар сэнииллэрэ диирэ. “Кини эмиэ ылар дуо?” диэбит биир киһи. Ол военнай трибунал дьиэтигэр. Аҕам дьэ, бүтүм дии санаабыт, тоҕо диэтэххэ биир табаарыһын кытта хортуоска уоран үтэн сиэбиттэр аччыктаан. Сэриитин Япониянан түмүктүүр, онтон 2 сыл сулууспалыыр. Японияны босхолоһунна мэтээллээх эргиллэр. Кэлэн баран санитарга үөрэнэр уонна ветеринардыыр, биригэдьиридиир. Оннук үлэли сылдьан, мас хайыта сылдьан атаҕын тарбаҕын хайа охсор. Ону Далырга илдьэллэр хаанын тохтооллор, онтон утуйан хаалар. Арай төһөөтүбүнэ аттыгар снаряд эстибит, ону кытта атаҕа суох киһилэрэ үс күрүөлээх бүтэйи үрдүнэн көтөн охтон түһэн үһүктүбүт. Уопсайынан, бу үс бырааттар бары сэниэлээх, тэтиэнэх дьоннор эбиттэрэ үһү. Мин өйдүүрбүнэн ветеринар эрдэҕинэ эһэ таппыт сүөһүтүн аҕалбыттара ону эмтээбитэ. Ол саҕана микроскоп энин баар этэ, ону биһиги дэриэбинэ оҕолоруттан быт көрдүүрбүт, көрөөрү. Уопсайынан аҕам сэриигэ кавалерист эбит, онон аты сүрдээҕин баһылаабыт этэ. Холуочугар Чуолбаҕа аты таннары миинэн баран үс күрүөлээх бүтэйи үрдүнэн сылдыааччы да, биирдэ да охтубутун көрбөтүбүм. Ата да наһаа өйдөөх буолааччы, хайаан да дьиэтигэр аҕалааччы. Кини ата сүрдээх дохсун, быатын сүөрэн эрдэҕинэ элэс гынар, дьиэтигэр кэлэн хорос гынар, сыарҕаҕа олорсубут киһи охтубут буоллаҕына онно охтубут сиригэр хаалар, охтубатах кэлсэр. Аҕам өлөрүгэр атын өлөртөрбүтэ, бу дойдуга сатаан миинэр, көрөр-истэр киһи суох диэбитэ. Арай,

Еремей Егорович көрүөн-истиэн сөп диэбитэ. Аҕам, улахан уола Анатолий Гаврильевич ИДЪМ полковнига. Аҕам өлбүтүгэр нэһилиэк дьоно үкэ кэлбитэ уонна “киниискэтэ суох коммунист”-диэн тыл эппиттэрэ. Аҕабытынан киэн туттабыт.

Оҕолоро Света, Өлөксөй Федоровтар

Таайбыт Н.Санников дьылҕата

- Братская могила где захоронен Санников Николай Михайлович.
- д. Ефремович Новосельского правления Старорусского района Новгородской области

2018 сыл кыыспын Машаны кытта таайбыт Н.М. Санников унуоҕа харалла сытар сиригэр-уотугар баран кэлбиһпит.

Николай Михайлович Санников эрдэ сураҕа суох сүппүттэр ахсааннарыгар киирэрэ. Онтон 2015 сыллаахха, “Мэйик түмсүү” салайааччыта Валентина-Уйдара Афанасьевна Яковлева сыралаһан, таайбыт кэнники дьылҕатын туһунан билбиһпит. Старай Русса муниципальной оройуон дьаһалтата биллэрбитинэн, 1901 с. Саха АССР Үөһээ Бүлүү оройуонун Мэйик нэһилиэгэр төрөөбүт Н.М. Санников, гвардия рядовойа, 1943 с.

кулун тутар 14 күнүгэр Старай Русса Новосельскайын Сосновка дэриэбинэтигэр өлбүт уонна Новосельскай с/п Ефремово дэриэбинэтигэр 2500 №-дээх көмүүгэ унуоҕа хараллыбыт.

2018 сыл сааһыгар Новосельскай с/п баһылыга Лидия Михайловна Колесова аатыгар сурук ыһпыһпыт. Онно таайбыт көмүллэ сытар сиригэр тийэ сылдыахпытын баҕарарбытын эппиһпит. Онтон салгыы эрийэн билсэн, Валентина Викторовна диэн культура салаатын үлэһитин кытта кэпсэппиһпит. Иннэ гынан, Валентина Викторовна Старай Русса куораттан Зуи дэриэбинэҕэ диэри массыынанан, онтон Ефремовоҕа диэри 3 км. сирин сатыы хааман тийиэхтээхпитин быһаарбыта. Сатыылыыр сир суола-иһэ суох, уулаах-бадарааннаах, онон саастаах киһи тийэрэ уустуктаах диэн сэрэппитэ. Биһиги ону истэн баран, сэрэххэ диэн, Дьокуускайтан биирбитигэр саппыкы ылан барбыһпыт. Москубаҕа тийэн саппыкы көрдүү сылдыбат курдук. Москубаттан Старай Руссаҕа диэри тимир суолунан тийбиһпит. Онтон Зуево кулуубугар диэри такси ылан айаннабыһпыт. Сарсыарда эрдэ этэ, арааһа 6- чаас быһыылааҕа, ол эрэри кулууп үлэһитэ номнуо кэлэн күүтэн олороро. Кини биһигини ыраахтан кэллилэр диэн чэйдэппитэ уонна салгыы көмүүгэ диэри илдьиэхтээх В.Ю. Алексеевы кытта билиһиннэрибитэ. Владимир Юрьевич Алексеев историк идэлээх, кини идэтинэн даҕаны чугас буолан, сүрэҕин баҕатынан даҕаны поисковиктар бөлөхтөрүгэр киирсэр, быһаччы үлэлэһэр киһи эбит этэ. Ол күн халлааммыт ардахтаах этэ, дьоммут “ардах тохтообокко түспүтэ үс хонно, хаамарга күчүмэбэйдээх буолуо” диэбиттэрэ. Түргэн-тарҕан соҕустук чэйдээт, Владимир Юрьевич массыынаһын Ефремово диэки айаннабыһпыт. Суоллара хаһан эрэ тэлгэммит асфальт, айанныырга охсуута сүрдээх этэ. Аара баран истэххэ, суол олох чугаһыгар, сэри саҕанааҕы көмүү сирдэр бааллара. Сирдиһпит кэпсэбитинэн, Кыайы күнүгэр уонна олунньу 18-гар, Старай Руссаны фашистартан босхолоһун күнүгэр, олохтоохтор анаан-минээн кэлэн сэриигэ охтубут буйуннары кэриэстииллэр эбит. “Саха сирин кытта ыкса сибээһи тутабыт, эһиги өрөспүүбүлүкэбититтэн манна делегациянан кэлэн барааччылар. Эһиги хантан билэн бачча ыраах сиргэ бэйэбит эрэ кэллигит?” – диэн Владимир Юрьевич сөхпүтүн биллэрбитэ. Балачча уһуннук айаннаан баран, ферма көстүбүтэ. Ол ферма атыгар массыынабытын хаалларан, салгыы

сатыы хаампышпыт. Айаммыт кэмигэр ардахпыт тохтоон, халлааммыт халлан барбыта. Сирдьиппитин кытта ону-маны сэхэргэхэ-сэхэргэхэ ойуур, алаас устун хаама турбушпут. Сирэ-уота, ото-маһа биһиги дойдубутуттан арыый атын, ол эрэри киһи атынырыыр, куттанар буолбатах этэ. Сайынны сылаас ардах кэннинээҕи сибиэһэй салгыннааҕа. Техника сылдыбыт суола көстүбэт этэ. “Биирдиилээн дьон туох-эмэ наадаҕа вездходунан энин сылдыбыт буолуохтарын сөп, ону да саас эрдэ”, -- диэн сирдьиппит эппитэ. Тийиэхтээх сирбитигэр тийибишпит, көмүү сирэ тула өтгө кыыл-сүөл мээһэ киирбэтин, ыспатыннар-тохпотуннар диэбиттии күрүөлэммит этэ. Мэнэ тааска суруллубут үгүс ааттар быыстарыттан бэйэбит аймахпыт аатын көрдөөн булбушпут. Рядовойдар суруллубут испиһэктэригэр көрдөөн булбакка, ыксаталаан ылбышпыт. Онтубут ефрейтордар испиһэктэригэр киирэ сылдыар эбит.

Көмүүттэн төннөн иһэн туохтан эрэ иннэн бүдүрүйэн ылбытым, сирдьиппит сүр түргэнник кэлэн, салгыы үктээбэппэр эппитэ. Онно көрбүшпүт: снаряд тобоҕо сытарыттан иннибит этим. Ол сиргэ хабыр хапсыһы буолбут, 600 киһи охтубутуттан 200-тэн эрэ тахсата хостоммут. Онон ол сири тэпси, мээһэ киирии-тахсыы билиннээннэ диэри бобуулаах эбит. Эрдэ, араҕыахпыт иннигэр “бэйэбит барбаккыт, сирдьиттээх эрэ бараҕыт” дииллэрин дьиибэргии саныыр этим.

Төһө да хаһан да сирэй көрсөн кэпсэппэтэх аймахпыт буоллар, дьоммут – эбэлээх таайбыт – үтүө ааттарын санаан, кинилэр эрэллэрин толорон дойдутун буорун купушпун. Дьоммут убайдара “сураҕа суох сүппүтүгэр” итэҕэйбэттэрэ. Хаһан эмэ, туох эмэ билиэ-көстүө диэн эрэнэллэрэ.

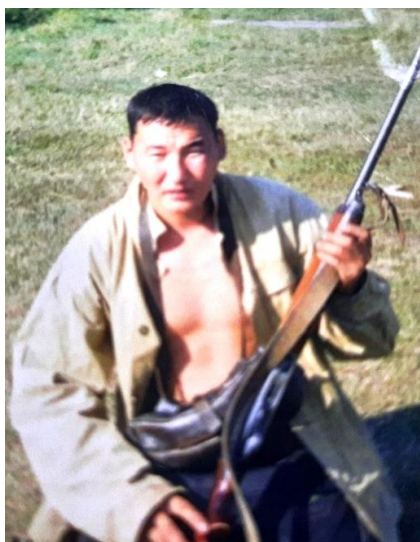
Старай Руссаҕа сырыыбытын кылгастык кэпсээтэххэ итинник. Бэлиэтээн этэр буоллахха, дойду президентэ Владимир Путин 2015 с. Старай Руссаҕа Герой куорат аатын сүктэрбитэ. Куоракка Ф.М. Достоевскай музей-дьиэтэ, кини “Братья Карамазовы” романынан музей, Хотугулуу-арҕаа фронт музейа, Орто үйэтээҕи рушанин уһаайбата, минеральной уулаах санаторий үлэлиллэр. Исык-Куль чугас, туристар анаан-минээн сынньана баралларыгар өһө арааһа баар.

Анастасия Санникова үлэ ветерана.

1941-1945сс. “Үлэбэ килбиэнин иһин” Сталин төбөлөөх мэтээли ылбыт оҕолор;

- Тосукаев Петр Петрович
- Васильев Степан Макарович
- Васильев Илья Петрович (Ылдыһын)
- Лазарев Егор Артемович (Соллоруйа)
- Семенов Гаврил Трофимович (Алас)
- Федотов Василий Иванович

Чечня Республикатыгар Россия конституционнай тутулун чөлүгэр түһэригэ байыаннай дьайыыларга кыттыбыт буйун – саллааттар.

Васильев Петр Васильевич

Иванов Апрель Васильевич

Павлов Элеонорий Анисимович

Иванов Дмитрий Михайлович

Павлов Василий Алексеевич

